Szociológiai füzetek

52

Kovács M. Mária - Örkény Antal

KÁDEREK

1991

Kiadja az ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet
és Továbbképző Központ

Felelős szerkesztő:
Somlai Péter

Szerkesztette:
Bajomi Iván

E könyv az MTA—Soros Alapítvány támogatásával készült.

ISSN 0324-492X
ISBN 963 462 609 2

KÉZIRAT GYANÁNT
A kiadásért felelős: Békés Ferenc
Megrendelve: 1991. február. Megjelent: 1991. május. Példányszám: 718
Készült kisofszet eljárással, az MSZ 5601-59
és az MSZ 5602-55 szabvány szerint

Készült a Dabasi Nyomdában
Felelős vezető: Bálint Csaba igazgató
Munkaszám: 91-0267

MUNKAHELYI PÁRTSZERVEZETI AJÁNLÁS 1950-BŐL

"Javasoljuk ... dolgozó társunkat a szakérettségis iskolára annak alapján, hogy csoportunknál, mint traktorvezető 2 éve dolgozik, becsületes munkájáért.
Dolgozó paraszt származású, osztályhű. Szovjetunióhoz való viszonya jó. ÁMG-n belül tervét túlteljesítette. Társadalmi munkát végez a DISZ szervezetben. Vállalt feladatával tisztában van. Általános képzettsége megfelelő, felfogóképessége jó.
Egyéni élete kifogástalan. Világnézete vallásos. Baráti köre megfelelő. A Szovjetunió irányába helyesen foglal állást. Megfelelő továbbtanulásra. Életében tisztázatlan kérdések nincsnek."

JEGYZŐKÖNYV

Készült a kalocsai állami Kilián György szakérettségis tanfolyamon 1952. április 29-én tartott kollégiumi munkaértekezleten.

IGAZGATÓI BESZÁMOLÓ

"A szakérettségis tanfolyamokon az új típusú szocialista vezető káderek kiképzése folyik. Azoknak a kádereknek, akik képesek leküzdeni a szocializmust építő munka minden nehézségét és diadalra tudják vinni a munkásosztály harcát. Munkásosztályunk vezetésével dolgozó népünk a kommunizmust építő Szovjetunió segítségével a Párt útmutatása szerint viszonylag békés körülmények között sikeresen rakja le a szocializmus alapjait. Amíg népünk üzemekben, földeken és hivatalokban és iskolában megfeszített munkával, de büszke örömmel építi boldog jövőjét és készül május elsejére, a nemzetközi proletáriátus harcos seregszemléjére, addig pár kilométerre tőlünk a kulákokkal és amerikai imerialistákkal szövetkezett Tito és aljas bandája mérhetetlen nyomorba és szenvedésbe dönti a jugoszláv dolgozó népet. Amíg a mi felszabadult dolgozó népünk gyárakat, iskolákat, vasutat, kórházakat,

napközi otthonokat épít, amíg dolgozó parasztságunk a beadási kötelezettségének teljesítésével egyre bőségesebben biztosítja életszínvonalunk emelkedését, addig is az imperialista agresszorok Koreában fertőzött rovarokkal és halált okozó baktériumokkal ölik meg a bölcsőben a gyermeket, a tűzhelynél az anyát, és munkapad mellett a férfit.
Ilyen nemzetközi helyzetben különös jelentősége van munkaértekezletünknek.
Legelőször nézzük meg, mi ennek az alapfeltétele. Első alapfeltétele az, hogy az államhatalom és a munkásosztály vezetésével a dolgozó nép kezében van. Hogy ez így van, azt a Dicsőséges Szovjet Hadsereg győzelmének köszönhetjük. Mire használta fel a munkásosztály ezt a hatalmat? Megszüntette a kizsákmányolást, megszüntette a kiváltságos osztályok kultúrmonopóliumát, bevitte a munkás és paraszt fiatalok tízezreit a főiskolák és egyetemek padjai közé, hogy megteremtse a nép értelmiségét, akik képesek diadalra vinni a munkásosztály ügyét ..."

RÉSZLET EGY INTERJÚBÓL, 1981 ŐSZÉN

"Az értelmiséget ma sem az teszi értelmiséggé, hogy megvan a marhalevele róla..."

BEVEZETŐ

Ma már csak levéltárban őrzött iratok, poros osztálynaplók, véletlenül megmaradt iskolai dolgozatok őrzik az emlékét. És talán húszezer ember, akiknek az élete negyven éve egy rövid időre találkozott, hogy azután szerteággazon megannyi sikerré és kudarccá. Pedig akkor ez a szó egy új korszak dicsőségét hirdette: transzparenseken vitték és éljenezték május elsején; újságokban és faliújságokon toborozták a jelentkezőket rá. Úgy nevezték: szakérettségi.

Három évtized múltán, amikor foglalkozni kezdtünk az ötvenes évek kínálta nagy karrierekkel és mobilitási pályákkal, azt hittük, mindez már történelem.* De hamar kiderült hogy a szakérettségi emléke ma is szélsőséges indulatokat ébreszt az egykori hallgatókban. Mert itt valami többről van szó, minthogy a szakérettségisek is kijártak valamilyen iskolát. Ez a kísérlet szinte egyedülálló mobilitásra nyújtott lehetőséget. A résztvevők egyik napról a másikra változtathatták meg társadalmi pozíciójukat, kezdtek új életet és találtak új emberi kapcsolatokat. Hogyan látják önmagukat, és hogyan látnak minket? Erre kerestük a választ amikor közel tíz éve hét volt szakérettségissel elmeséltettük az életüket. Azóta sok év elmúlt, a megkérdezettek és saját életünk is megváltozott. De amikor elővettük újra az akkori magnószalagokat, beszélgetéseink még izgalmasabbnak tüntek. És ma, amikor ismét önvallomásra bírjuk néhányukat, nemcsak a történelemre, de a mára és benne önmagunkra is kíváncsiak voltunk.

Munkánk során számos embert kerestünk meg, akaratlanul is megbolygatva életüket. Segítségüket ezúton szeretnénk megköszönni.

*A szerzőknek az 1950-es évek káderpolitikájáról, a könyvhöz kapcsolódó korábbi publikációi:

Kovács M. Mária-Örkény Antal: "Szakérettségisek", Mozgó Világ 1981/5, 102-110. old.

Kovács M. Mária-Örkény Antal: "Promoted Cadres and Professionals in Post-War Hungary" in. Economy and Society in Hungary (Hungarian Sociological Studies 3./ ed. Rudolf Andorka and László Bertalan, 1986 Budapest: MKKE
Örkény Antal: "A társadalmi mobilitás történeti perspektívái" Valóság 1989/4. 20-35. old.

"Rendezzenek tanfolyamokat, tanítsák őket (a munkásokat), tegyék meg őket biztosoknak. Csakis ők, ha soraikból funkcionáriusok fognak kikerülni, csakis ők fogják elérni azt, hogy a régi hivatalnokok seregéből... afféle Vöröshadsereg alakuljon ki, amelyeket a Munkások irányítanak..."

1918. december

A SZAKÉRETTSÉGI ELŐZMÉNYEI

Révai József a MÁVAG naggyűlésén hirdette meg, hogy "...Még ebben a tanévben létesítünk egyelőre Budapesten, az ország szívében, a magyar munkásosztály centrumában egy egyesztendős előkészítő tanfolyamot az egyetemre való felvételre, fiatal üzemi munkások számára. Ez a tanfolyam érettségi bizonyítványt ad a megfelelő vizsgák letétele után. Mi kísérletezünk és tovább fogunk kísérletezni azzal, hogy megmentsük a tehetséges, de középiskolát nem végzett munkásgyerekeket az érettségi szükségességétől az egyetemre való jutásnál..."[1]

A meghirdetett új oktatási forma, a szakérettségi célja az volt, hogy a rossz társadalmi helyzetű, hátrányos származású fiatalok számára megnyissa az érvényesülés útját. Ez az oktatáspolitikai szándék 1945 után valójában nem volt előzmények nélküli. A demoktratikus gondolkozású értelmiség és egyes politikai irányzatok körében már a II. világháború előtt több elképzelés született arról, miként lehetne az oktatást demokratizálni, a szülői házból hozott hátrányokat csökkenteni és az esélyegyenlőséget mindenki számára biztosítani. Jól mutatja ezt néhány elszórt kísérlet a korszakban - mint például az Eötvös Kollégium története. Megfogalmazódtak különböző nézetek, elitista és populista elgondolások egyaránt[2], de a hatalmi körök érdektelensége folytán átfogó, az oktatás egészét érintő politikai lépések ekkor még nem történtek.

[1] Beszéd a MÁVAG dolgozói előtt. 1948. szeptember 16, in. Révai József: Élni tudunk a szabadsággal, Budapest 1949. 638. old.

[2] Hajdú Tibor ebből a szempontból idézi Zilahy Lajos és Németh László javaslatait az 1930-as évek végén "Az értelmiségi "túltermelés" és társadalmi hatásai" c. tanulmányában, in. A két világháború közötti Magyarországról ed. Lacko Miklós, Budapest 1984. 91-93. old.

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy a háború befejezése után egy új, demokratikus politikai berendezkedés reményében ezek a követelések különösen erőteljesen fogalmazódtak meg a közéletben. Ennek első jelei szinte már az első pillanattól érzékelhetők voltak. Így már a kezdet kezdetén, 1945-től, a munkáspártok, a szakszervezetek, illetve a társadalom és a pedagógusok egyes csoportjai a munkásoktatás sürgős megszervezését követelték az oktatásügyi tárcától.[3] A baloldali pártok körvonalazták elképzeléseiket is: két-három év alatt 5-10 ezer munkás- és paraszt származású közigazgatási és műszaki szakembert kell kiképezni esti tanfolyamokon, rövidített esti középiskolai osztályokban, főiskolai esti előkészítő tanfolyamokon, miközben folyamatosan meg kell nyitni az iskolák kapuit a korábban onnan kiszorultak előtt. Már ekkor megfogalmazódik az az igény is, hogy az egyetemekre és főiskolákra akár közvetlenül, előképzettség nélkül vegyenek fel hallgatókat.[4] Ezekben az elgondolásokban egy demokratikus és nyitott oktatáspolitika képe rajzolódik ki, melyekre az a jellemző, hogy a sokféle múlttal és előtörénettel érkező diákság egyenlő feltételekkel indulhat el szakmai karrierjén.

Mindezek első lépéseként az MKP már 1945 októberétől határozott küzdelmet indított az oktatás radikális átalakításáért és ezen belül különösen a rendhagyó káderképzés gyors megszervezéséért. A párt a társadalmi igazságtétel érve mellett a szovjet példa sikereit hangoztatta és szegezte érvként szembe az oktatás színvonaláért ellenfeleivel. E példák közül is kiemelkedett a RABFAK (munkásfakultás) intézménye. Ez már 1919 óta működött, és előbb csak Moszkvában, később pedig a Szovjetunió minden jelentősebb egyetemi központjában a munkások felsőfokú beiskolázásának legfőbb eszközét jelentette, az egyetemek hagyományos struktúráját nagyjából érintetlenül hagyva. S bár 1928-ra már 176 RABFAK működik, hallgatóinak létszáma elérte az 57 000-et, és a munkásparaszt származású egyetemi és főiskolai hallgatók

[3] Ennek első megnyilvánulásaként a Bölcsészethallgatók köre már 1945. június 28-án levelet intézett a Vallás- és Közoktatási Minisztériumhoz, hogy engedélyezze esti munkásközépiskola szervezését. "Segítségül akarunk menni - írják - és fel akarjuk ajánlani tudásunkat ... azoknak, akiknek a gazdasági helyzetük miatt nem állt módjukban magasabb iskolai tanulmányokat folytatni, és ezért ... nem tudják az ország vezetésében azt a helyet elfoglalni, amelyre elhivatottságuknál fogva az ország életében joguk lenne." UMKL 1945/24. 383. old.

[4] Pl. BTK ELTE Lt. 137/1946-47.

60%-a innek került ki[5], de működése ugyanazokat a problémákat vetette fel, mint ami Magyarországon várható volt és be is következett. Nevezetesen, hogy az egyetemek hagyományos szervezete nehezen fogadta magába az új intézményt, és ahol csak utdta akadályozta működését. További állandó problémát jelentett az ilyen tanfolyamok hallgóinak hiányos előképzettsége és az elvárásoknak való meg nem felelése. Nem véletlen tehát, hogy Lukács György és a kommunista párt sietve próbálja megnyugtatni a közvéleményt és a pedagógus szakmát az egyetemek számának szaporodásával kapcsolatban: "... felmerül az a kérdés, - és különösen külföldi oldalról -, hogy ez a színvonal leszállítását jelenti-e? Mindenekelőtt úgynevezett gyorstalpalásról annyiban egyáltalán nem lehet beszélni, mert hiszen az egyetem 4-5 éves kurzusokból áll, és ... a munkásfakultások azoknak a munkásoknak és parasztoknak a részére keletkeztek, akik a felsőoktatásba akartak jutni, akik tehát üzemi munkájuk elvégzése után esti kurzusokon kapták meg 2-3-4 év alatt azt a kvalifikációt, amelynek segítségével egyetemre vagy technikára jutottak."[6].

A gondok azonban nem voltak ilyen könnyen feloldhatók, mivel a speciális képzési formák létrehozása nem csupán oktatási kérdés volt, és a körülötte zajló politikai vitákban - nagyon hasonlóan a szovjet példához - nem csupán az esélyegyenlőség megteremtése forgott kockán. A munkás és paraszt káderkiemelések és az oktatás általános demokratizálásának követelése különösen az újjonnan szerveződő vagy korábban csak szűk társadalmi bázissal működő pártok számára volt létkérdés, mivel ők nem rendelkeztek képzett apparátussal a megszerzett - vagy megszerezni kívánt - politikai-hatalmi funkciók betöltésére. Nem véletlen tehát, hogy az oktatás rendhagyó formái e tekintetben azonnal politikai küzdelmek tárgyává váltak.

Bibó István 1947-ben nagyon pontosan foglalja össze az oktatási reformtörekvések mögött meghúzódó eltérő érdekeket és indítokokat: "A különféle tanfolyamokon rövid úton szerzett diplomák... (megszerzésekor) sajnos, meglehetősen bizonytalan összetételben keveredik össze a tárgyi tudásvágy és harcos osztálytudat a társadalmi felemelkedés, az osztályváltás bevallott vagy be nem vallott vágyával és az egykor félbeszakadt tanulmányok könnyű és gyors befejezésének a kívánságaival."[7]

[5] Fitzpatrick, S.: Stalin and the Making of a New Elite, Slavic Review 1979. 38. évf. 3. sz.
McClelland, J. C.: Proletarization of the Student Body, Past & Present 1978. 80. sz.

[6] Lukács György előadása 1945 októberében a Pedagógusok Szabad Szakszervezetében, Embernevelés, 1946 január-február.

[7] Bibó István: Értelmiség és szakszerűség, in. Válogatott tanulmányok, 1945-1949, Budapest 1986. 519. old.

A kommunista párt törekvése mögött sem nehéz felismerni az osztályváltás említett gondolatából következő káderpolitikai szempontokat: az illegalitásból és az emigrációból hirtelen megszerveződő párt egyáltalán nem rendelkezett megfelelően képzett szakembergárdával. Ugyanakkor a párt ideológiai arculatából az következett, hogy a gyorsan bővülő apparátusába egyre nagyobb számban megfelelően képzett - vagy legalábbis nem teljesen képzetlen - munkáskáderek kerüljenek. A hagyományos képzési utak pedig ehhez csekély esélyt nyújtottak. A politikai szempontok az oktatás általános reformtörekvései közül így a felsőfokú képzés reformját és ezen belül a rendhagyó képzés kialakításának szükségességét tolták előtérbe.

Részben ennek tudható be, hogy már nagyon korán, 1945. november 21-én megjelent a 11.140/1945. M. E. számú rendelet, amely utat nyitott a rendhagyó képzésnek, miközben a célok továbbra is körvonalazatlanok maradtak. A rendelet úgy intézkedett, hogy tanfolyamokat lehet tartani az egyetemek egyes karain az 1945/46. valamint az 1946/47. tanévben olyan személyek részére, akik az egyetemi (főiskolai) tanulmányok folytatásához szükséges iskolai előtanulmányaikat önhibájukon kívül nem végezhették el. A tanfolyamok képesítő hatályáról a rendelet nem intézkedett, ellenben előírta, hogy a jelentkezőknek egyaránt meg kell szerezniük az üzemi bizottságok jelölését, és az Országos Szakszervezeti Tanács bizonyítványát a továbbtanuláshoz szükséges "szellemi képességekről". Így a szakszervezetek a szervezés, a felvételek és a beiskolázás legfőbb irányítójává válhattak olyannyira, hogy például sokszor még az egyetemekre is nyomást gyakorolhattak, "hogy jelentkezhessenek azok is, akiknek - semmilyen - végzettségük nincs"[8].

1947 elejére ennek megfelelően kialakult a rendhagyó felsőfokú képzés országos intézményrendszere, és tanfolyamok működtek a Bölcsészettudományi Karon Budapesten, a Jogtudományi Karon Budapesten, Pécsett, Debrecenben és Szegeden, az Orvostudományi Karon Pécsett, valamint a közgazdasági felsőoktatásban Budapesten. A hallgatói létszám azonban nagyon alacsony volt (általában 100-200 fő között mozgott, de volt, ahol a 100 hallgatót sem érte el), és ha a minisztérium és az egyetemek ki is szorultak a felvételek befolyásolásából, ennek ellensúlyozására a képesítések körüli vitákban és a szakmai színvonal megőrzése kapcsán komoly utódvédharcot folytattak.[9]

[8] ELTE Levéltár 137/1946-1947.

[9] Ismét Bibót lehet idézni ezzel kapcsolatban: "Ahelyett, hogy egy fejetlen és összehangolatlan szabad verseny folyjék a tanfolyamok ügyében az iskoláztatás színvonalára ügyelő tárcák és harcos politikai élcsapatokat képező tárcák között, egyidejűleg kell a tanfolyamok kiválasztását komolyan megszigorítani és ugyanakkor a rendkívüli iskoláztatási lehetőségeket a mainál szélesebb körben valósággá tenni." L. Bibó István, id. m. 522. old.

A hagyományos oktatási rendszer és a miniszteriális irányítás ellenállását az MKP úgy kívánta megkerülni - és megtörni -, hogy az elszórtan működő és sok ellenállásba ütköző, legális egyetemi munkástanfolyamok mellett számos saját oktatási programot indított be: 1945 és 1947 között több mint tízezer, korábban munkás és paraszt foglalkozású hallgató járt néhány hónapos megyei pártiskolába, több mint nyolcvanezer ember hallgatott esti szemináriumokat, s tíz és tízezrek hallgattak pártnapi előadásokat, falusi Szabad Föld Téli Estéket. Ebben az időszakban ezerötszázan végeztek két hónapos, egész napos központi pártiskolát, négyezren felsőfokú munkásakadémiát, kétszázan pedig hat hónapos vezető kádereknek szervezett központi pártiskolát.[10] Napjainkig is gyakran találkozhatunk olyan visszaemlékezésekkel, amelyek úgy emlékeznek vissza ezekre a tanfolyamokra, mint ahol először jutott lehetőség tanulni, és megszerezni a legalapvetőbb ismereteket a világról.

Ma már nehéz lenne megállapítani, hogy a sok tízezer új káder között mennyi volt korábban valóban munkás és paraszt foglalkozású. Feltehetően ők voltak többségben, s ők lettek a pártapparátus vezető káderei, a különböző pártszervezetek aktivistái, pártmunkásai. Ők képviselték a kommunista pártot a különböző szakszervezetekben, az üzemek vezetésében és az államigazgatásban. A termelőüzemekben a szakszervezetek és az üzemi bizottságok a káderkiválasztás és -képzés fontos intézményeivé váltak: a kommunista párt 1945-1946-tól folyamatosan emelt ki munkásokat, és állította őket az üzemi bizottságok élére vagy más irányítói beosztásokba. Kiemelt káderek hallgatták az újonnan szervezett közigazgatási tanfolyamokat, és a honvédség, a Belügyminisztérium, valamint a rendőrség kurzusait is.

Mégsem állíthatjuk azt, hogy az 1945 és 1948 közötti időszak egyszerű előjátéka volt az 1948-as fordulatnak. Bár már ekkor megfogalmazódtak a későbbi ideológiai és politikai-hatalmi alapelvek az MKP politikájában, de átfogó káderpolitikai és képzési-oktatási elvekről még nem volt szó.

Egyrészt a párt ebben az időben elsődlegesen a politikai hatalom megszerzésére, illetve mások kiszorítására törekedett. Ha 1945-től végigolvassuk az MKP legfontosabb programnyilatkozatait[11], a káderpolitika tekintetében jól követhetőek az ennek megfelelő hangsúlyeltolódások. Így míg 1945 és 1947 között a párt a fő hangsúlyt a közigazgatás - és változó erővel a rendőrség és a honvédség - megtisztítására és "népi káderekkel való felfrissítésére" helyezte, addig 1947-től a gazdasági élet lett a kádercserék legfőbb területe.

[10]Bíró Zoltán: Az MKP 100 000 tagot részesített rendszeres oktatásban, Szabad Nép 1947. május 29.

[11]Balogh Sándor-Izsák Lajos: Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944-1948), Budapest 1977.

A politikai uralom átfogó és intézményes kiépítése csak a későbbi célok között szerepelhetett, s ezt az 1948-as esztendő hozta csak meg. Így jóllehet 1948 előtt a gazdaság irányításában vagy az erőszakszervezeteknél - a Gazdasági Főtanácsot, a belügyi tárcát és a katonapolitikai osztályt jellemző kommunista túlsúly miatt - az MKP politikai irányító szerepe már jelentős volt, számos más minisztériumban azonban - mint például az oktatási tárcánál - befolyása csak korlátozott mértékben érvényesült.

Másrészt a későbbi időszakkal ellentétben ekkor még a kommunista párt egész politikáját - szerveződő és hagyományos mozgalmi jellege miatt is - áthatotta a nagyobb spontaneitás, az alulról jövő szerveződésekkel szembeni türelem, sőt esetenként ezek felkarolása és támogatása. Ezért tudott a NÉKOSZ baloldali mozgalomként párttámogatásra találni, s vált az oktatás demokratizálásának látványos szimbólumává. A NÉKOSZ testesítette meg az esélyegyenlőségen alapuló oktatás idealisztikus baloldali normáját annak ellenére, hogy működésében a bolsevik forradalmi politizálás minden eleme megtalálható volt.[12]

Végül az 1948-as fordulat utáni helyzethez képest jelentős különbséget jelentett az is, hogy a párt távlati politikai céljai eléréséhez inkább széles társadalmi támogatásra próbált támaszkodni, semmint az erőszak alkalmazására. Az erőszakos hatalmi törekvésekhez ekkor még a kompromisszum és a megnyerés eszközei kapcsolódtak. Így az akkori nyilatkozatokból úgy tűnik, hogy a hatalom megragadásának időszakában a kommunisták nem akarták a régi értelmiséget maguk ellen fordítani. Révai József 1947 nyarán a Zeneakadémián tartott beszédében még a tolerancia elvére helyezte a hangsúlyt: "Új népi értelmiség kell, ezt valljuk mi is. Mi is síkra szállunk azért, hogy a munkások és parasztok gyermekei minél nagyobb számban jussanak be a középiskolákba és a főiskolákba. De tabula rasa-t nem akarunk. Azt vállaljuk, hogy az értelmiséget nem lehet gyorsforraló eszközzel, lombikban gyártani. Egy civilizált nemzet nem válthatja fel egyszerűen a maga régi értelmiségét... Mi kezet nyújtunk azoknak, akik hibáztak, ha becsületesen dolgozni akarnak népünkért, nemzetünkért."[13]

[12]Az 1948-as fordulat után történetekhez képest a NÉKOSZ története három szempontból mutat különösen fontos sajátosságokat. Egyrészt központi irányítás helyett alulról építkező struktúra jellemezte, másrészt alapvetően a paraszti tehetségeket kereste és támogatta, harmadrészt a szelekciót a legmagasabb szakmai követelményeknek rendelte alá, követve így a hagyományos elitképzés rendszerét. Ennek tengernyi irodalmából lásd "A fényes szelek nemzedéke I-II.", szerk. Kardos László, Budapest 1978.

[13]Beszéd a Zeneakadémián, 1947. augusztus 12, in. Révai József: Élni tudunk a szabadsággal, Budapest 1949. 571. old.

Persze Révai azért nem hagyott kétséget a "régi" és "új" értelmiség egymáshoz való viszonyáról: "Mi azt hirdetjük: munkásokat az üzemek élére, parasztokat a közigazgatásba, kinyitni a kapukat a nép gyermekei számára a demokrácia, az államigazgatás területén." Mivel azonban a "vezető helyeknek és az értelmiségi posztoknak a száma nem korlátozott, hanem szaporodik"[14], elférnek majd bennük a régiek és az újak egyaránt.

Ezt a "megértő magatartást" azonban az is magyarázza, hogy 1947 végére az MKP akkori vezetőinek fel kellett ismerniük, hogy a "helycsere", a vezető pozíciók új káderekkel való feltöltése nem megy zökkenőmentesen. A koalíciós politizálás nehézségei és kötöttségei mellett a káderutánpótlás nehézségei is szerepet játszottak abban, hogy a közigazgatás 1945 óta követelt reformájában a MKP nagyon óvatos politikát folytatott. Követelései kizárólag a B-listázásokra irányultak, illetve ahogy a kommunista belügyminiszter Rajk László az akkori politikai nyelvhasználatban elterjedt szóval kifejezte, az "arányosítás" elvét ki kell terjeszteni az igazgatási apparátusra. "Az igazi arányosítás az, ha a munkások és parasztok gyermekeit arányszámuknak megfelelően helyezzük el a közigazgatásban..."[15]

A "munkásság és parasztság fiai" azonban az "arányosításhoz" sem álltak elegendő számban rendelkezésre. A pályamódosításra hajlandó és vállalkozó munkásokat már felszívta a hadsereg, a rendőrség, az államvédelem, valamint a pártapparátus. Fellépett tehát a "káderhiány", a korai magyar kommunizmus" jellegzetes tünete. Az MKP közigazgatási osztálya már-már kétségbeesve kereste a kádertoborzás forrásait: "Arra a megállapításra jutottunk, hogy a parasztság szegény rétege az, ahonnan a legjobb kádereket nyerhetnénk, mert ezek számára még a legalacsonyabb közigazgatási állások is komoly előrelépést jelentenek. Ennél a rétegnél az a hiba, hogy szervezett tanfolyamokkal nem közelíthető meg, mert például még egy mezőgazdasági városban (Orosháza, Békéscsaba) rendezett tanfolyamon is csak városban lakók vesznek részt. Márpedig a fentebb említett szempontok miatt éppen ez a réteg volna a legértékesebb, mert ez az, amely elől minden előrejutási lehetőség el van zárva, és így örömmel menne a közigazgatásba."[16]

Megválaszolásra vár tehát a kérdés: milyen méretű is volt 1948-ig a munkások és parasztok kiemelése vezetői és értelmiségi posztokra. Feltehető, hogy a kommunista párt majd tízezer fős függetlenített apparátusa innen merítette

[14] U. o. 575. old.

[15] Kovács M. Mária: Közalkalmazottak 1938-1949, Valóság, 1982. 9. sz.

[16] Párttörténeti Int. Arch. 274-15/37.

kádereit, míg az államigazgatásban ekkor még csak kevés kiemelt munkás- és parasztkádert állítottak vezető posztra. Az 1945 és 1948 között újonnan kinevezett húszezer köztisztviselő között csupán 1106 fő volt korábban munkás és paraszt foglalkozású, a friss alkalmazottak 5,5 százaléka. Természetesen leginkább a kommunista irányítású tárcák alkalmaztak népi kádereket; egyrészt a belügy, ahol a tisztek 70 százaléka már ekkor munkás és paraszt eredetű volt, másrészt a mezőgazdasági, a pénzügyi, valamint a közeledési tárcák.[17]

A fordulat évéig hasonló volt a helyzet a termelésirányításában is. Annak ellenére, hogy a kommunista párt már korábban meghirdette, hogy szervezett munkások kerüljenek vezetői beosztásba, és 1947-ig már jelentős államosítások történtek, a 224 államosított üzemből csak néhánynak az élére neveztek ki munkást, főleg szociális igazgatói beosztásba. De még 1948-ra sem változik meg a helyzet. Év végéig az 5966 vezető állású közül mindössze 848 olyan volt, aki munkásból lett vezető.[18] Befolyásuk azonban jóval nagyobb volt az arányuknál, mivel legtöbbjük a száznál több munkást foglalkoztató gyárak élére került.

A FORDULAT UTÁN

1948 a káderpolitikában is radikális fordulatot jelentett. "Népgazdaságunk fejlődésének 5 éves terve azt az időszakot jelzi, amelyben a káderek kérdése központi kérdéssé válik"[19] - hangzott az első ötéves terv iránymutatásában. A szükségletek - mint a tervszámok általában - ekkor még csupán papíron léteztek: a terv előírta, hogy 1949 és 1954 között mintegy százezer közép- és negyvenezer felső kádert kell kiképezni. Az Országos Tervhivatal ötvenezer főben jelölte ki az államapparátusban elhelyezkedő új káderek számát. A nagyiparba húszezer mérnököt és további tízezer egyéb alkalmazottat vártak, a társadalmi szervezetekbe és a pártapparátusba pedig további 4500 főt.

A "káderigény" azonban - hogy a kor kifejezésével éljünk - az ipari növekedésnél és az irányítási feladatoknál is gyorsabban nőtt. A politikai intézményrendszer és az államosított gazdaság egyes szervei ugyanis mintegy megsokszorozva tükrözték a legfelső irányítás szerkezetét: a tervezési, adatgyűjtési, munkaügyi, statisztikai, ellenőrzési, sze-

[17] Közalkalmazottak létszámkimutatása, K. A. B. Titkárság, Budapest 1950. június.

[18] Statisztikai Évkönyv 1948., Budapest 1950.

[19] A Magyar Népköztársaság ötéves terve 1950-1954, Budapest 1951. február 20.

mélyzeti stb. osztályok a hierarchia úgyszólván minden lépcsőfokán megjelentek a minisztériumtól a legkisebb vállalatig, óriási káderszükségletet teremtve.[20]

Feltételezhető, hogy az új, gigantikus államaparátus és termelőszervezet működtetéséhez akkor sem állt volna rendelkezésre elegendő igazán szakképzett munkaerő, ha minden régi szakembert alkalmaztak volna. Ám az új rendszer csak korlátozott mértékben és feladatkörben kívánta alkalmazni a régi középosztály soraiból kikerült értelmiséget. Az állam és a gazdasági élet irányító posztjaira kiemelt munkásoknak és parasztoknak kellett kerülniük. A politikai vezetés elképzelése leginkább a nagyipari szakmunkásságra épített: a kiemelési tervek a nagyiparban ez idő szerint dolgozó 174 000 szakmunkás közül 40 000 ember kiemelését irányozták elő, a teljes létszám mintegy 23%-át.[21]

A kimeltek előtt kétféle út nyílt. Egy részüket rögtön vezető beosztásba helyezték, és a szükséges képzettséget pótlólag, esti vagy levelező oktatás útján szerezhették meg. A fiatalabbak többsége iskolába került. Ők voltak a reménységeli, "új politikailag elkötelezett népi értelmiség", az ipar megbízható mérnök- és technikusgárdája, az új iskolák "hű pedagógusai", a párt- és államapparátus társadalmi származása tekintetében is megfelelő szakértő gárdája. Miattuk hozták létre a szakérettségi intézményét.

A szakérettségis rendszer 1948-ban jött létre a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 51 600. VKM rendelete alapján "... középiskolai képzésben nem részesült,17 évet betöltött és 32 évesnél nem idősebb férfi és női üzemi dolgozók számára szakérettségire előkészítő tanfolyamokat kell szervezni." Ezeknek az előbb egyéves, majd kétéves tanfolyamoknak az elvégzése - vagyis a szakérettségi letétele - a miniszter 1949-ben kiadott 16 900. VKM. sz. rendelete alapján - felvételi vizsga nélküli egyetemi, illetve főiskolai tanulmányokra képesített.

A kiválasztás, vagy ahogy akkoriban mondták, a toborzás szempontjait is megszabták a rendeletek. Eredetileg kizárólag munkásokat és munkások gyermekeit kívánták szakérettségire engedni. Csak később, a toborzási nehézségek miatt terjesztették ki a szakérettségi rendszerét a parasztságra is, előnyben részesítve azonban a termelőszövetkezeti tagokat és az állami gazdaságok alkalmazottait.

[20] 1949-ben, egy év alatt, csak az államigazgatásban 2440 "munkás- és parasztkádert" alkalmaztak vezetői és előadói munkakörbe, több mint kétszeresét a korábbi négy év (!) összes hasonló kinevezéseinek, l. Közalkalmazottak létszámkimutatása, K. A. B. Titkárság, Budapest 1950 június.

[21] A Magyar Népköztársaság ötéves népgazdasági terve 1950-1954, Budapest 1951. február.

Az elvárások azonban keresztezték egymást: a gyáraknak az első ötéves tervnek megfelelően egyszerre kellett fokozniuk a termelést, és a legjobb szakmunkásokat elküldeniük szakérettségire. Nem volt mit tenni, rangsorolták az elvárásokat, és inkább a könnyebben nélkülözhető munkásokat jelölték szakérettségire. Nem csoda, hogy az "éberség jegyében született" jelentések "káderrejtegetésről" panaszkodtak[22], arról, hogy az üzemek húzódoznak az emberek kijelölésétől, és csak legvégül, az utolsó pillanatban, kampányszerűen töltik ki a kereteket. Előfordult, hogy a jelölteket úgy tájékoztatták, hogy az ösztöndíjon kívül a teljes fizetésüket is megkapják majd a tanulmányi idő alatt, hogy vonzóbbá váljon a beiskolázás, vagy egyszerűen "nem tájékoztatták a kiszemelt személyeket semmiről"[23]. A kiválasztást követő első orvosi vizsgálat alkalmával azonban gyakran kiderült, hogy a jelöltek között sok a gyenge fizikumú. 1951-ben például Debrecenben 231 jelölt közül 39-nél állapították meg, hogy szívbeteg vagy arra hajlamos. A leggyakoribb betegség a tbc, az idegi labilitás és a vesebaj volt.[24]

Külön problémát jelentett, hogy az értelmiségi és úgynevezett "egyéb" származásúak viszonylag nagy számban kerültek szakérettségire, s félő volt, hogy emiatt a szakérettségi nem lesz képes biztosítani a kitűzött 60%-os munkás-paraszt származási arányszámokat az egyetemeken. Ezért rendszeresé váltak a speciális rostálások a felvettek között, de az értelmiségi és "egyéb" származásúak aránya mindvégig viszonylag magas, 15-20% maradt.[25]

A szakérettségi létrehozóinak hamar be kellett látni, hogy az előkészítő nem törekedhet arra, hogy általános műveltséget nyújtson. A tanulmányi követelményeket a magyar helyesírás elsajátítására, bizonyos ideológiai tárgyakra és a legfontosabb szakmai ismeretekre szűkítették, és a jobb eredmények érdekében még az orosz nyelv oktatásáról is lemondtak. És mindezért persze a pártvezetés a minisztériumot, a minisztérium pedig az egyetemeket tette felelőssé: "A tanszemélyzet a maga módján értelmezte a lemorzsolódásból adódó feladatokat. Minden átmenet nélkül támasztottak nagyobb

[22] Szabad Nép 1949. december 17.

[23] BME RT Jkv. 1951. szeptember 5.

[24] Párttörténeti Int. Arch. 276-f89/228.

[25] 1948/1949-ben az összes felvett szakértettségis hallgató 52%-a értelmiségi vagy "egyéb" származású volt. Saját, előző foglalkozásukat nézve a felvettek 79%-a volt munkás, ám a szülők foglalkozása szerint mindössze 30%. 1950/1951-ben 4500 jelölt adatait felülvizsgálva a pártközpont 420 hallgatót elutasított azért, mert "tarthatatlan, hogy a polgári származásúak jobban vizsgáztak, mint a bányász jelöltek".

követelményeket a hallgatókkal szemben, úgy vélték, elérkezett az ideje annak, hogy megszabaduljanak a gyengébb, főleg szakérett hallgatóktól."[26]

A lemorzsolódást azonban a tanulmányi követelmények csökkentésével sem sikerült évi 20-30 százalék alá szorítani. Ezért az elégtelen eredményű hallgatókat nem hagyták lemorzsolódni, hanem a következő félévben más szakra irányították át. Ebben az egyes szakok nehézségi foka mellett annak politikai fontossága is szerepet játszott. Például, aki mérnöki szakon megbukott, azt bölcsész kollégistának tették át, a bölcsészek viszont a továbbiakban agrárszakra mehettek stb. A tanulmányi kudarc tehát új feladatot jelentett, s egyszerre keltette a bizonytalanság és valmiféle magabiztosság érzetét. Világossá vált, hogy a jelöltekből ha törik, ha szakad, szakembert csinálnak. "A szakérettségis tanfolyamon az a nézet alakult ki, hogy a tanfolyamon megbukni nem lehet és onnan senkit nem távolítanak el."[27] A lemorzsolódás azonban így sem szűnt meg. Akik végképp nem bírták az iramot, orvosi igazolással kérhettek halasztást, azt remélve, hogy a következő évben már nem lesz rájuk szükség. Mások elköltöztek a kollégiumból, s hamis lakcímet hagytak meg, vagy családjukkal letagadtatták hazatérésüket.

A szakérettségis tanfolyamok fennállásának néhány éve alatt több mint 23 ezer kiemelt hallgató járta a gyorsított képzés útjait. A statisztika jól mutatja a szakérettségis kollégiumok létszámának felfutását, majd későbbi visszafogását:

Szakérettségire járt hallgatók száma (1948-1956):[28]

1948/49	580 fő
1949/50	2000 fő
1950/51	4354 fő
1951/52	4000 fő
1952/53	7700 fő
1953/54	7800 fő
1954/55	6000 fő
1955/56	4700 fő

Az egyetemen továbbtanuló szakérettségisek száma ugyanakkor a következőképpen alakult:

[26] Párttörténeti Int. Arch. 276-f89/228

[27] Párttörténeti Int. Arch. 276-f89/228

[28] Oktatásügyi Statisztikai Tájékoztató, Felsőfokú Oktatás, 1954/1956. 1. sz. 15., 1955/56. I. sz. 9.

Egyetemek és főiskolák szakérettségit végzett hallgatóinak száma:		A szakérettségis hallgatók aránya az egyetemek és főiskolák nappali tagozatán:
1949/50	440	2%
1950/51	1912	7%
1951/52	4071	12%
1952/53	7674	21%
1953/54	7793	20%
1954/55	6026	17%
1955/56	4700	13%

Még érdekesebb a kép, ha a felvett szakérettségisek számát a hagyományos úton egyetemre és főiskolára került munkás és paraszt származású hallgatók számához viszonyítjuk. Míg 1950/51-ben az első évesek között arányuk csak 25% volt, 1951/52-re ez már 50%-ra emelkedett, s a későbbi években még tovább nőtt.[29] Mindez jól érzékelteti, hogy a szakérettségi intézményének egyre inkább döntő szerepe lett a felsőfokú beiskolázások származási kvótáinak teljesítésében.

Elmondható azonban, hogy a szakérettségisek az egyetemről még nagyobb arányban hullottak ki, mint az előkészítő tanfolyamokról. Legtöbben az első évfolyamot nem bírták: 1950/1951-ben a elmorzsolódás 50%-os, a későbbiekben általában 35-40%-os volt.[30] A bukások száma még nagyobb volt: a Közoktatási Minisztérium adatai szerint az 1951/52 tanév első félévében például a Budapesti Műszaki Egyetemen a szakérettségiseknek nem kevesebb, mint 95%-a bukott meg valamilyen tárgyból.[31]

Mindez természetesen veszélyeztette a káderpolitika eredeti célkitűzéseit. Nem meglepő hát, hogy a szakérettségisek ügyében egyre nagyobb nyomás nehezedett az egyetemekre. 1949-től egymást követték a leiratok, amelyek felszólították az oktatói kart, hogy csökkentse minimálisra a lemorzsolódást. "Az új értelmiségnek jobbnak kell lennie a réginél, de lemorzsolódnia sem szabad" - szögezi le lakonikusan az egyik egyetem dékánja már 1949-ben.[32]

A lemorzsolódás ellen kezdetben - a tervteljesítés logikája szerint - újabb, pótlólagos beiskolázásokkal küzdöttek. De minthogy hallgatókat csak az első évfolyamra lehetett felvenni, lemorzsolódás pedig az összes évfolyamon előfordult, az elsősök száma vészes növekedésnek indult. 1951/52-re már hozzávetőleg 5000 elsőéves és 5000 másodéves

[29] U. o.

[30] OM Terv és Pénzügyi Főosztály Felsőoktatási Statisztika, 1963/1954, Budapest 1954.

[31] BME Rektori Tanácsülési Jegyzőkönyv, 1952. február.

[32] ELTE BTK jk, 1949. december 12.

hallgató jutott 2000 felsőbbéves hallgatóra.[33] Az egyetemek oktatási rendje kezdett felborulni, hiszen mindinkább csak kezdő évfolyamokat oktattak, s ebben sem bizonyultak igazán hatékonynak.

A lemorzsolódással szemben természetesen mindez nem sokat segített. A Műszaki Egyetemen 1950/51-ben a szakérettségis hallgatók 50%-a folyamodott a tanulmányi osztályhoz a munkakönyvéért,[34] amire igen szigorú rendszabályokat léptettek életbe. A vizsgaidőszak alatt állandó telefonösszeköttetést tartottak fenn a szakminisztériumokkal, s a meg nem jelent, illetve a megbukott hallgatók nevét naponta közölték. Felvetődött az is, hogy az egyetemet elhagyó szakérettet kötelezték a kapott ösztöndíj megfizetésére. A dékánok feladatává tették, hogy minden egyes lemorzsolódott hallgatóról derítsék ki, hogy milyen üzemben helyezkedett el, s hívják vissza őket. A szakéretteket alkalmazó vállalatokkal szemben a "törvény biztosította feljelentés jogával" kell élni - olvashatjuk az egyik iratban.[35] Pedig az a döntés, hogy kimaradjon az egyetemről, sem a szakérettségiseknek - sem a többi rendhagyó képzésben résztvevőknek - nem volt egyszerű. Hiszen képzésük nemcsak az intézménynek jelentett politikai feladatot, hanem a hallgatók is érezték, hogy politikai elvárásoknak tesznek eleget. Kudarcuk tehát világnézeti (politikai), sőt nemritkán egzisztenciális bukás is volt egyben.

1952-ben a politikai felső vezetés megkísérelt változtatni a kialakult helyzeten. "Az MDP KV Titkárságának 1952. április 23-i ülésén felmérték a felsőoktatás mennyiségi felfutásának a képzés színvonalára gyakorolt negatív hatását, s határozatot hoztak a beiskolázási tervszámok leszállítására, továbbá a munkás és paraszt származású hallgatók - a gyakorlatban egyre nehezebben tartható - magas arányának bizonyos fokú csökkentésére."[36] Megbírálták a szakérettségis beiskolázás túlfeszítettségét, a képzés bizonyos hiányosságait, a szelekció hiányát, s ezzel párhuzamosan 65%-ra mérsékelték a korábban már 70%-ban megszabott egyetemi és főiskolai munkás-paraszt származási kvótákat. Mindez azonban még "nem a gazdasági növekedés ütemének csökkenéséből következett, hanem a felsőoktatás gyakorlatában felhalmozódott nehézségek mérlegeléséből fakadt".[37]

---

[33]L. Oktatásügyi Statisztikai Tájékoztató, Felsőfokú Oktatás.

[34]BME Rt. Jkv. 1952. szeptember 8.

[35]Párttörténeti Int. Arch. 276-f89/228.

[36]Urbán Károly: Az 1953-as fordulat és a magyar értelmiség, Párttörténeti Közlemények 1981/4. 41. old.

[37]Urbán Károly: Az 1953-as fordulat és a magyar értelmiség, Párttörténeti Közlemények 1981/4. 41. old.

A szakérettségi történetében az elhaláshoz, megszünéshez vezető döntő fordulatot az 1953-as év hozta. Ekkor végzett az első igazán felduzzasztott egyetemi évfolyam, ekkor kezdődtek az első elhelyezkedési nehézségek. Ezért 1953-ban minisztertanácsi rendeletben utasították az egyetemeket, hogy átlagban 12%-kal csökkentsék a hallgatók létszámát. Könnyebben engedélyezték a szakérettségisek kimaradását is. Ennek következtében az elsőéves szakérettségisek közül a Budapesti Műszaki Egyetemről 40%, az összes egyetemekről pedig átlagosan az elsőéves szakérettek 26%-a adta fel tanulmányait. S bár a nagyfokú kimaradás láttán a központi szervek újabb intézkedésekkel igyekeztek visszafordítani a folyamatot, végül is csökkent a nyomás azokra a hallgatókra, akik nem akarták folytatni tanulmányaikat.

Ezt tükrözi az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának 1954. júliusi jelentése is: "A tanszemélyzet a maga módján értelmezte a határozatból adódó feladatokat. Minden átmenet nélkül támasztottak nagyobb követelményeket a hallgatókkal szemben. Úgy vélték, elérkezett az ideje annak, hogy megszabaduljanak a gyengébb, főleg szakérett hallgatóktól. Kizárólag a gyengék lemorzsolódásában látták és látják még ma is sokan az egyetemi színvonal emelésének feltételét..." S a következményekről: "Három legnagyobb műszaki egyetemünkről lemorzsolódott 1260 hallgató, s ennek csaknem fele szakérettségis volt..."

A szakérettségi kollégiumi képzés rendszerét az eredeti terveknek megfelelően, 1955-ben szüntették meg.[38] Természetesen a szakérettségi kapcsán nemcsak a nehézségek voltak a jellemzők. A hallgatók többsége sikeresen jutott túl a vizsgákon, s szerzett ilyen vagy olyan diplomát. Sorsuk azonban a továbbiakban sem volt mindennapi. A politikai vezetés hosszú időn keresztül kitüntetett figyelemmel kísérte és irányította életpályájukat, bár a későbbi politikai fordulatok alapvetően megváltoztatták politikai megítélésüket és szakmai lehetőségeiket.

Hogyan is történt mindez? - erre szerettünk volna választ kapni a szakérettségisekkel tíz éve és most folytatott beszélgetéseinkben.

---

[38]Ezt 1954 és 1955 között több mérséklő intézkedés előzte meg. Így 1955-től kezdve munkás származásúnak minősül az is, akinek szülei "egyéb" származásúak voltak, de ő maga már dolgozott munkásként. A munkás foglalkozású, illetve munkás származású jelentkezők felvételekor a korábban megszerzett szakképesítést figyelembe vették: a szakmunkásvizsga 3, a segédmunkási beosztás 2 plusz pontot jelentett.

"Amikor én bejelentettem, hogy Sztálin meghalt, sose felejtem el, ott a kommunistáknak akkor fele elkezdett sírni. Az volt, hogy itt a világ vége. Nekünk végünk... Elkezdtek bőgni ezek a szakérettségisek, egy részük. Ott jelentettem be az ebédnél... Sose felejtem el."

BÁNATI TIBOR (a kalocsai kollégium volt igazgatója)
1981-1982

- Nézze, már a népi kollégista gyerekek kiválasztásánál is tudtuk, hogy a népi demokratikus rendszernek szüksége van új értelmiségre, de szerintem inkább az dominált, hogy a hátrányos helyzetű gyerekeket szedjük össze. A szakérettségin kimondottan az volt a terv, hogy a munkásosztály teremtse meg saját értelmiségét. Ott már nem mi kerestünk, ott már küldték.
- Ki volt a kollégium igazgatója?
- Nyíregyházi szegényparaszt, akinek alapvető pedagógiai érzéke se volt. Na aztán, valami komoly betegsége is volt, úgyhogy állandóan én helyettesítettem.
- Mikor került Kalocsára?
- 1950. szeptember 15-én. Ekkor indult be a kollégium, bár a kollégisták még nem voltak ott.
- Hogyan szervezték meg a szakérettségis kollégiumot?
- Még előtte más dolgom is akadt, ugyanis részt kellett vennem a jezsuiták államosításában. Pont ott. Mert a volt jezsuita rendházban jött létre a Kollégium.
- Mit jelentett ez a részvétel?
- Leltárba venni és átvenni a dolgokat. Mi ráütöttük, hogy ez marad, ez megy. A rend tagjai már nem voltak ott. Hát többek között az az értékes könyvtár, ami ott volt, az nem maradhatott, hanem el kell vinni a Széchényi Könyvtárba.
- A helyi viszonyokkal hogyan ismerkedett meg, milyennek tartotta őket? Mennyire voltak alkalmasak a kitűzött célra?
- Az épület kiváló volt, csak olyan óriási hálótermek voltak, ha jól emlékszem talán nyolcvanan is kerültek egybe. Képzeljék, mit jelentett egy ilyen hálóterembe benyitni reggel... Viszont az ellátás, az étkezés kimondottan jó volt.
- Amikor megérkezett a százhúsz fiatalember, milyenek voltak, hogyan sikerült a válogatás?
- Hát nézze, a válogatás azt bizonyította, hogy a legtöbbjüktől ez óriási erőfeszítést kívánt. Ha nézem itt a tablón a régi neveket, visszaemlékszem, hogy már akkor az ember szubjektíven megérezte, hogy ez és ez talán átvészeli..., mert hát bizonyos fokig az idegeikre ment, nem bírták... Voltak nagyon jó gyerekek is - de olyannal is találkoztunk, akit azért küldtek, hogy megszabaduljanak tőle.
- Tehát a válogatás rosszabb volt, mint a népi kollégiumokban?

- Rosszabb. A szakérettségire a gyerekek az üzemi pártszervezet stb. véleményével kerültek -, a népi kollégiumnál meg magunk kutattunk, utánanéztünk, megkérdeztük a tanítók véleményét. Ott sem volt tökéletes a válogatás, de minőségileg mindenképp jobb. Igaz, a szakérettségire a többség nagyon elszántan érkezett.
- Elszántan, hogy megszerzik a diplomát. De hogyan alkalmazkodtak a hirtelen változáshoz?
- Hát nem kaptak ezek fölkészítést, nem tudták, hogy mi vár rájuk, úgyhogy nagyon-nagyon sok tragédia volt ebből... Emlékszem egy olyan srácra, aki két hónap múlva kijelentette, hogy nem bírja tovább, és haza kellett engedni.
- Mennyire fogadták el a tanárok a kollégisták felkészültségét?
- Tulajdonképpen semmi közük nem volt a szakérettségihez. Előfordult, hogy a szakérettségis idősebb volt, mint a tanár. Nem voltak ezek a tanárok erre előkészítve. Engem és a vezetőket elküldtek egy tanfolyamra, de ott is inkább ideológiai képzés volt, mint pedagógiai. A többi tanár inkább csak kontárkodva, alkalmazkodva, meghunyászkodva dolgozott. Azt elfogadták úgy nagy általánosságban, hogy mindent bele, és azokat is meg kell tanítani, akik hát lentről indultak. A tanárok fel voltak egy kicsit dobva, hogy emberi példákon látták, mit gürcöltek ezek, meg hogyan mentek tönkre idegileg azért, hogy tanuljanak. Szóval egy kicsit ez is befolyásolta a tanárokat. Ami már a szocialista vagy a kommunista mozgalmi jelleget illeti, meg azt, hogy a munkásosztályból legyen az értelmiség, ezt nem hiszem, hogy elfogadták volna. Kimondottan arra törekedtek, hogy a legtöbbet adják és csakis erre törekedtek. És ezt azért is megtehették, mert hát nem főállásban tanítottak.
- A szakmai színvonal milyen volt?
- Tulajdonképpen a legjobb tanárokat szedték ott össze, az igaz. Vagy legalábbis megpróbálták a legjobb tanárokat összeszedni. Minőségileg jók voltak. Olyanok talán, akik még a jezsuitáknál is tanítottak, tehát nagyon jó szakemberek, és rengeteget kerestek. Nem tudom megmondani, hogy mennyit, de tudom, hogy akkor az volt a divat, hogy hű de jó a szakérettségin tanítani, mert ott lehet keresni. És korrepetálásra is fizettek nekik. Az ellenőrzés ugyanaz volt, mint az állami oktatásban, csak nagyon udvariasan, szőrmentén bántak velünk. Szinte elnézést kértek, hogy most ide jöttek felügyelni.
- Mennyit tud arról, hogy a diákok egy részének kapcsolata volt az ÁVH-val?
- Hát, ezt csak úgy gondolom.
- De magával nem közölték?
- Hát, nem. Viszont társadalmi munkában végzett pártfunkciómból adódóan tudtam, hogy a Grőszéket annakidején a szakérettségisek is figyelték.
- Maga is figyelte?
- Nem. Csak a szakérettségis barátok.

- De maga mért nem...?
- Nem vagyok az a típus...
- Fölszólították, csak nem akart menni?
- Nem szólítottak föl.
- Kit kerestek meg a tanfolyam kompetens vezetői közül?
- Ilyen ügyben nem kerestek meg senkit. Mindig a pártbizottságon keresztül szervezték, legalábbis így hallottam a gyerekektől. Én nem is voltam... hogy is mondjam..., nem is voltam teljesen megbízható. Olasz állampolgárt vettem el feleségül. Igaz, hogy a nyelvet lassan elfelejtette, de az állampolgársága olasz volt.
- Milyen visszhangot keltett, ha rájöttek, hogy a fiúk közül valakinek kapcsolata volt az ÁVH-val?
- Általában nem is tudták. Nekem is csak bizalmasan mondták el, hogy... Számomra pedig semmiképpen sem volt fontos, nekem sose voltak ilyen BM- meg mit tudom én milyen kapcsolataim.
- Hogyan fogadta a város - Kalocsa - a szakérettségiseket?
- Hát hogy is mondjam? Volt olyan szakérettségis, aki onnan vett el egy lányt, hát ez a lány eléggé közutálatnak örvendett, szóval egyszerűen kurvának nevezték...
- Maguk, vezetők, mit gondoltak, mi lesz ezekből a gyerekekből? Értelmiségi? Politikus? Középkáder?
- Nézze, az első időben teljesen hittük, hogy új értelmiséget nevelünk. De az első félév után már láttuk, amit ma már világosan látunk, hogy az értelmiséget ma se az teszi értelmiséggé, hogy megvan a marhalevele róla... Már láttuk, hogy nagy hiányok vannak. De abban az időszakban hát ugye azért azt mondtuk, azt tápláltuk beléjük, hogy ők most már..., hogy nagy szükség van rájuk, mert nincs elég megbízható szakember.

LENCSÉS PÁL (aki eltitkolta, hogy munkáskáder)
1981-1982

- Ha úgy visszagondolok arra az időszakra - a kezdeti időszakra -, amikor elindultam, bennem mindig is volt olyan érzés, hogy önmagamban büszke voltam rá, hogy szakérettségis vagyok, de ebből adódóan mindig voltak gátlásaim. Mindig. A mai napig is, és ez azt hiszem meg is fog maradni. Szóval, nem valami félszegség, vagy mit tudom én - kisebbségi érzés -, nem. De azt hiszem, nem csak énbennem. Beszéltem több társámmal, és mindegyikünkben volt valamiféle gátlás, amikor arról volt szó, hogy mi szakérettségisek vagyunk. Miért? Hát ez adódik azt hiszem abból, hogy valamikor korábban - úgy szentül hiszem, hogy a mai napig is - kicsit előítélettel voltak a gyorstalpaló tanfolyam iránt, a hirtelen képzés és munkáskáderek iránt... Most lehet, hogy maguk azt mondják, hogy ez csak egy felfokozott valami. Nem. Nem. Lehet, hogy az ember csak ösztönösen érzi a mai napig is. Nem véletlenül mondtam, hogy csak a feleségem tud róla, a család nem nagyon.
- A gyerekei nem is tudják, hogy szakérettségis volt?
- Nem, mert nem is nagyon beszéltem én erről. Nem akartam én erről sohasem beszélni.
- És a munkahelyen tudják?
- Nem. Nem.
- Egyáltalán nem?
- No jó, hát azt tudják a munkahelyemen, a tanácsban is biztosan tudják. A kollégák közül is egyik-másik feltételezhetően tudja. Dehát azért nem nagyon beszél az ember. Egyikünk se nagyon mondja, hogy: nahát, én munkáskáder voltam, hogy én valamikor a Csepel Vasművekben dolgoztam és onnét indultam el, és lám, mégis hova jutottam. Szóval, a saját magam centijét bejárva vagyok itt.
- Nehéz azt mondani egy tudományos fokozattal rendelkező embernek, vagy egy vezetőnek, hogy én szakérettségis voltam és nem jártam be azt az utat, amit ti. Nem jártam négy éven keresztül gimnáziumba, énnekem az alapképzettségem nincs meg úgy, mint nektek. Azt hiszem, hogy ostobaság is lenne ma ezt mondani. Mi mindig lépéshátrányban voltunk a többiekkel szemben. Ezt a lépéshátrányt mindig le akartuk faragni, de nem tudjuk, úgy voltunk, mint a teknősbéka, akinek mindig feleződik az ideje.
- A szakérettségisek nem csak értelmiségi pályákat futottak be, hanem politikai pályákat is. Ott is megvan a lépéshátrány?

- No, most itt biztos, hogy előnyös helyzetben vagyunk. Éppen a minap gondolkoztam ezen, hogy a szakérettségi elsődlegesen politikai képzés volt.
- Akkor ebből az következik, hogy mint kádereket a szakérettségi jól indította el magukat, ugyanakkor, mint értelmiségieket, kevésbé.
- Hát igen. És sajnos a szakérettségi egy kicsikét liberális volt. A mi időnkben kicsi volt a rostálás, jobban figyelembe vették a politikai fejlődésünket. Nagyon hosszú távot futottunk be ez alatt a harminc év alatt. Akkor, 1951 körül én olyan vehemensen vettem részt a mozgalomban, hogy ezen kapott mindenki. Hát hogyne kapott volna, hogy az istenbe ne kapott volna az Államvédelmi Hatóság kalocsai parancsnoka?! Hát elvittek Kalocsára, be akartak vinni az Államvédelmi Hatósághoz azonnal, és amikor kitöltöttem a 73 vagy 75 kérdésből álló kérdőívet és benne volt, hogy az egyik bátyám amerikai hadifogságban volt, a másik bátyám pedig egy kuláklányt vett feleségül, akkor rettenetesen bosszantott, rettenetesen bántott és a bátyámat szidtam érte, hogy elmarasztaltak. Szidtam, hogy azért nem érvényesültem, mert te kuláklányt vettél feleségül. Azután rájöttem, hogy de jó, hogy így lett.
De az, hogy a tanulmányokban lemaradtam, az egy örök sérelmem, fájó pontom volt. Nem voltam én alacsony szintű a szakérettségin, jó közepes voltam. De hát a többiek mindig előrébb voltak. Nem rabolt el tőlük annyi időt... Hát tessék elképzelni, hogy én a városi pártbizottságban dolgoztam, az Államvédelmi Hatósághoz dolgoztam, aztán ide nyomozni, oda fülelni, itt kukkolni - és szerelmes is voltam. Egy olyan csodálatos szép kis fekete zsidó lányba voltam szerelmes, hogy a guta majdnem megütött - az is lekötött ugye.
- Na, most talán ebből is adódik a,- hogy visszatérjek megint az eredeti dologra -, hogy van bennem és volt is mindig, egy ilyen hiányérzet. Jóllehet, hogy ezt a kollégáim soha észre nem vették és a mai napig büszke vagyok azért arra, hogy magyar szakos lévén, bárkivel versenyre kelek helyesírásban például. Pedig a főiskolán kipellengéreztek - ilyen bazi nagy táblán kitették, hogy milyen dolgozatot írtam és egy-egy ilyen parányi kis dolgozatban volt vagy harminc helyesírási hibám.
- Volt összetartozás a szakérettségisek között?
- Nem. Nem. Ez egy nagyon érdekes dolog, hogy az összetartozási érzés utána kezdett bennünk kialakulni. A főiskola után.
- És amikor kiderültek a koncepciós perek, akkor mire gondolt?
- Én a koncepciós perekért nem csináltam magamnak lelkifurdalást. Higgye el nekem, én magamat mindig úgy tartottam, hogy énnekem nem szabad megrendülni és nem is rendültem meg... és nem is kérdőjeleztem meg, de hogy miért, nem tudom. Valószínűleg tudatlanságból nem kérdőjeleztem meg semmit. Mert mindent jónak tartottam, mert nekem jó volt, mert

nekem eredmény volt. Érti? Szóval, ha én benne lettem volna úgy a nagy központban, a tojáshéjon belül lettem volna. De én csak a külső rétegén voltam, ugye. Ha én tojáshéjon belül lettem volna, biztos, hogy sok mindent megkérdőjeleztem volna és csináltam volna egy-egy nagy ideológiai hogyishívjákot... problémakört magamnak. De így nem csináltam. Miért csináltam volna? Azért, mert a klottgatyától eljutottam a koloniál bútorig? Bocsánatot kérek. Igaz? Hát mért kérdőjeleztem volna én meg valamit? Én elfogadtam, hogy a párt felső vezetésében komoly hiányosságok, hibák... Ezt tudtam, sőt mi több, annyira tudtam, hogy azzal a bátyámmal, aki partizán volt, úgy összeverekedtünk, hogy véresre vertük egymást. Felnőtt emberek lévén. Mert ő meg mindamellett, hogy kidobták a pártból, meg kidobták mindenhonnét és elküldték koldulni - ő ennek ellenére is hitt és olyan megszállott volt, hogy no. És akkor anyám előtt összeverekedtünk.
- Hányban kezdett tanítani?
- 1954-ben - pontosan 1953 őszén. Végre boldog voltam és végre embernek érzetem magamat az embertelenségben. Ezt már most mondom csak, de akkor még nyilván nem így fogalmaztam. Előbb még behívattak a Rádióhoz, hogy az ifjúsági osztályra menjek lektornak a főiskola elvégzése után. És én azt mondtam, hogy nem megyek sehova... engem hagyjanak békén. A főiskoláról - mert volt ilyen pályairányítás a főiskolán akkor is - megyek tanítani. Én ezt szeretném csinálni. És akkor még tettek egy ajánlatot, hogy menjek a DIVSZ-központba dolgozni... Nekem eltökélt szándékom volt a tanítás. És aztán nem volt más hely Pesten. Úgyhogy Tiszaföldvárra kerültem. De 1956-ot már Pesten éltem át.
- Mi volt azokban a napokban?
- Hát akkor kijártam - akkor tanítottam Erzsébeten a Szilágyi Dezső utcai iskolában és különösebben nem volt semmi olyan dolog. Nahát volt azért: megszűnt a tanítás. És akkor 1956-ban felkerestek a pártbizottságról - november elején - anélkül, hogy valaki tudott volna róla. Nem lehetett kitenni akkor az embereket nyilvánosan semmiféle kellemetlen szituációnak. Felkértek a területi úttörő élet megszervezésére. Büszkén mondhatom, hogy én voltam az erzsébeti úttörő mozgalomnak a megszervezője 1956-tól. Annak az Erzsébetnek, ahol 1956-ban Budapesten elsőnek alakult meg a cserkészmozgalom. Ezt a cserkészmozgalmat én megszüntettem. Elég kockázatos volt. Elég merész dolgot kellett akkor csinálni, mert nagy volt a szovjetellenesség, nagy volt a mozgalomellenesség. Egy kis maggal - főképpen a mozgalom vezetőinek a gyerekeiből összetákoltunk egy úttörőcsapatot. Folyamatosan jártam a kerület iskoláit, és akkor mikor...
Látja, itt megint bennem van egy olyan kis dolog, hogy ennek soha semmi nyoma nem volt és nincs sehol. Ezt aztán idővel - lehet, hogy majd a sírnál el fogják mondani -, de hát ki a csudát érdekel...
- No, aztán két évet a pártbizottságon dolgoztam, de nem tudtam iskolacsengő nélkül élni. Nem lehet. Szóval azt, aki el-

kezdte... Szóval, hogy mondjam? - én elkezdtem 1953-ban, és abból a ritmusból, abból a csengőzajból, abból a gyerekzajból nem lehet kimozdulni. Szóval, énnekem lelkiismeretfurdalásom volt, belső vívódásom volt, valahányszor a pártbizottság épületébe beléptem, és mindent elkövettem, hogy kimenjek iskolába. Már úgy dolgozni. Napközben. De aztán vissza is kerültem.
- Mondja, ha mos megkérdeznék magától - 1981-ben -, hogy úgy akarná csinálni, ahogy akkor csinálta, mit mondana nekik?
- Nézze, 1981-ben vagyunk, 36 évvel a háború után. És kérdezhetek kérdéssel? Szükségesnek tartaná-e 36 évvel a háború után? Hát nem! Hát nem! Hát én azt sem tartottam szükségesnek, hogy a hetvenes évek elején ugye volt ez az ipari tanulók képzése... én ezt sem tartottam okos dolognak és nem tartottam jónak.
- Hogyan képzelte iskoláskorában, mi lesz magából?
- Engem valamiféle ösztönös hullám vagy mi az úristen vezetett állandóan. Öten voltunk testvérek, apám egy nyomorult cipészember volt, nagyon szeretett inni, a családjával nem sokat törődött. Én már a polgári iskola elvégzése után, 1948-ban feljöttem Pestre dolgozni. A Csepeli Vasműbe kerültem - egy kommunista ismerős küldött oda. Egy pár hónap múlva felhívatott Drahos Lajos - talán a név ismét ismert, valamikor az Országgyűlésnek volt az elnöke -, hogy hát elküldenek engem egyhónapos iskolára.
- Honnan ismerte magát ez a Drahos?
- Sehonnan. Valószínűnek tartom, hogy így a mozgalomból, ott a Csepel Vasműben, az ifjúsági mozgalomból.
- Akkor ő mi volt ott?
- Azt hiszem, ő a gyár igazgatója volt. A tanfolyam Pesten volt, fönt a Keleti Károly utcában. Őszintén megmondom: én egy nagyon-nagyon butácska-sutácska ember voltam ott. Mert ahogy én észre vettem, ott zömében olyanok voltak, akik viszszajöttek különböző menekülttáborokból. A tanfolyam után nem sok időt töltöttem már a gyárban, hanem a SZOT-központba kerültem fegyveres őrnek.
- Valamelyik karhatalomhoz tartozott?
- Hát... hivatalosan nem. Hivatalosan nem, de félhivatosan az ÁVH-hoz tartoztam. Szóval, meg kell hogy mondjam - ez az igazság -, mert a fegyvereket és a felszerelést az Államvédelmi Hatóságtól kaptuk, az élelmet az Andrássy út 60-ból kaptuk, de nem, nem... nekem fényképeim vannak erről. Ezt nem mentegetőzésképpen mondom, de az öltözetünk az olyan volt, mint a mostani üzemi őröknek. Szóval nem ÁVH öltözet volt. De ugyanúgy fegyveres szolgálat volt, fegyveres kiképzést kaptunk.
- Ez mikor volt?
- Negyvenkilencben. Az az érdekes, hogy sodródtam az életben, nem tudtam, hogy mit csinálok. Volt ott egy csinos kis nő a káderosztályon - nagyon tetszett nekem. Azt mondja, hogy: „Gyere jelentkezni szakérettségire!" Hát mondom: „Minek?"

„Hát, tanuljunk tovább" - mondja. Én nem mondtam, hogy nem tudom, mi az - pedig fogalmam se volt. Szóval, semmiféle tudatosság nem volt bennem.
Akkor elmentünk és beültünk ott a Barcsay utcába, ott abba a gimnáziumba vagy mi az isten, mit tudom én - valami ilyesmi volt - és akkor megkérdezték, hogy mi akarok lenni. Hát mondom: mit tudom én, hogy mi akarok lenni. Hát azt se tudtam, hogy mért megyek oda, nemhogy azt, hogy mi akarok lenni. Mondtam: azt mondták, hogy itt lehet továbbtanulni. Akkor mondták, hogy van mérnök-lehetőség, aztán van tanári lehetőség. Erre felkaptam a fejem - no most elárulom, hogy mi volt akkor bennem hirtelen, mert erre nagyon emlékszem: azt mondja, hogy lehet magyar szakosnak, történelem szakosnak, meg mit tudom én milyen tanárnak képezni magadat. Nekem a kifejező készségem borzasztó volt, helyesírási készségem a nullával egyenlő, azt mondtam, hogy: hát akkor én magyar tanár szeretnék lenni. És akkor úgy megdöbbentek... mert a négy polgári ellenére higgyék el nekem, hogy én nem tudtam egy mondtatot normálisan leírni.
- Na, szóval így kerültem a szakérettségire. Hát onnét - ott meg aztán belekerültem megint - na, a politikai képzésbe. De mi történt, ugye? Párttag voltam, DIVSZ vezetőségi tag voltam, nekem ide kellett menni, oda kellett menni, nekem a Grősz leleplezésében részt kellett venni - ez így igaz, higgyék el nekem, hogy oda kellett állnunk... szóval be kellett mennünk olyan...
- Hova kellett odamenni?
- Szóval, nekünk bele kellett menni olyan munkába, amit... piszkos munkába..., amit nem kellett volna. Szóval, voltunk néhányan, akit megkértek arra, hogy - ugye akkor volt ennek a Grősznek a leleplezése... ez a nagy vallásüldözés, vagy mit tudom én minek nevezzem. Szóval, ez az elfogult, ostoba politikai hullám, hogy most ki kell irtani a Grőszt, mert az a nép ellensége. És akkor heteken keresztül beálltunk így az ablakba, ami szembe volt a Grősz-villa bejáratával - és akkor azt néztük, hogy ki megy be, ki jön ki. Írtuk percnyi pontossággal. Ki ment kocsival, nem kocsival, gyalog, milyen öltözetben. Tetszik érteni? Én ma erre olyan undorral emlékszem vissza, dehát egy tudatlan embert könnyű belevinni az ilyesmibe. És akkor ugye heteken keresztül anélkül, hogy tanultunk volna ugye, azt csináltuk. Annak a szakérettségis kollégiumpincéjén - nem tudom jártak-e Kalocsán már? Ez egy hosszú, az egész főutat végigöleli - ez mind egyházi épület volt -, az mind végig pince. És akkor mi végigmentünk a pincén, kopogtattunk, ástunk, kutattunk és kerestünk mindenütt, hogy hol mi van elrejtve. Anélkül, hogy mi tanultunk volna. Szóval, ezt sugallta a történelmi kor, ezt sugallta ez az időszak, hogy mindenkiben ellenséget kell látni. Nem tudtuk, hogy pincében van-e az ellenség vagy a kastélyban. Azt tudtuk, aztán végtelenül büszkék voltunk rá és odavoltunk a meghatódottságtól, amikor a Grőszt leleplezték. Nem is tudom, hány kocsival vitték az udvará-

ról a töméntelen sok könyvet és - akkor fájt legelőször a szívem, hogy legalább ezekből a könyvekből kaphatnék egy jó párat. Mert például volt ott: Marx: A tőke, eredeti kiadásban... Micsoda könyvtára volt egy ilyen érseki palotának, ezt el lehet képzelni ugye. Szóval évszázadokon keresztül felgyülemlett. És nekem úgy fájt a szívem érte, hogy legalább egy pár darab belőle, milyen jó lenne. Nem azért fájt a szívem, hogy milyen jó lenne most tanulnom matematikát meg földrajzot, meg történelmet. Dehát ez, hogy úgy mondjam, akkor törvényszerű volt.
- Később, amikor már megvolt a Grősz-per, mit szóltak a falujában ahhoz, hogy Ön Grősz ellen volt?
- Én soha nem mentem vissza utána a falumba. Soha.
- Miért?
- Nem tudom.
- Mikor szakérettségin volt, akkor mit tekintett az otthonának?
- Hát - semmit.
- Semmit? Pestet se?
- Pestet se.
- Mondjuk, karácsonykor hova ment?
- Sehová. Sehová. Sehová. Annál is inkább, mert nem nagyon szeretek róla beszélni. Megmondom őszintén: mert nem tudok meghatódás nélkül beszélni erről. Azért nem tudok meghatódás nélkül beszélni erről, mert amikor én kikerültem tanítani, tetszik tudni, meg amikor a szakérettségin voltam... szóval, a szó igazi értelmében az én szüleim éheztek. Én nem tudtam hova menni.
Akkor volt az is, hogy kabátért visszamentem a SZOT-hoz. Tudtam, hogy volt az őrségnek egy ilyen téli... hát megfagyok, hát nincs. És ez ötven-ötvenhárom, ötvennégy, ötvenötben volt. Igen, 1955-ben. Szabályosan éheztek, úgy hogy én mikor kikerültem 1953-ban tanítani Tiszaföldvárra, kaptam 720 forintot - meg tudom mutatni - akkor hazahoztam, a szüleimnek adtam belőle pár forintot - én, a 23-24 éves ember, csak azért, hogy a szüleim valahogyan tengjenek.
- Mennyit keresett akkor az apja?
- Jaj, nagyon keveset. Nagyon keveset. A gyárban, a Csepel Művekben dolgozott. Mit tudom én - egészen minimálisan keresett. Hát ugye, segédmunkás volt.
- De körülbelül. Négyszáz-ötszáz forintot?
- Körülbelül úgy négyszáz forintot.
- Ő szerette ezt a rendszert akkor az ötvenes években?
- Az az igazság, hogy az apám egy olyan elvhű ember volt. No most, ebből adódott azt hiszem, hogy a család valamennyi tagja elvhű, mindenki. Szóval az apánk, mindamellett, hogy eléggé garatot szerető ember volt - mert nagyon szeretett inni, mint afféle suszterember, - hát melyik nem szeretett? - de mindegyik szeretett politizálni. Ő is. És 1919-ben vöröskatona volt. Direktórium vezetője volt Abaújszántón. Akkor 1948-ban a fuzionálás idején - ő a szociáldemokrata párt tagja volt 1945-től 1948-ig - '48-ban nem vették

át a kommunista pártba. Ez neki örök bánata volt. És 1956 novemberében - a legnagyobb meglepetésemre - ki volt az első párttag a családban? Az apám. Mondja nekem nagy suttogva: Fiam, ne mond anyádnak, de beléptem a kommunista pártba.
- Hova lépett be, apám? - Hát beléptem a pártba. - Mikor? 1956 novemberében. Most ezt tessék kiszámítani: 1888-ban született, 1956-ban akkor ő már bizony hatvanhét éves volt. Igen. És addig fájt az öregnek, hogy őt nem vették be a pártba. No most, ez mindegyikünkben benne volt. És én örültem neki. Anyám majd kimarta a szemét, mert ő még aztán egy elég vallásos természetű volt - szóval úgy is halt meg, őt egyházi temetéssel kellett eltemetni, az apámat pedig kommunista temetéssel.

1989

- Ennyi év után végigolvasva az Önnel készített interjút, nagyon figyelemreméltónak tartjuk, hogy Önt mindig egy erős hit vezérelte. De mintha valahogy mindig kívülről érték volna Önt azok az impulzusok, amire Ön a hitével reagált.
- Hát, enélkül a hit nélkül nem nagyon lehetett volna eljutni sehová. Mert ha elképzelik, hogy én csak 19 éves voltam, amikor belekezdtem a szakérettségibe. És senki nem inspirált erre.
- De mi inkább arra gondoltunk, ahogy erős hittel éltek, hogy egy igazán jó jövőt építenek föl. Önben ma is megvan még ez a hit?
- Hát sok minden megváltozott...
- Mire gondol?
- Sok minden megváltozott bennem is. Mert, hát... nem tartozik különösebben ide, de... szóval sokan az akkori generációból, azt hiszem, hitünket vesztettük. Csalódtunk. És soha nem hittem volna, hogy egy ilyen politikai katarzis be fog következni. 1956 után. Nem hittük volna, hogy azok, akikben tényleg hittünk, és akikkel ekkora elánnal és meggyőződéssel fogtunk neki, be tudnak bennünket csapni.
- De kik csapták be magukat?
- Hát, azt hiszem, ez elég egyértelmű. A politikai vezérek... A politikai irány, a politikai machinációk. Nézze, én mindig csodálkozom, és az utóbbi időben csak kétkedésben élek, hogy miért nem láttam én világosan, ezerkilencszáz-ötvenhatban, negyvenötben vagy ötvenötben.
- És mi a válasz?
- Nincs válasz. Egyszerűen, mert elhittük. És milliók elhitték. És ma úgy csodálkozom, amikor nézem a tévét, hogy egy tizenhárom éves gyerek 1956-ban sokkal jobban látta a társadalmi problémákat, mint én. Én, akinek oklevél volt a zsebében, meg azért nem voltam hülye ember. És velem együtt sokan vagyunk így.
- És talált magában erre választ?
- Mert hittük, hogy mi valami újat védünk minden körülmények között, ők pedig egy újnak a lerombolását akarják. És azt,

amit tizenhárom év alatt felépítettünk, mi nem engedjük lerombolni. Szóval ebbe a hitben éltünk. De milyen áron?
- Ma úgy gondolja viszont, hogy ha százezer ember kivonul a Parlament elé, az jelent valamit.
- Igen. Igen.
- És amikor 1956-ban elment a Parlamenthez...
- Nézze, azt tudtuk, hogy egy korszakot kell megszüntetni, egy sztálini kort, egy személyi kultuszt. Ezzel indult. De például nem értettem akkor sem egyet azzal, hogy a szovjet hadsereg bevonulása ellen tiltakoztak az emberek. Mert hiszen valahogy úgy voltam vele, hogy én láttam egy óriási nagy vörös térképet magam előtt, meg parányi kis izé, ilyen rózsaszín országokat, kicsiket, és azt mondtam, hogy hát ha a térképre nézek, akkor magától értetődik, hogy kihez kell orientálódni.
- Gyengének érezte magát?
- Hát persze, persze.
- És személyesen is gyengének érezte magát?
- Nem... Szóval azt hiszem, hogy így nem is mértem fel a helyzetet.
- Azt nem érezte, hogy támaszkodnia kell valakire vagy valamire, valamilyen külső erőre?
- Igen, hogyne. Egyébként most is ezt mondom, ha ma és a következőkben ez a szélsőséges irányzat tovább folytatódik, vagy felszínre tör a Szovjetunió-ellenes hangulat, ez az ország sokkal de sokkal rosszabb helyzetbe fog kerülni, mint Lengyelország. Rövid időn belül. Persze én azt elfogadom, hogy ki kell vonulni a szovjet hadseregnek Magyarországról. Hiszen ez a függetlenség elengedhetetlen feltétele. De én félek, féltem az országot.
- Ma tehát úgy érzi, tisztábban lát, mint a hatvanas-hetvenes években?
- Persze, persze. Hogyne. De őszintén megmondom, valahogy úgy vagyok vele, hogy azt hiszem, ez nem cinizmus, de igyekszem közömbössé lenni a dolgok felett. Attól függetlenül, hogy semmit az egy élő világon én nem bántam meg. Annak ellenére, hogy 42 évig voltam párttag. Voltam, úgy mondom.
- És most?
- Már nem vagyok. Egy kicsit úgy érzem, hogy lehajtott fejjel kell járnunk. Hogy aztán velem együtt hányan érzik így, azt nem tudom. Egy kicsit pironkodva kell járnunk, mások hibája és bűne miatt. Pedig kollégáim is tanúsítják, hogy én soha nem voltam elvakult.
- És akkor mi maradt most maguknak?
- Űr. Nem mondanám azt, hogy nihil..., de egy káosz az biztos. Egy káosz az biztos, mert csak hallgatom a rádiót a magam csöndességében. És mindenfélét hallok és úgy érzem, hogy nem mértéktartóak az emberek. Nem konzekvensek.
- A párttagsága hogyan szűnt meg?
- Az iskolában az alapszervezet automatikusan megszűnt, amikor az iskola átalakult. Így mi is bejelentettük, hogy az iskola alapszervezetének megszűnésével mi is megszűntünk tagok lenni. Ma úgy látom, hogy az ember világnézetét nem szabad, hogy az eszme határozza meg.

- Igen, de éppen az eszmékben maguk nagyon hittek. És most akkor kisöprik ezeket?
- Hát... Hogy mondjam... Véleményem szerint ez az eszme katartikus helyzetbe került. Az ötvenes éveknek az eszméje elengedhetetlenül megbukott. Amiben mi hittünk, az nem létezik többé. Lehet új, másféle elképzelésekkel, másféle programmal folytatni, de azzal az eszmével nem lehet tovább.
- És ha így látja, akkor mért nem lép be valamelyik új pártba?
- Nézze, mindenki belefárad egy idő után. Ezt meg fogja látni majd ha ilyen 58-60 éves lesz. Persze van, aki nagyon bírja, és nagyon aktívan tud még ma is politizálni. De hát azt tudomásul kell venni, hogy a történelemben mindig voltak és lesznek generációváltások. És ezek katartikus robbanással jönnek elő. Meggyőződésem, hogy a mi generációnknak az időszaka lejárt. Nevezzék azt bárkinek, akár Pozsgaynak, akár Lencsésnek.
- Ezt a generációváltást a saját gyerekeinél is ugyanúgy érzi?
- Azt kell mondjam maguknak, hogy óvom a gyerekeimet a hősködéstől.
- Hősködni akarnak?
- Nem akarnak hősködni, de attól óvom őket, hogy majd valamikor ugyanolyan csalódás érje őket, mint engem. Azt hiszem, említettem annak idején, hogy én egy mélységesen vallásos, katolikus polgári iskolában kezdtem. Ma már nem tudom, hogy mi vezérelte a szüleimet arra, hogy az öt gyerek közül éppen engem taníttassanak, de beirattak a Szent Imre római katolikus polgári iskolába. Valahol ez a hatás a mai napig érvényesül bennem. És bennem volt mindig. És a gyerekeimnek is mindig azt mondom, hogy próbáljatok meg egy kicsikét ilyen szemmel nézni. Mindent mértéktartóan szemléljetek.
- És szeretné, ha a gyerekei is a vallásosság fele mennének?
- Igen. Nem meghasonlás ez, és nem akarom én a gyerekeket befolyásolni, hiszem ezt mindenkinek magának kell eldöntenie, de valahol azért mégiscsak azt kell hogy mondjam, az életben nincs más biztos fix pont, mint ez. Hiszen a történelem is ezt bizonyítja, hogy csak a vallás maradt állandó. Minden más összeomlott.
- És mikor a Grősz érseknek a palotájánál őrt álltak...
- Könnyű volt elhitetni fiatal gyerekekkel, hogy ez egy természetes politikai kérdés. Mert nincs szükség egyházra, nincs szükség papokra, meg nincs szükség vallásra. Ezt mindenki igyekezett az emberrel elhitetni és belenevelni. De belém nem sikerült teljesen.
- Most Ön kivel érti meg legjobban magát?
- ...
- A bátyjával?
- Nem, mert ő egy nagyon szélsőséges.

- Akkor kivel?
- Nézze, én azt hiszem, hogy az ember amikor a hatvan felé jár, nem feltétlenül szükséges, hogy kell...
- Nem jár többet emberek közé? Nem beszél többet az eseményekről?
- Nem, nem egyáltalában nem.
- És nem érzi azt, hogy az emberek jobban keresik egymás társaságát mostanában?
- Nem. Sőt azt érzem, hogy az emberek, éppen a viták következtében, jobban eltávolodnak egymástól.
- El tudná ma képzelni, hogy megint tartanának egy szakérettségis találkozót?
- Nem nagyon tartom a többiekkel a kapcsolatot. De most tudtam meg, hogy van szakérettségis találkozó a Népköztársaság úton, minden hónap második szerdáján. És nagyon sokan szoktak ott lenni. Bár érdekes, hogy a kalocsaiak nincsenek ott. Most szerdán például Horn Gyula fog tartani egy előadást. Mivelhogy ő is szakérettségis volt. De hogy milyen impulzus, vagy minek a hatására jönnek ott össze, én nem tudom. Ez egy új dolog, és ahogy észrevettem, ez nem kimondottan szakérettségis találkozó. Valahogy úgy érzem, ez inkább egy olyan baloldali politikai csoportosulás. Valami ilyesmit érzek én benne. Én magam pedig nem akarok semmiféle politikai vacakba belekerülni. Nincs értelme, meg mi a fenének.
- Ha jól értem a gondolatmenetét, ez azt jelenti, hogy a szakérettségiből az következne, ha Ön a baloldal felé menne. Így a mai sorsa egyben a szakérettségitől való eltávolodást is jelenti.
- A szakérettségitől nem. A politikai indítékok nálam egészen másutt kezdődtek. Lehet, hogy egy csomó ember a szakérettségin kapott olyan politikai hatást, ami megmaradt benne évtizedeken keresztül. Én nem. Engem szakmailag vitt tovább.
- Végül is ma jobban érzi magát, mint régen?
- Bennem a bizonytalanságok és kétségek mellett van egy félelem. Ez borzasztó rossz érzés. És nem azért, hogy a 42 éves párttagságomért valaki kilyukasztja a bőrömet. Az utódok miatt, a jövőm miatt van bennem félelem. Én félek attól, hogy egy sokkal de sokkal rosszabb helyzetbe kerülünk. Túl soknak érzem a vész- és jajkiáltást. Ez nincs jó hatással az emberekre. Ma már ki nem fél ebben az országban? Mindenki fél. Mert aki itt nem fél, az felelőtlen. Az közömbösség. Aki ma kijelenti a televízióban, hogy milyen súlyos helyzetben van az ország és nem fél, az vagy közömbös vagy cinikus.
- És régen nem félt? Pedig akkor sokkal több mindentől lehetett félni?
- Nézze, akkor látványosan rosszabb volt az élet. Ez igaz volt. Ezt senki sem tagadhatja. De azért nem tudom, hogy 1989-ben miért lehet ilyenekről beszélni.

- Milyennek látná azt a jövőt, ami megnyugtatná? Mi kell ahhoz hogy ne féljen?
- Nézze, erre nálam sokkal nagyobb tekintélyű emberek sem tudnak válaszolni.

"A munkásosztály élt ezzel a hatalommal - néha vissza is élt vele, de nem tudta a vezetőjét kinevelni középszinten és alsó szinten. A közép- és alsó szintű vezetők jó részt nem voltak alkalmasak a vezetésre - megbuktak. Ezek az apró dolgok vezettek az 1956-os ellenforradalomhoz. Akiket az ellenforradalom tett meg vezetőnek, azok megmaradtak vezetőnek. De ezt az országos vezetést középszinten és alsó szinten a munkásosztály részéről a volt falusi középrétegek, tehát a középparasztok és volt kulákok kezébe csúsztatta át. Ez az új vezető réteg nyomja ma is a volt proletárok és a proletárokból lett kádereket, akik nem tudtak eléggé alkalmazkodni, behódolni, akklimatizálódni a középrétegekhez."

MIKSÓ LÁSZLÓ (volt agitátor, jelenleg általános iskolai magyartanár)
1981-1982

- Apám származásra nézve törpegazda volt, nagyapámnak volt hét hold földje, ahhoz bérelt földeket. De ez kevés volt ahhoz, hogy megéljenek belőle, ő mindjárt elment szolgálni. Még mielőtt megnősült volna, a plébános kocsisa volt Hédervárон - valami Cserhalminak nevezték a plébánost. 1945-ben földhöz juttatott lett. Négy hold földet kaptunk - mert négyen voltunk testvérek; minden gyerek után egy holdat, és attól kezdve hát maszek kisgazda lett volna. Ezt csinálta ameddig tudta - végeredményben 1950-ig nagyjában. Ugyanis közben az öcsém elment tanulni 1947-ben Esztergomba, a ferences gimnáziumba - Kis Marianumnak hívták, Mária országa vagyunk -, pap lett belőle.
- Az öccse máig is pap?
- Igen. Pesten van, Kőbányán. Ő a kőbányai plébános.
- Önnek mennyi iskolája volt?
- Elvégeztem a hat elemit, aztán 1938-47-ig nem tanultam. 1947-49-ig az általános iskola felső tagozatát ismételten, akkor még úgy hívták -, a kétéves dolgozók iskolájában.
- És kinek az indíttatására?
- Senkinek az indítattására.
- No, de hogy nyílt erre lehetőség? Két év alatt elvégezni négy osztályt.
- Úgy nyílt erre lehetőség, hogy megindították a dolgozók iskoláját országosan, és itt Héderváron is a grófnak a kastélyában. A kastély a felszabaduláskor tüzérségi laktanya volt 3 évig - a tüzérségi laktanya után pedig hospitál, kórház - nemibeteg-gondozó a katonák számára, akik ilyenben megbetegedtek. Itt ápolták őket. Utána iskola lett. Annyiban előkelő dolog volt, hogy volt hely - bőven volt -, mert negyven szobás a kastély. Ebben volt a népi kollégium és a dolgozók iskolája.
1948-ban végeztem. Szerettem volna tovább tanulni, de vacilláltam: menjek, vagy ne menjek? Ami döntően befolyásolt, az az egészségem volt - az, hogy rövid a lábam, rövid a karom és ez a fizika munkában, az emeléseknél zavart. Mondtam a barátaimnak: a karommal nem bírom a munkát, a lábammal se bírom úgy a munkát, a fejemmel kell dolgoznom. És akkor szóba kerültek a szakérettségis tanfolyamok. Akkor már talán második éve működtek, a harmadik év kezdődhetett.
- Honnan tudta, hogy vannak?
- Honnan tudtam? Az első forrásom egy utcánkbeli lány volt, szintén szegény lány. Neki voltak nővérei Pesten - több-

nyire háztartási alkalmazottak -, s amikor hazaértek, tőlük hallottam. A lány is szakérettségis lett, földrajz-biológus szakon elvégezte az egyetemet. Meg aztán újságolvasó voltam. 1950. május 1-jén a kastély parkjában a teniszpályán rendezték a május 1-jei ünnepélyt. Ott voltunk mi, barátok együtt, és jött a postás. Vettünk újságot, ahányan voltunk, annyi félét, egyik ezt olvasta, a másik azt olvasta - mindegyikben benne volt, hogy lehet jelentkezni szakérettségire. Megmondták, hogy hol: aki üzemben dolgozik, az állami gazdaság vezetőségénél, akik középiskolába járnak, a középiskola igazgatójánál. Mi éppen akkor napszámba jártunk az állami gazdaságba. Tavaszi munkák voltak: répaegyelés - nagyon fárasztó volt. Na, mi akkor jelentkeztünk hárman. Három unokatestvér: én, Feri és Tóth István. Na és mi ketten a Tóth Istvánnal Kalocsára kerültünk. Magyar-történelem tanári szakra jelentkeztünk mind a ketten.
- Az apja mit szólt hozzá, hogy mind a két fia elment tanulni? Nem örülhetett neki. Kellett volna még otthon a segítség, nem?
- Pontosan. - Nem beszéltem vele meg. Apámmal nem voltam jó viszonyban már azután, hogy legény lettem, éppen azért, mert nem bírtam a munkát. Mellé egy olyan ember kellett volna, aki erős, bírja a fát vágni, bírja a kapálást, bírja ezt-azt. És akkor bírja őt tehermentesíteni, vagy legalábbis vállvetve dolgozni vele.
- Volt valami beszélgetés magukkal, mielőtt elküldték volna a tanfolyamra hármójukat?
- Igen. Először adtak hatféle nyomtatványt, hatféle ajánlat kellett. Kellett ugye a párttól, aztán az ifjúsági szervezettől - akkor az EFOSZ volt vagy DISZ -, akkor a DÉFOSZ-tól, a munkahelyről, az iskolától, ahol az utolsó évet, a legmagasabb végzettséget megszereztem, a községi elöljáróságtól... Ha jól emlékszem, a papírok a minisztériumba mentek. Győrbe hívtak be bennünket beszélgetésre. Mintha felvételi vizsga lett volna. Ez annyiból állt, hogy irattak velünk dolgozatot - egészen rövidet, egyoldalas valamit, akkor föladtak négy-öt számtanpéldát, azokat oldjuk meg, s utána elbeszélgettek velünk, főleg politikai témákról. Azután mondták meg, hogy hát fölveszenek, vagy nem vesznek föl. Augusztus 20-án kaptuk meg az értesítést, hogy felvettek. Nehéz elmondani, hogy mit jelentett. Tessék elképzelni, hogy ami soha nem történt meg, az most megtörtént. Egy csoda, egy... egy... egy fellengzős valami. Elmentünk Kalocsára...
- Akkor már párttag volt?
- Igen, 1945. június óta.
- Akkor megérkezett Kalocsára...
- Igen. Nem mondom, szokatlan volt, hogy közös hálóteremben vannak az ágyak, szekrények. Tied a felső ágy, tied az alsó ágy... Abban, amelyikben én voltam, tizenheten aludtunk, mind bölcsészek. Aki mérnöknek készült, azoknak külön

hálószoba volt. Tanulószobájuk is külön volt, csak az étkezés volt közös.
- A többi szakérettségishez képest hol helyezné el magát tudásban, mikor megérkezett?
- Erős közepesnek. Nem tudom, hogy kitűnő voltam, nem is lehettem kitűnő...
- A közösségben milyen helyet tudott megszerezni magának?
- Hát, hogy mondjam? A pártközösségben mint gazdasági felelős voltam a szakérettségin. Utána egyetemre kerültünk, ott csoportbizalmi voltam. A szakérettségin előtérben volt a párt, de nekem mint géhásnak, különösebb funkcióm nem volt. A titkár, az igen, az vitte a prímet..., ő járt a pártbizottságra meg ilyesmi. Én nem voltam nagymenő. De összehasonlítás végett: az aki ott volt az asztalnál, ha még emlékeznek, a Varga Imre, az volt a titkárunk - két gimnázium után jött a szakérettségire. A Nagy Karcsi, aki a DISZ-titkár volt, két gimnázium után, Stefinik, akit említettem, hat gimnázium után, a Pintér István hét gimnázium után jött szakérettségire. Most ezek után én hiába ugrálnék. Én, aki a nyolc általános iskolát a dolgozók iskolájában végeztem el, fölvehetem a versenyt azokkal, akik hét meg hat gimnáziummal jöttek? Az, hogy kivívtam magamnak a jó közepest, az én részemről egy előkelő hely volt.
- A szakérettségi alatt le volt törve, ha valami nem ment?
- Hát sokszor. Megkaptam az ösztöndíjat, kaptam 437 forint ösztöndíjat, ebből 230-at befizettem szállásra, kosztra. Cigarettáztam, moziba mentem, cipőpasztát vettem, fogpasztát vettem, mosószert vettem, mert magam mostam... Így gondolhatják, mi pénzem maradt.
- Mikor elmentem szakérettségire, a nyári keresetemből csináltattam egy nadrágot és vettem két cérnainget. Mikor idehaza vasárnap elmentünk sétálni, fölvettem az új nadrágomat, pantallót, vasalt nadrág volt, cérnainget - szép fehér ing volt -, szépen néztem ki és boldog voltam. Ebben az egy ruhámban mentem el és végeztem el a szakérettségit. A szakérettségi végén kaptam szociális segélyt; egy öltöny ruhát vettem belőle, amit szabó készített, a legócskább szövetből, ami csak létezik. De ajándéknak ne nézzük a fogát - végeredményben abban végeztem el az egyetemet.
- A baráti körök azok mennyire különbültek el a szakérettségin?
- A szakérettségin nagy elkülönülés már a hely miatt sem lehetett. A tanulószoba, a háló egyben volt; kimenő nem volt, vagy ha éppen mentünk valahová, akkor vittek bennünket.
- Hova vitték magukat?
- Például agitálni Kalocsa környékére. Előbb jött a mélyszántás, aztán jött a beszolgáltatás, Szabad Nép-előfizetés...
- Miért? Nem akartak szántani, meg betakarítani, meg előfizetni az emberek?
- Hát akkor még több volt a kisgazda, a magángazdálkodó.

Most nem az, hogy nem akartak beszolgáltatni, fogatolni - dehogy. Soknak nem volt, vagy gyenge volt a fogata.
- És agitációval lehetett fogatolni?
- Hát nem agitációval fogatoltak, hanem buzdítani is kellett. Ugyanúgy el lehettek keseredve, mint ahogy én el voltam. Hát nem akararok gorombaságokat mondani... Én is tele voltam lelkesedéssel a szakérettségin... és utána, csak amikor hazajöttem és a haverokkal találkoztam, akkor kezdtem látni. Volt olyan, hogy sírni való kedvem volt agitáció közben. Ez már nem is Kalocsán volt, hanem Szegeden.
- Békekölcsönjegyzést kellett agitálni és kivittek bennünket Szeged környékére a tanyavilágba. Hát mi voltunk a városi intelligencia, az értelmiség, aki megy falura meggyőzni a parasztokat a szocializmus építésének előnyeiről. Kivittek bennünket egy tanyára. Amúgy elég hosszú ház volt nagy portával, nagy színnel - kint az udvaron lovaskocsi, az egyik kereke összetörve, a másik kereke kiszedve. Jönnek elibénk kislányok, csak szoknyában - olyan négy-ötéves kislányok voltak, bugyi nem volt rajtuk, cipő nem volt rajtuk, csak szoknyában jöttek elibénk. A kutya majd megevett bennünket, mert ugye mentünk befelé. Bemegyünk a lakásba - a konyhába. Földes konyha volt, a fal mentén két ágy, dunna, párnák, lepedő. A fogason - ruhafogas - ráakasztgatva kabátok: ilyen kabát, olyan kabát. Az anya ül az ágy szélén és szoptatja a legkisebb gyereket. Erre mentünk be. Beköszöntünk: Jó napot, Szegedről jöttünk, üdvözöljük, a békekölcsönjegyzésről volna szó. A feleség erre elkezd sírni. Aki velünk jött, nem szólt egy szót sem.
Nos, kulákházak voltak. A férjet azért, mert valamit mondani mert a pártra, elvitték. Bebörtönözték, munkaszolgálatra vitték. Az asszony otthon maradt a gyerekekkel nyomorban. Mikor megszoptatta a kicsit, levette a tűzhelyről a fazekat - krumplit főzött benne -, kereste a tasakban a sót, a maradékot. A gyerekek hámozták a krumplit, megsózták és ették. Na, mit szól ehhez? Ez engem megfogott, mikor láttam ezt a nyomort. Ha ezt kívülről láttuk volna, azt mondtam volna, hogy hazudik. De nem hazudott. No.
- És nem okozott konfliktust magának, hogy tudta, hogy mi van kint?
- Nem, nem okozott. Csak gondolkozóvá tett. Nem tudtam már úgy lelkesedni.
- Történtek kizárások a pártból vagy a kollégiumból?
- Erre nem emlékszem.
- Hányszor volt odahaza szakérettségi alatt?
- Egyszer se.
- Ez azért is volt, mert nem akart jönni?
- Azért is.
- Félt az ellenséges légkörtől?
- Részben, igen. Meg pénzem se volt. 33 százalékos utazási kedvezménye volt a diákoknak, de arra se volt pénzem, hogy ezt kifizessem.
- És a karácsonyt hol töltötte?

- Ott, Kalocsán.
- Sokan voltak ott növendékek?
- Nem. Tizenheten lehettünk.
- És milyen érzés volt ott tölteni a karácsonyt?
- Hát nézze, összejöttünk, beszélgettünk, kiengedtek a városba. Akkor ismertük meg a főutcát, mert ha végig is mentünk rajta korábban, sorakozóban kellett és énekelve.
- A városban se szerették magukat, azt hallottuk.
- Az ellenséges légkör inkább a felnőtt lakosságot jellemezte. Azért, mert mi voltunk az adu, hogy úgy mondjam, az ütőkártya.
- Kinek a kezében?
- A pártnak a kezében. Az igazgatónk, Teschmayer volt a városi pártbizottság propaganda-titkára. Különben rendes ember. Nem véletlenül tették meg éppen őt. Azért tették meg éppen őt, mert a kollégium, mint egy idegen test a városban - mind 18 éven felüli fiatalember - ha agitálni kellett, akkor mind elment. Nem nagyon ment ott más agitálni. Minket raktak a tehergépkocsira...
- A Grősz-perrel kapcsolatosan sok mindenről beszéltek az évfolyamtársai. Maga azt hogyan élte át?
- Nos, nekünk az volt akkor beadva, hogy Grősz József kalocsai érsek nagy értékű műveket akart átjátszani külföldieknek, és a könyvekért éjszaka fognak jönni. Minket szakérettségiseket beosztottak éjszakára kettesével.
- Ki osztotta be?
- Hát a pártvezetés. A városi pártbizottságtól jött ki egy elvtárs, ő tartotta a tájékoztatót. Utána Teschmayer és Varga Imre, a párttikár osztott be bennünket kettesével. Megettük a vacsorát, megkaptuk a tájékoztatót, hogy mindenki vegye a kabátját, kinek mije van, és tessék, maguk mennek ide, maguk a Május 1. parkba, maguk kimennek az Érsekkertbe, maguk kiállnak a főutcán, ebbe a mellékutcába, abba a mellékutcába. A kalocsai érseki palotát egy park veszi körül: az Érsekkert. Oda az Érsekkert bokraiba bújtunk, tehát nem úgy, hogy nyíltan lehetett volna látni. Olyan felhős, holdvilágos éjszaka volt. Bújkált a hold - nem lehetett látni semmit. Nem volt szabad cigarettázni, nem volt szabad beszélni... hasalni lehetett csak.
- Ön mit szólt az egészhez?
- Semmit. Pistával, az unokatestvéremmel voltam együtt. Hát, nem hittük el, hogy ilyen nagy veszély van, hogy ekkora fölhajtást kellene csinálni. Meg aztán mit csináljunk: megállítsuk, igazoltassuk, kiabáljunk, hogy itt van valaki? És ha nem az, akkor rajtunk röhög majd mindenki. Este körülbelül 9-kor mentünk ki és hajnalig álltunk őrt. De nem jött arra semmiféle idegen szerencsére. - Felkészítettek bennünket, hogy a főkapun bemászhat valaki, vagy repülőgéppel jön és leereszkedik ejtőernyővel a város valamelyik terére, vagy a város határában.
- Az ÁVH-nak voltak kapcsolatai a szakérettségisekkel?
- Azt közelebbről nem tudom.

- Távolabbról?
- Ekkor már nem szakérettségin voltunk, hanem Szegeden az egyetemen. Az ÁVH egyszer-kétszer fölkért bennünket, szolgálattevésre.
- És ilyenkor az ÁVH inkább a szakérettségis gyerekeket kereste meg?
- A párttagokat. No most, a szakérettségisek nagy része párttag volt. Mondhatnám, hogy majdnem mindenki, vagy már korábban vagy mikor az egyetemre került. Inkább így függ össze.
- Volt olyan, hogy valaki a szakérettségi ideje alatt kibukott volna, vagy elege lett és abbahagyta?
- Volt, volt. A szakérettségit 172-en kezdtük. Az érettségin, mikor felkerültünk a tablóra, már csak százhuszan maradtunk.
- Ötvenketten morzsolódtak le?
- Igen.
- Az érettségin végül is közepesen vizsgázott le. Hogy ítéli meg már tanárként, amit maguktól követeltek, milyen szintű követelmény volt?
- A lehetőséghez képest szigorúak voltak. A tanításban az anyagokat pontosan adták le. Maga a tanítás zsúfolt volt, nyolcéves anyagot egy évben kellett összefogni. Mondjuk úgy: tölcsérrel öntötték belénk a tudományt. Akiknek jó befogadóképessége volt, azok többet tartottak meg belőle, akinek gyengébb volt, az kevesebbet tartott meg belőle. Az érettségin aki tudott a tételről két percig értelmesen beszéni, azt elfogadták négyesre. Ha tovább beszélt róla értelmesen, akkor jeles volt. Ha gyenge volt, nyöszörgött, besegítettek, akkor közepes. Ha többet segítettek, akkor egyes, vagy kettes.
- Bukás volt?
- Volt. Novák Gábor. Sztahanovista fűtő. A Budapest-Debrecen közötti vonalszakaszon Budapestről Debrecenbe menet úgy fűtötte a vonatot, hogy a megszabott időt 20 perccel megrövidítette. Annyival előbb értek Debrecenbe. Utána elküldték szakérettségire. Az én megítélésem szerint azért, mert részeges volt. Ennek ellenére a szakérettségi egész ideje alatt kapta a vonatfűtői fizetésének a húsz százalékát. Most ebből az következett, hogy mert pénze volt neki, ki-kiszökött a kollégiumból, leitta magát. Volt, hogy kivittek bennünket agitálni, akkor megszökött a tömegből, elment a kocsmába, leitta magát. Hát, a végén meghúzták.
- Volt egy másik gyerek: Szép Jancsi - Szép János. Ez valahol Celldömölkön volt vasúti távirász. Nos, ezt valahogy átengedték, és jogásznak ment Pécsre. A jogászok latint tanultak. Nem tudta megoldani a latin leckét. Írt a Stefaniknak Szegedre, aki a gimnáziumban is tanult már latint. Elküldte a házi feladatot, Stefanik megoldotta és levélben elküldte neki Pécsre. Ezzel így elingázott fél évig. Végül aztán beteg lett a Jancsi - hazakerült a szüleihez, meggyógyult, visszakerült. Közben elmaradt az anyaggal, a levelezés elakadt és kirúgták az egyetemről. Hogy visszakerült-e a vasúthoz vagy nem került vissza, nem tudok róla semmit. Megengedik, hogy én kérdezzek? Szabadna a nevüket?
- Kovács Mária vagyok.
- Örkény Antal vagyok.
- Na jó. Fölírom a nevüket.
- Kalocsa után Szegedre került. Nem okozott nehézséget az egyetem?
- Az volt a hiba - legalábbis énszerintem, - hogy szakérettségire magyar-történelem szakra jelentkeztem. Nos, amikor elvégeztük a szakérettségit, akkor egyetemre csak egy szakra vettek föl: vagy magyar szakra, vagy történelem szakra. Különválasztották a kettőt. Az elképzelés az volt - már az állam részéről -, hogy alaposabban képzett magyar szakos tanárokat adjanak a középiskoláknak. Így mi a magyar szakon belül foglalkoztunk a mordvin nyelvvel, foglalkoztunk a finn nyelvvel, nyelvtörténettel és ami ehhez tartozik: fonetika, hangtan. Az irodalomban is, nemcsak irodalomtörténetet tanultam, hanem stilisztikát, folklórt. Nagyon magas szintű volt ez nekünk. Latint szakérettségin tanultam heti két órában, de ez kevés volt. Amikor tanultuk a régi magyar irodalmat, a középkori magyar irodalmat, tele volt latinnal - nyelvészeti fogalmakkal. Atyaúristen! Hogy fogok én ebből vizsgázni? Stefanik Karcsi mindig mondta, hogy ne kenődj el, tanulj, majd lesz valahogy. Vettem egy idegen szavak szótárát, hogy ne kelljen mindig kérdezni - ma is megvan. S amit nem értettem, a latin és görög szavakat kikerestem és kiírtam egyenként. Így lassan megtanultam.
- Na, el voltam maradva az olvasmányokkal. Már olyasfajta olvasottságom volt, mint a Függetlenség Regénytára, meg a Pest Hírlap híres regénytára, de hát nem az volt a magyar irodalom... Olvasottság is kellett volna. A szakérettségin sem értünk rá olvasni. Olyasmiről kellett tanulni, amit nem olvastunk el. A poklok minden kínját kiálltam annak ellenére, hogy szerettem olvasni. Szegeden olvastam és olvastam. Nem ment a jegyzetelés. Ezt is megtanultam a magam kínján, illetve segítséggel.
- Különös bánásmódot élveztek a szakérettségisek az egyetemen?
- Nem. Nem. Tudták az előadók, hogy ki a szakérettségis, de ez nem feltétlenül jelentett előnyt. Szóval olyan éles elkülönülés nem volt, már csak a helyhiány miatt sem. Stefanik, aki hat gimnáziummal került szakérettségire, kitűnő volt az egyetemen is és elnyerte a Rákosi Mátyás-ösztöndíjat. Most úgy hívják, hogy Népköztársasági ösztöndíj. Akkor ez 800 forint volt. Annyi előnye volt a Stefaniknak egy másik kitűnő tanulóval szemben, mint például a Kiss Gyurka, aki Kalocsán az I. István gimnáziumban érettségizett, s ő is kitűnő volt, hogy a Stefanik kapta meg az ösztöndíjat.
- Az egyetem elvégzésével hova helyezték?
- Bodajkra, általános iskolai tanárnak.
- Itt élte át 1956-ot?

- Nem. Már Fehérvárcsurgón. Áthelyeztek. Bodajkon laktam még akkor az iskolában, a földrajz-biológia szertárban. Az, hogy valami készül, azt az újságból vettem ki. Rádióm nem volt, csak az iskolának Fehérvárcsurgón. Reggelenként ott hallgattam a híreket. Október 24-én is átmentem Csurgóra. Egy pár gyerek az iskolaudvaron volt, a többiek már mentek hazafelé. Az igazgató kérdezi: Te átjöttél? Mondom: Átjöttem. Azt mondja: Miért? Nem lesz tanítás... Hát mért nem lesz tanítás? Nem tudod mi van? Én nem tudok semmit. Forradalom van Pesten. Forradalom? Pesten? Pesten. Na, ne bolondozz! Azt mondja: Nem bolondozok. Nem tudod, hogy mi volt tegnap este Bodajkon? Mondom: Nem tudom. Azt mondja, széjjelverték a ruszki temetőt. Eredj haza, aztán majd ha lesz valami, akkor értesítünk. Visszafelé menet megálltam Bodajkon, fölmentem a Kálvária-dombra, s láttam a szétvert ruszki sírokat. Megvolt a véleményem... Valahogy az a gondolat volt bennem: nevezzék akárminek, a halott ember, már ha kommunista volt, ha fasiszta volt, ha zsidó volt - akárki volt -, már nem árt senkinek. Ha egyszer adtak neki olyan lehetőséget, hogy csináltattak rendes temetőt, mért kell azt feldúlni? Szóval, ezzel együtt pofon volt nekem. Nem kommunista, hanem emberi meggyőződésből.
- Akkor kommunistának érezte magát?
- Igen.
- És ugyanaz a lelkesedés volt magában, mint 1950-ben?
- Megvolt. Sőt, az én egyéni meggyőződésem jelenleg is, 1945-ben is és azt követően Magyarországon is az volt. A munkásosztály kezébe került a hatalom. A munkásosztály élt ezzel a hatalommal - néha vissza is élt vele, de ki tudta a vezetőjét nevelni középszinten és alsó szinten. A közép- és alsó szintű vezetők jórészt nem voltak alkalmasak a vezetésre - megbuktak. Ezek az apró dolgok vezettek az 1956-os ellenforradalomhoz. Akiket az ellenforradalom tett meg vezetőnek, azok megmaradtak vezetőnek. De ezt az országos vezetést középszinten és alsó szinten a munkásosztály részéről a volt falusi középrétegek, tehát a középparasztok és volt kulákok kezébe csúsztatta át. Ez az új vezető réteg nyomja ma is a volt proletárokat és a proletárokból lett kádereket, akik nem tudtak eléggé alkalmazkodni, behódolni, akklimatizálódni a középrétegekhez. Én szerencsés vagyok: azokhoz tartozom, akiket nyomnak. Így látom...
- Elmondaná nekünk, hogy mit jelentett a korábban említett csalódása?
- Erről nehéz beszélni. Itt is, de nemcsak akkor. Hát mondhatom azt, hogy telítődtem a marxista tanokkal és bizonyos dac alakult ki bennem. Főleg a családdal, az öcsémmel kapcsolatban. Ő pap, téríteni akart engem, én meg csak azért sem térek meg. Közben a világ változott. Az a párt, aminek én a tagja voltam, a kommunista párt, a Magyar Dolgozók Pártja átváltott Magyar Szocialista Munkáspártra.
- Ön már nem váltott át.
- Nos, én '57-ben még átigazoltattam magam az MSZMP-be. De

azt mondtam: ha engem politikai meggyőződésem ellenére, tisztességes munkám ellenére - nem azt mondom, hogy egy nagyon kiváló munka, de a tőlem telhető legjobb munka volt, akkor is, azóta is, és meggyőződésből, szívből-lélekből csinálom -, szóval, ha csak annyira érdemesíti a párt, hogy belém lehet rúgni, akkor én nem leszek a párt tagja. Először Bodajkról Fehérvárcsurgóra helyeztek át, majd 1957-ben akaratom ellenére Mányra. És ezt akkor is, azóta is tisztességtelen eljárásnak éreztem. Persze, nem úgy oldottam meg, hogy elmentem a pártba és megmondtam, hogy én nem kívánok párttag lenni, hanem úgy, hogy szépen kimaradtam. Aztán később ezt számonkérték. A párttagságom felől nyaggattak. Hogy mikor lettem párttag, meddig voltam párttag, mit tevékenykedtem. Megmondtam, hogy jelenleg nem tevékenykedek semmit. Hát hogy miért nem? Azért, mondom, mert nem vagyok párttag. Mióta? Mondom azóta, mióta otthagytam a pártot. Otthagyta? Otthagytam! A pártot nem lehet otthagyni, a pártból ki kell lépni. Meg kell mondani, hogy nem értek egyet a párt politikájával. Mondom: Idefigyeljenek, nekem is van iskolázottságom. Én is tudom, mit kell csinálni a pártban és mit nem. Csináltam is, és most nem csinálom. Szóval, ez a negatívum végigkísért egész a mai napig, és még ezután is kísérni fog. Attól kezdve nem lett sehol nyugvásom. Mányról hazakértem magam Hédervárra, de Hédervár nem fogadott el. Darnózselire kerültem. Három évig voltam ott, akkor átkértem magam Vasvárra. Nem engedtek. Akkor bejöttem Óvárra, de ott még meg se melegedtem - két hétig, ha tartoztam a Kossuth gimnáziumhoz -, átpasszoltak a Kossuth gimnázium kollégiumába főhivatású nevelőnek. Ez 1962-ben volt. Első évben megengedték, hogy a gimnáziumban öt órát tarthassak. A második osztályban magyart, az első osztályban történelmet. A második évben már nem engedték meg, a harmadik évben sem. A negyedik évben akaratom ellenére kinyomtak. Ásványráróra - ez a szomszéd falu. Azóta ott tanítok. Magyart meg földrajzot. De innen próbáltak fúrni szakmailag, politikailag, csak szoknyás nem vagyok, kártyás nem vagyok, részeges nem vagyok, reakciós se vagyok, így nemigen van mibe belekötni. Innen van az, hogy a fizetésem alacsony.
- Mennyi a fizetése?
- Négyezerkettőszázötven forint alapot kapok, erre kapom a pótlékot - 290 forintot. Kislányom után kapok 130 forintot. Ehhez jön ciklusonként, kéthetenként 2-4 túlóra.
- És minek tudja be, hogy ilyen sokat csapódott ide-oda?
- Nos, egyrészt a dacnak tudom be, ami a bátyámmal való szembenállásomból fakadt. Másrészt az induló körülmények hatására nem lettem olyan intelligens, amilyennek kellett volna lenni. Nem tudtam okosan hallgatni, mikor hallgatni kellett volna. Szókimondó voltam - most is az vagyok.
- Mikor elvitték magukat szakérettségire, akkor ez azzal a jelszóval történt, hogy az új rendszernek ki kell nevelni a maga értelmiségét...

- Hogy a proletariátusnak legyen proletár értelmisége. Aki a nép érdekét szolgálja és a népért küzd.
- Megvalósult ez a szándék?
- Részben. 1956 után azok a káderek, akiket az ötvenes évek első felében neveltek ki, kitartottak a nép mellett és még ma is kitartanak.
- De ezek nincsenek olyan jó helyzetben, ugye?
- Ezeket nyomják. Ezeket a többség nyomja. No most, amelyik ügyesen tudott alkalmazkodni az új helyzethez stb. az följebb vitte, vagy megőrizte az akkori helyét. Megélt. Anyagilag talán még jobban.
- Az értelmiségi létnek Ön szerint mik a meghatározói? Tehát mitől értelmiségi valaki?
- Hát, ez nem teljesen tiszta. Nemcsak én nem tudom meghatározni, hanem más se. Értelmiséginek tartják azt, akinek érettségije van és értelmiségi munkakörben dolgozik. De értelmiségi az is, akinek érettségije nincsen és mégis értelmiségi munkakörben dolgozik - gondolok itt például a tanácselnökökre, tanácstitkárokra. Elvégezték a nyolc általánost, elvégeztek egy könyvelési tanfolyamot, aztán lett belőlük tanácstitkár. Én is voltam.
- Ön szerint az ötvenes években keményebb életvitel és vezetés jellemezte az életet, ami mára esetleg föllazult és amit ma esetleg hiányol is?
- Ezt is jelenti. A fegyelmet hiányolom. Nincs fegyelem. Napjainkban aki fegyelmezett, az nem párttag, vagy nem azért fegyelmezett, hanem az anyagiakért tör. Dolgozik, mint a sróf, hogy minél több pénze legyen, meglegyen az, ami ma elérhető: négy-öt szobás lakás, garázs, autó, televízió, lemezjátszó, kis nyaraló - mit tudom én. És ezt el lehet érni. Nem annyira értelmiségi pályán, hanem mint szakmunkások.
- Minek tudja be azt, hogy magyar-történelem szakos középiskolai tanári képesítése ellenére általános iskolában tanít?
- A változásnak. Nos, azért tanítok általános iskolában, mert nem tudok idegen nyelveket. Most emiatt, főleg az idegen nyelvek miatt az egyetemi javaslat az volt, hogy én általános iskolában tanítsak. Már nem is kerülhettem tovább, mert az egyetem javaslata alapján mentem általános iskolába. Most az, hogy nem élhetem ki a pedagógia ambícióimat, az a változásban van. Tetszik érteni?
- Kollégái az iskolában tudják, hogy szakérettségis volt?
- Úgy tudom.
- Ezt éreztették is magával?
- Igen, de nem úgy, hogy a szemembe mondták. Nem. Lekicsinylés formájában. A volt igazgatóim, vezetőim, a gazdagabb, tehát a közepes, vagy a magasabb falusi osztályból jöttek. Bennem meg az a neveltetés, amit mondtam, az a hiányosság, hogy nem lehettem elég intelligens, ez valahogy összeütközésbe került velük mindig. Belőlem is kiütközött az ősparaszt vagy vadparaszt, vagy akármicsoda. Meg belőlük is kiütközött ugyanaz. Egy-egy gúnyos megjegyzés, mellőzés kapcsán. Mondjuk ha egy túlóra-elosztás van, akkor nekem kevesebbet adnak... mit tudom én... Valahova el kell menni, akkor ne én menjek, mert annak nincs olyan ruhája, nem olyan a megjelenése... Ez igaz is. Egy normál termet, akinek a karja, válla olyan, hogy jó és rászabott ruhája van stb., csak különben néz ki, mint akinek mondjuk úgy vásároltak kész ruhát, hogy nem rá szabták. Nálam ez évekig tartott, amíg odáig fejlődtem, hogy most már szabott ruháim vannak. Most már ez is szabott, ami rajtam van. Nos, ez nemcsak a szakérettségisnek szólt, hanem a csórónak szólt. Az anyagilag kevésbé tehetősnek is szólt. De mivel én szakérettségis voltam, egyúttal annak is szólt. Hát így értem.

"-Maguk egy tanulmányt készítenek. Én ebben segítséget akartam adni azzal, hogy elmondtam, ilyen dolgok is voltak és néhányan estünk áldozatul. Áldozat?! - a fene tudja. Bennem is biztos hogy volt hiba, dehát én is olyan vagyok, mint a szentek: az én kezem is erre hajlik, kifelé nem, mert összetörök, tehát csak úgy láthatom, ahogy átéltem..."

<u>SUTUS ISTVÁN</u> (volt kőműves - az Erzsébet híd építésének politikai kormánybiztosa)
1981-1982

- Az én történetem ott kezdődött, amikor államosították az építőipart. Akkor Ácson a helyi pártszervezetnek csúcsvezetőségi tagja voltam, alig húszévesen, és be akartak iskolázni könyvelői tanfolyamra. Jelentkeztem a vállalat igazgatójánál, hogy kilépek, mert beiskoláznak. És akkor mondja: egy fenét fogsz te kilépni, hát te nálunk is jó káder vagy...
- Mikor lett a párt tagja?
- 1947-ben, tizenkilenc éves koromban. De érdekes egyébként, ha már szociológiát vesznek, hogy szóval én sose úgy készültem, hogy én párttag akarok lenni, vagy én ilyen öntudatos vagyok... 1945-ben hazajöttem a fogságból, pár hónapig voltam fogságban - és akkor a kommunista pártban voltak a magamfajta iparosgyerekek, akikkel együtt haverkodtunk. No, többek között a párttitkár fia is. Úgy jártam taggyűlésre, falu-járni, agitálni, mint a párttagok. S amikor jött 1948-ban a két párt egyesülése, akkor megkérdezték, hogy hol a tagkönyved. Mondtam, hogy nekem nincs tagkönyvem. Hogy létezik az? Hát te párttag vagy. Nem vagyok párttag. Akkor már a kommunista pártban felvételi zárlat volt. No, hova lépjek be? Hát nagyon gyorsan a szocdem pártba, mert ott még három napig be lehet lépni. Na, így lettem párttag. - Egy fiatal párttagot akkoriban nagyon gyorsan bekaptak a mozgalomba. Így kerültem a komáromi magasépítőkhöz, akik beiskoláztak a szakérettségire. Hat általános iskolai végzettségem volt. Osztálytársaink közül többen voltak, akiknek hat-hét gimnáziumuk is volt...
- Mikor beiskolázták a szakérettségire, milyen tervekkel ment oda? - Hogy magából értelmiségi lesz, vagy mozgalmi funkcionárius?
- Mindenképp a szakmai rész érdekelt, soha nem akartam politikus lenni.
- Pártfunkciója volt a kollégium előtt?
- Ha jól emlékszem, pártbizalmi voltam. S a szakérettségi után közvetlenül a Műszaki Egyetemen az építészmérnöki karnak voltam a szervező párttitkára. Tehát ott is gyorsan bekerültem a sűrűbe.
- Na most, mi volt a szakérettségis kollégiumban a legnehezebb a tanulmányi feladatok közül?
- Az első pár hónap istentelen nehéz volt. Sokat korrepetáltak a tanárok, hallgatótársak - jó kollektíva volt.
- Hányszor látogatott haza?

- Havonta egyszer.
- És hogy alakult a szüleinek az élete eközben?
- Az apám a földalatti vasútnál dolgozott, építőipari munkás volt, állványozó; az anyám pedig háztartásbeli. Kétéves koromtól külön éltek. Anyám második házassága kedvezően alakult. Egy értelmesebb, jólmenő gazdálkodó emberhez ment hozzá, szerencsésen vészelte át azt a nehéz időszakot. Azt hiszem, négy vagy öt hold földön gazdálkodtak, de nagyon okosan, célszerűen, tervszerűen.
- A szakérettségis kollégium után hogyan került a Műszaki Egyetemre?
- Felvételi nélkül, automatikusan. Úgy vettek föl mindanyniyunkat, hogy kiértesítettek: sikeres szakérettségi vizsgája alapján felvételt nyert, itt és ekkor kell jelentkezni.
- A pártból, a honvédségtől, vagy a belügyminisztériumtól nem ajánlották fel a szakérettségi után, hogy kiemelik?
- Nem, de hadd mondjak el egy jellemző epizódot. Egyszer a Rákosi kijött egy ilyen nagyaktíva értekezletet tartani a Műszaki Egyetemre, és hát én is, mint a pártvezetőség egyik tagja, részt vettem ezen az aktíván. Feleségem vidéken élt, 1952-ben megszületett az első gyerek, és mondtam Rákosinak, hogy nagyon kínos körülmények között élek. Ez már beszélgetésben volt, tehát nem a plénum előtt.
- Rákosi tudta magáról, hogy szakérettségis?
- Igen, igen. Nagyon kiválogatott beszélgetőpartnerei voltak, kifejezetten a proliból lett hallgatók, azután szigorúan a párttagság. Még az egyetemi tanárok közül is csak válogatott társaság lehetett ott. Következmény: pár nap múlva hívattak a dékáni hivatalba és fölvittek Budára, megmutattak egy gyönyörű szép villát, több szobás, süppedős, nagy vastag szőnyegekkel - nézzek körül és mondjam meg, hogy tetszik-e. És mondtam, hogy isteni - hát fantasztikus. Mondták, hogy itt a kulcs, ez a tied, csak alá kell írni leltár szerint, hogy átvetted, és aztán a többit majd később megbeszéljük. Á, nekem csak egy szoba-konyha kell, ahol főz a feleségem, meg én tudok rajzolni, tanulni. No, szóval, így volt. Összesen egy ilyen lehetőségem volt - nem fogadtam el. Mindenki maflának tartott, hogy később milyen jó lett volna ez...
- Végül hogy oldódott meg a lakás?
- Úgy, hogy azt az évet még végigjártam, a feleségem visszament a szüleihez. Már a második évre halasztást kértem azzal, hogy egy év alatt megpróbálom rendezni a dolgaimat a lakás tekintetében - nem sikerült. Följöttem építésvezetőnek a három kerületi Tatarozó Vállalathoz 1953-ban azzal, hogy egy hónapos próbaidő után ha megfelelek, adnak lakást. Megfeleltem, lakást mégse adtak, aztán még egy év halasztás aztán kimaradtam. Azután, hogy már föl volt csigázva bennem az érdeklődés a tanulás után, mindjárt párttitkár lettem, hogy ne mondjam ugye, gyorsan rámcsaptak, hogy alakítsam meg a pártszervezetet. Megszerveztem... A technikumot - ugye munka mellett - el is végeztem, nagyon-nagyon lezserül.

- Térjünk vissza erre a rózsadombi dologra. Mi volt az a lelki gátlás?
- Semmiféle tudatos dolog nem volt benne, csupán egy ilyen primitív valami. Én a zenében nem vagyok képzett, de egy jó magyarnótát, egy operettet nagyon tudok élvezni. De ha egy komoly zene megszólal nekem, akkor olyan zaklatottság jön rám, mert nem értem, tehát nincs megfelelő műveltségem. Szóval az én hatelemis kőműveslegényi életkörülményeimhez viszonyítottan ez egy olyan nagy valami lett volna, hogy én azt el se tudtam képzelni. Azóta sem gondolkoztam, hogy mért nem fogadtam el. Nem kellett, és kész!
- És hogyhogy nem jutott később eszébe, hogy a párthoz forduljon lakásért?
- Hát nem tudom... Nem tudom. Ezt már nem tudnám megmondani, mert akkor, amikor felmentünk a Rózsadombra, a Fővárosi Tanács vezetője is velünk jött. Tehát ő hozta tulajdonképpen a leltárt, hogy mi van benne - egy kitelepített vagy kidiszszidált valakinek a lakása volt. Hát ezt csak utólag mondom, hogy szinte szerencsém is volt az a buta szerénységem, vagy primitívségem, mert 1956-ban azt, aki oda beköltözött, kinyírták.
- Ki volt az?
- Nem tudnám megmondani. Nem közülünk való valaki volt. A párt emelte ki akkor. Én összesen annak tudom be, hogy primitív voltam. Ha most azt mondanák, hogy itt van húsz darab Bartók-lemez - nem szeretem, mert nem értem meg -, azt mondanám: köszönöm szépen, nem. De ha egy Amanda Leart adnának, akkor arra igent mondanék, talán még viszonoznám is.
- 1962-ig három munkahelyen volt építésvezető. Elég sűrűn voltak munkahelyváltozások...
- Körülbelül hároméves periódusaim voltak. A Tatarozó Vállalattól elmentem egy mélyépítő vállalathoz, a harmadik egy lakásépítő vállalat volt - ez volt az ÉM 44-es. Ezek minden konfliktustól mentes változások voltak. Tehát olyan, hogy képezzem magam ebben is, abban is, hogy valamikor egyszer én abból úgy profitáljak majd magamnak, hogy több oldalú is vagyok a szakmában. Az ÉM 44-esnél nagyon gyorsan rámcsaptak, mint káderre. Ha jól emlékszem, 1959-ben mentem hozzájuk.
- Mielőtt tovább mennénk, azt szeretném megkérdezni, hogy 1956-ot melyik vállalatnál élte át?
- Ötvenhat augusztusában még a Tatarozó Vállalatnál voltam, és akkor még 1956 engem nem úgy érintett, hogy jaj, itt valami politikai akármi készül - engem egy szolgálatkész embernek könyveltek el, aki nem törődtem azzal, hogy mit mondanak, én eggyel törődtem, hogy ez a párt utasítása, ezt kell tenni. Nem volt önálló véleményem. Volt egy ösztönös valami bennem. Mondták, csinálni kell, párthatározat - végre kell hajtani.
- Mit kellett csinálni?
- Tehát 1956 augusztusáig én ott párttitkár voltam.
- És mint párttitkár, hogy élte át azt a nyarat?

- Talán egy epizódot elmondok magának. A szobafestő részleg volt a legnagyobb és a legjövedelmezőbb nálunk a tatarozónál - és a csoportvezető egy volt nyilas volt. Kisiparos volt, de nagyon jól dolgozott, jól össze tudta fogni az embereket. Tett az többször ilyen - hogy mondjam? - rendszerellenes kijelentéseket az akkori szóhasználattal. És egyszer bejött hozzám az egyik volt nyilas, az is az ő csoportjában dolgozott és mondta, hogy ő ült, ő a börtönt letöltötte és ott megfogadta, hogy soha többet a rendszer ellen nem - és úgy érzi, hogy kötelessége, hogy elmondja nekem, hogy a másik ilyen meg olyan rágalmazó kijelentéseket tesz. S akkor bementem az igazgatóhoz és mondom neki, hogy te, hát valahogy oldjuk meg már ezt a kérdést, beszéljünk a csoportvezetővel - mert ez egy nagyon jó munkásember, hát tartsa a pofáját. Hát ha ez a véleménye, akkor tartsa meg magának, de ne lázítson. Akkor behívtuk, elbeszélgettünk vele és elmondtuk, hogy öregem, ezt lehetne több hónappal is, vagy egy internálással is lerendezni, hát úgy gondold meg. De utána nagyon sokszor meghálálta, és nagyon sokan elmondták, hogy rendes voltam.
- A földalatti vasúthoz 1956 nyarán úgy kerültem, hogy itt nem ismert senki, csak az az egy volt kollégám. Ott még ismerkedtem és mentem vissza a régi kollektívába, hogy hát fiúk mi van? Mi lesz, hogy lesz? És jött oda a csoportvezető, hogy mi van Pista? Rossz színed van. Csak nem érzed rosszul magad? Tehát olyan pofátlan volt ez az ember, akit tényleg kihúztam a drekből akkor... Azt mondta, hogy majd rád kerül a sor, egyszer te hívattál beszélgetésre, most én is meg foglak hívni - megvan a címed, meg foglak találni. Nagyon nyugodt, határozott hang volt. Na, aztán elkerültem őket. Az új munkahelyemen - hát augusztusban mentem oda - pár hónap után munkástanácsot alakítottak és bejelöltek. Én fölálltam és mondtam, hogy elnézést kérek, én párttag vagyok. Nem létezik! Dehogynem! Nahát, aki ilyen rendes ember, az nem létezik. Akkor biztos muszáj volt belépni. Mondom, hogy nem volt muszáj belépni. Valahogy úgy alakultak a dolgok, és én úgy érzem, hogy elköteleztem magam. Ha elkövettem bűnt, felelősségre vonnak. De nem. Nem érdekes! Bementem a pártbizottság titkárához és mondtam neki, hogy te, bajban vagyok, mert ezek a hülyék ott be akarnak választani. Azt mondja, fogadd el, legalább lesz információm. Mondom, öregem, nem megy, mert ha oda elkötelezem magam, akkor kitartok amellett. Szóval, nem megy a kétkulacsosság. A végén nem vállaltam ilyen irányú tisztséget.
Na most, 1957-ben jöttek az elbocsátások. Olyan műszaki embereket (bocsátottak el), akikről én nem tudtam, hogy milyen tisztséget viseltek a munkástanácsban és a rendszer ellen mit tettek 1956-ban - csak jött egy ilyen értekezlet, ahol ott közölték egy műszaki értekezleten, hogy ez meg ez holnaptól kezdve megy a fenébe. S aztán egy hét múlva megint: ez meg ez... S mondom az főépítésvezetőnek, hogy te, nyugtalan vagyok. Nézzek magamnak helyet? Hát, a fene tudja. Én

ezeket az embereket nem ismertem másképp, mint jó szakembereket. Igen, de hőbörögtek. Te nyugodtan maradhatsz.
- Akkor az MHSZ-ben politikai vezetőféle voltam. Vidékre kellett lemenni egy alagutat befejezni, mert az építésvezető a befejezés előtt kb. félévvel kilépett. Behívattak a főépítésvezetőhöz, hogy öregem, le kell menni vidékre. Mondom, ne hülyéskedjetek, hát két gyerekem van: hát hogy menjek én el? Behívatott az igazgató és azt mondja, hogy figyeljen ide, én meg fogom magát fizetni ezért, összesen fél év, de lehet, hogy ha ráhajt, negyedév alatt befejezi. A maximális prémiumot fogja kapni. Hát elvállaltam. Jött a prémiumfizetés. Odamegyek a pénztároshoz, megnézni az egyik főépítésvezető listáját, nem vagyok rajta. A másikat, a harmadikat - egyiken sem. Elővettem egy újságot, megnéztem, hol hirdetnek felvételt. Az ÉM 44-esnél. Fölhívtam a személyzetist, elmondtam, hogy milyen körülmények között vagyok, becsaptak: felvesznek-e? Azt mondja a személyzetis, igen, felvesznek, jöjjek. Mentem. Na itt hatvanban kiemelték a vállalati párttitkárt. Kijött hozzám a párttitkár. Azt mondja, öregem már egy-két hozzászólásodra is fölfigyeltünk, mit szólnál hozzá, hogyha függetlenített pártmunkás lennél? Mondom: az mit jelent? Azt mondja, azt jelenti, hogy nem termelést irányítasz, hanem a pártszervezetet irányítod. Vitatkoztunk, aztán elküldtek egy kéthetes pártiskolára, aztán egy hathetesre. Amikor a vezetőségválasztás jött, párttitkár lettem. Akkor elküldtek hathónapos iskolára.
- Ott az Ajtósi Dürer soron a pártfőiskolán voltam. Úgy körülbelül négy hónap telhetett el, amikor behívtak a tanszékre. Kettőnket hívattak be, hogy úgy döntöttek, hogy bennünket javasolnak a Szovjetunióba pártfőiskolára, ösztöndíjjal, teljes fizetéssel. Nagyon meglepődtem s mondtam, ezen el kell gondolkodni, meg kell beszélni a családdal. No, lényeg az volt, hogy másnap visszakérdeztem, hogy tulajdonképpen ha én ezt elvégzem, akkor mi leszek, mi lesz belőlem. S akkor mondták: lehetek megyei párttitkár, kerületei párttitkár, miniszterhelyettes, meg ahol éppen a pártnak szüksége lesz káderre. Mondtam, hogyha a családot is kivihetem - még a gyerekek kicsik voltak akkor -, és ha az építőiparban, biztos, hogy az építőiparban kerülök vissza, akkor elvállalom. Azt mondták, hogy nem lehet garantálni, mert azt a mindenkori pártpolitika dönti el, hogy képzett káderre az adott időszakban hol lesz szükség. Azt mondták: lehet, hogy egy állami gazdaságba kerülök igazgatónak. Hát mondom, az nevetséges dolog lenne, egy volt kőműves... Na, így nem vállaltam...
Befejeztem az iskolát. Az ötkerületi pártbizottsághoz tartoztunk. Behívtak, hogy az Ezsébethídhoz kellene egy politikai kormánybiztos. És hát nekem olyan jó szervezőkészségem van - mondták -, úgy gondolták, hogy vállaljam. Gondolkoztam. Vasszerkezet - egy híd, amelyet még soha nem építettem. Megkérdeztem, hogy mi a perspektívám. Azt mondták, hogy vagy beválok és akkor továbbra is a párt tart meg kádernek

az építőiparban, vagy... Befejeződött az Erzsébethíd, kaptam egy Munka Érdemrend ezüst fokozatot.
- Mit jelentett gyakorlatilag az, hogy politikai biztos?
- Az Erzsébethídnak volt egy szakbizottsága, ahol a tervezők, a Műszaki Egyetem professzorai a kábelhíd szerkezete miatt rendszeresen összeültek és megvitatták, hogy mit hogy kellene csinálni, de döntést nem hoztak. Akadémikus jellegű vita folyt. Akkor a pártközpont fölfigyelt rá, hogy nem halad a munka kellően, s azt mondták, hogy egy operatív jellegű valamire van szükség. Először tehát kineveztek pártszervezőnek, de elmondták, hogy a pártközpont hatáskörébe tartozom. Akkor Nyers Rezső volt az ipari osztály vezetője. A Budapesti Pártbizottság ipari vezetője volt a másik partner. No most, itt az volt a kérdés, hogy szükség van-e külön gazdasági kormánybiztosra vagy a politikai kormánybiztos - mármint párvezetőt így tiszteltek - elegendő a munka dinamikus folytatására. Most ott konzultáltam a vezetőkkel - nagyon kedvezően fogadtak egyébként, befogadtak maguk közé - és azt a javaslatot tették, hogy minél több felé oszlik az irányítás, annál nehezebb lesz, úgyhogy inkább tegyek javaslatot a pártközpontban egy operatív bizottság létrehozására. A pártközpont elfogadta. Az operatív bizottságnak tagja volt a KGM egyik miniszterhelyettese, a KPM egyik miniszterhelyettese és a Fővárosi Tanács képviselője. Négyen voltunk az operatív bizottságban, akik döntésre jogosultak voltunk.
- Milyen volt a fizetése?
- Nagyon szerencsés helyzetben voltam, a pártmunkások közül talán ketten-hárman voltunk ilyenek. A pártmunkási az elég alacsony volt, de adtak egy mellékfoglalkozás egyösszegű munkavállalási szerződést. Inkább jövedelemnek lehet ezt nevezni. Ezzel együtt már valamivel meghaladta az előző fizetésemet. Aztán november 7-re kaptam egy kis táncoló figurát, könyveket, jutalomüdülést és ilyeneket. Anyagit a pártbizottság nem adott, inkább ilyen tárgyi dolgokat.
- Na, időközben beválasztottak az V. kerületi pártbizottságba abból a meggondolásból, hogy az V. kerület területén vannak a minisztériumok, főhatóságok, és mint pártbizottsági tag, könnyebben tudok szót érteni ezekkel a vezetőkkel... Különösebb politikai tevékenységet nem vártak tőlem, csak annyit, hogy a pártbizottsági üléseken részt vegyek. Kétszer számoltam be a híd építéséről, de különösebb párttevékenységem nem volt. Úgyhogy a párt hatáskörével és az akkori viszonyokat véve alapul, szóval a párt erejével, hatalmával befolyásoltam az építkezést.
- A hídépítés szakmai részét tudta követni?
- Azt meg kellett tanulnom - azt a nyelvezetet. Egy jó fél évbe került, mire megértettem, hogy amikor összeülnek a tervezők, a kivitelezés vezetői, miről is beszélnek.
- Nem okozott ez konfliktust?
- Konfliktust nem, hanem istentelen sok energiát vett el tőlem, hogy hát körülbelül tudjam, miről van szó. Sokan segítettek. Mondtam, hogy elfogadtak kezdettől fogva.

- No most, ezek az évek a konszolidáció évei voltak.
- Nagyon nehéz volt. Sok mindent én magam sem értettem, aztán mások sem értették, és hát engem mint a pártközpont megbízottját kérdezgettek, hogy ezt hogy kell érteni, azt hogy kell érteni...
- Mit nem értett?
- Hát nem értettem azt a részét, miért kellett megszüntetni a származás szerinti kategorizálást. Azt hiszem Gáspár Sándor volt az előadó -, úgy adta elő, hogy elfogadtam és amikor visszamentem a pártbizottságra és mondom ott az elvtársaimnak, hogy na, most végre értem, hogy miért kellett. Sokan, a régi, 1945 előtti, az ellenállásban is aktívan részt vett elvtársak egy része nem értette... Nem értették, nem fogadták el, hogy hova fog ez vezetni - hogy mi lesz velünk prolikkal, munkásokkal... Szóval, hogyha az értelmiséget beveszik... Szóval, nem fogadták szívesen. És én ezt nem tudtam megérteni. Hát ha a pártközpont így döntött, a politikai bizottság...-, akkor mért nem érti ezt meg az apparátus? Szóval, konfliktus volt...
- Maga nem érezte azt, hogy ez esetleg magának sem jó?
- Nem. Nem. Én olyan jóhiszemű voltam - még vagyok is néha, nem jellemzően, de néha még előfordul -, hogy elhiszem: amikor ilyen kormányprogramot, vagy pártprogramot meghirdetnek, hogy azt úgy is fogják megvalósítani. Aztán jön a csalódás később. Tehát én akkor még mindig éretlen voltam politikailag, de fogékony, úgyhogy megmaradt bennem, hogy: fönt igen, lent nem? Szóval azt, hogy a felső vezetés már eljutott odáig, hogy fölismerte azt, hogy a társadalom nem haladhat úgy, hogy osztályozzuk az embereket, és nem a képességek döntenek, hanem hát valakire kimondják, hogy ez megbízható, ez nem megbízható - akkor szóval lesz egy konfliktus, amit egyszer föl kell oldani... A többség elfogadta, de hibás, nem kellően megfontolt valaminek tartották. Azok az én pártmunkás elvtársaim ott bent - most már könnyen mondom, de akkor ezt én se tudtam megérteni - egy szemellenzővel jártak még. Többek között olyan szemlélet uralkodott, hogy ebben az országban amíg szocializmust építünk, két vezetés lesz. Egy politikai - ez lesz az első -, a második a gazdasági. És a gazdasági mindig alá lesz rendelve a politikai vezetésnek. Tehát itt főzőcskézték meg azokat a funkcionáriusok jórészét, akik úgy bekerülgettünk oda.
- Szóval az Erzsébethíd. Fölkínálták, elvégeztem, nagyon megköszönték - Kádár személyesen. Le vagyok fényképezve Kádárral, mikor a Munka-érdemrendet átadja. Kifejezetten hozzám jöttek, szinte csak körülöttem filmeztek. Kádár megkért, hogy képezzem magam, és vállaljak komolyabb feladatot, mert sok ilyen agilis emberre van szükség... Fölajánlották a földalatti vasút építésénél ugyanezt a funkciót. Elfogadtam. Egy hét múlva közölték, hogy a pártközpont nem adott státust erre a funkcióra. Szóba került, hogy a vasútnak legyek az országos instruktora a pártközpontban. Mondtam: köszönöm szépen, a vasút abszolút nem érdekel, nem lennék jó pártmun-

kás ott. Fölajánlották, hogy az egyik tervezővállalatnak - nem tudom megmondani melyik, a Dunaparton van - legyek a függetlenített párttitkára. Mondtam, hogy nem - elméleti jellegű, és én mindig gyakorlati tevékenységet folytattam. Szóval, nem. Akkor szóba került még az, hogy a Belügyminisztériumban az ipari elhárítókhoz ilyen alezredesi beosztással kerüljek át. Mondtam: nem, mert irtózom a rendőrmunkától - ez valami olyan maradt bennem, hogy milyen rendőr? - régi vagy új, mindegy -, szóval idegenkedtem. Akkor megkérdezték, mit vállalnék. Hát mondtam, hogy visszamegyek oda, ahonnan kiemeltek, és nincs harag. Á - hát nagyon szerény vagyok, szó se lehet róla -, annál sokkal többre vagyok képes. Fölajánlottak két igazgatói helyet, többek között a KGM építőipari vállalatát 1200 fővel. Elfogadtam. Így lettem igazgató. Körülbelül két hónapja lehettem igazgató, amikor hívattak a pártközpontba - lakásomon kerestek meg, hogy menjek be. Bementem és mondták, hogy: öreg, megvan a státus, gyere. Én mondtam, hogy ne vacakoljatok, decemberben kineveztek igazgatónak. Akkor összenéztek. Ki nevezett ki? Mondom, hogy a Budapesti Pártbizottság. Hát, hogy ez nem volt összehangolva, hát rád számítottunk...

- Na most ennél a KGM vállalatnál Ön kb. azt az időszakot élte át, amikor az "új gazdasági mechanizmus" előkészítése folyt. Ezzel kapcsolatban voltak kádercserék. Erről mit tud nekünk mesélni?

- Azt az időszakot utólag értékelem. Jól fölhoztam a vállalatot. Egyetlenegy nagyon nagy hibát követtem el. Már akkor alkalmaztam azt a módszert, ami ma követelmény, hogy engem nem érdekelt, honnan jött, ki patronálja, ha nem dolgozott jól, leváltottam. Előfordult, hogy egy év alatt tizenkét osztályvezetőt váltottam le. Köztük a személyzeti osztály vezetőjét is, mert alkalmatlannak tartottam, és ezt be is bizonyítottam. Az illetékes IX. kerületi pártbizottság példaként, jó példaként hozta ki, hogy így kell rendet csinálni, hogy aki nem felel meg, az menjen. És akkor jött valami olyasmi megfogalmazás, amit később hivatalból is elmondtak, hogy én ott nyíltan meghirdettem, hogy elmúlt a humánum időszaka, most a követelmény időszaka van. Föl kell készülni az új mechanizmusra, az pedig csak úgy lehet, ha nem a humánum, hanem a követelmény van előtérben.

Jött az új mechanizmus. Előzőleg mint a KGM igazgatóját elküldtek háromhetes vezető-továbbképzőre Dunaújvárosba olyanokkal, mint a Horváth Ede Győrből. Meg egy csomó pesti nagyvállalat vezérigazgatója - ilyenekkel kerültem egy csoportba. És hát annyit adtak elméletben az új mechanizmusról - Susánszky volt az egyik előadó, azt hiszem a tanfolyam vezetője is ő volt -, hogy szinte úgy éreztem, teljesen új világ kezdődik. És még mindig friss voltam - és azt mondtam, hogy na, hazamegyek én is, ez egy tabula rasa. S tényleg ott osztályvezetőknek, még az építésvezetőket is bevonva, tartottam tájékoztatót, tehát továbbadtam annak a lényegét, amit én ott három hét alatt összeszedegettem. A pártbizottság ezt

kipuhatolta, és megkért, hogy a IX. kerületbeli építőipari jellegű szövetkezetek, vállalatok vezetőinek, párttitkárainak is tartsam meg ugyenezt az ismertető előadást. Körülbelül 5-6 másfél órás előadásból állt ez, és akkor én voltam az isten, aki ugye előre járt. Az összetűzésem később kezdődött. Kellett írni egy szakdolgozatot: mindenkinek a saját vállalatáról, hogy hogyan fejlesztené, mit dolgozna át. Megcsináltam én is, konzulensekkel természetesen. A szakdolgozatok közül kiemeltek kettőt - az enyémet is - és a miniszter külön engedélyével lehetőséget kaptunk, hogy mérnök-közgazdász szakra fölvételt nyerjünk. Hát mint bolond a fülének, úgy örültem, s bementem a pártbizottságra, hogy ilyen lehetőséget kaptam, és megyek a Műszaki Egyetemre. Szó se lehet róla - mondták -, mert ők beiskoláztak engem a marxista egyetemre. Most az a fontos, hogy a gazdasági vezetők politikailag legyenek képzettek. Mondtam: értsétek meg, az életben nekem ekkora lehetőségem nem lesz, hogy én egy mérnök-közgazdászt el tudjak végezni. Most még van bennem szufla. Azt mondták: ha akarod, elvégezheted, de a marxista egyetemre be kell iratkoznod. Mondtam, akkor legyetek szívesek megmondani - egy igazgató egy embert kíván, egy esti tagozatú műszaki egyetem, még azt is elveszi az emberből, de még a marxista egyetem...? Hát azért illik mindenütt helytállni - nem megy. Akkor azt dobd el, de a marxista egyetemet el kell végezni. Elvették a lehetőséget...

Hát aztán kitört a botrány. Sok sértődött ember volt körülöttem... A párthatározat szerint én a pártirányítást megtagadom és kiszakítottam magam, önállósítottam, hogy nem veszem semmibe az irányító pártszervezetnek a képviselőjét. Adtak egy figyelmeztetést, pártbüntetést.

- Nem fellebbezett?

- Dehogynem. Szépvölgyi volt a budapesti első titkár, és mondtam neki, hogy ne haragudj, ez és ez a lényege. Hát ezért érdemlek én pártfegyelmit? Na, azt mondja: jó, eltöröljük, de azért egyet tanulj meg. A párt az az első számú vezető, a második a gazdasági vezető. Több az érdemed neked, ne csinálj ilyen marhaságot. Szóval, jött nemsokára az új mechanizmus. Azok a műszaki emberek, akik nálam jól fizetett emberek voltak, másfélszeres fizetésért mentek a szövetkezetek melléküzemágaiba. Mit lehetett tenni? Egyik ment - vettem helyette egy másikat. Hirdettem újságban - a személyzetisem kórházban, vagy szanatóriumban. Behívtam - na, koma akkor mutasd mid van! Megnéztem a bizonyítványait, egyórás beszélgetés után azt mondtam, fölveszlek, meglátjuk. Ezek közül nagyon sok nem vált be. Megint egy pár vezetőt le kellett váltani. Tulajdonképpen a végső konfliktust ide vezetem vissza. Túl sok lett az ellenségem.

Akkor már ki voltam szemelve a KGM tervezőintézet vezérigazgató-helyettesének. Egyszer kint voltam külföldön, s azalatt egy szakszervezeti bizottsági ülésen olyan határozatot hoztak, hogy az igazgató nem támogatja a vállalati lakásépítést, és a vállalati párttitkárral annyira össze vannak fonódva,

hogy ők ketten intéznek mindent. Tényleg nagyon jó baráti viszonyban voltunk a párttitkárral, de semmiféle összefonódás nem volt. A következő dolog lett: behívattam őket, és mondtam, hát fiúk, ha valami bajotok van, hát mért nem szóltok? De hát hiába tettem meg mindent, már összeszövetkeztek. A KISZ-titkár sem volt rátermett - tehát nem voltam vele megelégedve -, nagyon sokat bírálgattam, de a bírálat segítő szándékúnak indult, legalábbis azt hittem, hogy az lesz. És megsértettem emberi mivoltában, vagy legalábbis megsértődött. Fiatal volt, de nagyon alattomos. Bejelentést tettek a szakszervezetnek, hogy vizsgálják ki: törvénytelenségeket követek el, fölveszem az embereket, mintha a saját vállalatom lenne. A szakszervezet átadta a népi ellenőrzésnek, kivizsgálták, kijött a népi ellenőrzési bizottság elnöke, hogy ne haragudj öreg, mindent rendben találtunk, semmiféle törvénytelenség nincs.
Aztán jöttek hasonló ügyek, ügyecskék. Összeszedték a kilépett embereket, azt, akit elküldtem, azt, aki saját magától ment el sértődés folytán, és tettek egy bejelentést. Úgyhogy végül 1969-ben fegyelmit kaptam. Kérdeztem a fegyelmi bizottság vezetőjétől, hogy no, most minek tulajdonítja az egészet. Hiszen a vád csupa ürügy, ügy, ügyecske. Azt mondta, hogy nézd öreg, amiért téged el fogunk kapni, az az, hogy megsértetted a káderpolitikát. A káderpolitikában pedig az van, hogy az embereket nyugodt légkörben kell hagyni dolgozni, azt nem lehet, hogy ma kinevezel valakit, egy egyszerű beosztású emberre azt mondod, hogy te osztályvezetőnek vagy alkalmas - tehát adsz neki egy löketet - és félév múlva azt mondod, hogy te egy senki vagy. Akkor kell megnézned, amikor beállítod. Hát mondom, igazad van, de vedd figyelembe a körülményeimet. Nincsenek körülmények, tények vannak. Ez igaz? Elismered? El. Na, azt mondja, csak ezért fogunk felelősségre vonni. Be is váltották. Adtak egy évet arra, hogy változtassak a módszereimen. Szeptember 2-án hozták a határozatot, hogy fellebbezhetek. Mondtam, hogy nem fellebbezek...
Végül nem váltottak le. A következő év március közepe táján jön a főkönyvelőm és jelenti, hogy az évközben kifizetett nyereségen túl van még ötvenhárom fizethető nyereségrészesedés. És akkor összerogytam egy pillanatra. Eljöttem haza, néhány napig tépelődtem, és a végén megírtam egy levelet a miniszterhelyettesnek: a vállalat most nagyon jó helyzetben van és úgy érzem, én már tovább ezt nem tudnám fokozni. Nem várom meg, hogy egy év múlva értékeljenek, tisztelettel megkérem, hogy mentsen föl.
- A miniszterhelyettes behívott, és azt mondta, hogy nézze, megkaptam a levelét, én megértem magát, de nem fogadom el. A következőt javaslom: a levél nincs iktatva, írjon egy másik levelet. Írja azt, hogy elfáradt, és úgy érzi, hogy pihenésre van szüksége. S ki fogom magát küldeni külföldre három hónap tanulmányútra. Azalatt kipiheni a fáradalmakat, és nem kell beszámolni arról, hogy mit tett külföldön. Első-

osztályú napidíjjal megy ki. Nagyon szépen köszönöm - döntöttem, nem másítom meg, bent hagyom a levelet. Azt mondja: értse meg, ha magát kizárják a pártból, maga akkor is igazgató marad, én ki fogok állni maga mellett. De ha maga konok, önfejű, nem tudok magáért többet tenni. Érti? Értem, s nagyon szépen köszönöm, nagyon hálás vagyok, nem tudom vállalni. Úgy érzem, hogy most nem lehet rám semmit mondani. No, szóval jött az értekezlet, hogy mi legyen velem. Összeült a pártbizottság, és azt mondták, hogy van egy megoldás, ha az ÉM ad nekem egy igazgatói beosztást. Mikor jelentkeztem az ÉM-nél, azzal fogadtak, hogy üres igazgatói hely nincs - bejössz az ÉM-be, teljes átlagfizetésed megkapod. Még azt sem tudták megmondani, hogy melyik osztályra, főosztályra kerülök. Mondták, hogy lehet, hogy egy fél év múlva, lehet, hogy egy év múlva valahol majd kapok egy vállalatot. Mondom: ne haragudjanak, engem az is érdekel, hogy egy leégett vállalatot kapok, kisvállalatot vagy nagyot. Pesten vagy az ország más részében? - Hát azért az nekem sem mindegy. Hát valami konkrétabb dolgot mondjanak. Nem tudtak konkrétabbat. Egy biztos, hogy igazgató leszek. Nem tudtak többet mondani. Na, így jöttem el.
- Megengedi, ha egy percre megszakítom? Korábban a pártbizottság erős patronálója volt...
- Így van.
- ... valami fordulat állt be a viszonyukban?
- Ott követtem el tulajdonképpen a baklövést, hogy nem fogadtam el a párthatározatot, hanem megelőztem azzal, hogy őket lehetetlenné tettem. Nem ők döntöttek rólam, hanem én magam. Mert akkor engem még úgy tartottak számon, mint egy olyan kádert, akire szükség van, akire számítanak. Ezt szemrehányóan el is mondták.
Elvileg a pártbizottság korrekt volt. De azt mondom, ha minden gazdasági vezetővel ugyanezért a hibáért ugyanígy jártak volna el, akkor nem maradt volna az országban talán tíz százaléka sem a vezetőnek. Tehát én jogosnak tartom a pártbüntetést. Mert én addig csak egyet néztem, hogy a termelés menjen. Arra nem gondoltam - nem volt rá időm -, hogy megnézzem, egy emberben milyen kárt teszek azzal, hogy félévenként egyszer istenné, egyszer ördöggé nyilvánítják. S ez persze mindig visszaüt.
Elmentem az AFIT-hoz főmérnöki beosztással. De szinte az első napon szemberültem a párttitkárral. A taggyűlésen akár pozitívan, akár negatívan szóltam hozzá, mindig megkontrázott és mindig úgy alám csapkodott. S annyira elfajult a dolog, hogy mondom a vezérnek, hogy te, én ezt nem csinálom. Nincs ennek semmi értelme. Teljesen kikészülnek az idegeim, elmegyek, majd keresek magamnak más munkát. Azt mondja, ne hülyéskedj, én nem tudlak téged elengedni csak akkor, ha megfelelő körülmények közé tudsz kerülni. De nem volt maradásom. Mondtam a vezérnek, hogy elmegyek a Váci úton végig, és az első gyárba, ahol ki van írva, hogy kőművest fölvesznek, jelentkezek, s elmegyek két-három évre kőművesnek. Azt

mondja: nem létezik. Azt mondja, engem úgy felelősségre vonnak. Hogy egy képzett kádert kőművesnek... hát ekkora luxust még nem engedhet meg az ország. Mondtam: nézd, nekem van családom, van magánéletem - ez is belejátszik a dolgaimba -, így döntöttem. Nem engedett. Írtam Kádárnak egy levelet, leírtam benne, milyen dolgok kikészítettek ki teljesen idegileg; lassan öt éve, hogy ilyen idegfeszültségben hol védekezek, hol le vagyok bénulva.
Behívattak a Káder titkárságára, hogy személyesen akarok-e a Kádárral beszélni, vagy a panaszirodára bízom. Ők úgy látják, hogy teljesen igazam van, de ha az igazamat keresem - mondták, hogy nagyon sok elvtárs jött már ide panasszal, akinek igazat tudtunk adni -, volt akinek az idegklinikára, volt akinek a Farkasréti temetőbe tudtuk már csak az igazságát eljuttatni. Nem tanácsoljuk a botrányt, inkább azt nézzük, hogy hogyan tovább. Hát mondtam, hogy én elismerem, Kádár nagyon le van kötve és ideje nincs arra, hogy mindenkivel külön foglalkozzon - mondják meg, mi a javaslatuk.
Hát kőművesnek semmiképp se menjek, hanem ők kötelezik a KPM-et, hogy a tárcán belül hasonló beosztást biztosítsanak a számomra, és csak akkor fogadják el lezártnak az ügyet, ha én azt mondom, hogy megoldódott a probléma. No, így eltekintettem attól, hogy Kádárral személyesen beszéljek. Meggyőztek arról, hogy hülyeség elmenni kőművesnek, kijelölték az Útépítő Trösztöt, hogy ott jelentkezzek és arról volt szó, hogy vagy főépítésvezetőnek vagy osztályvezetőnek vesznek föl. Fogadott a műszaki vezér, megkaptam az utasítást: menj ki ehhez a Pest megyei Közútépítő Vállalathoz, ott az igazgató megadja a beosztást. Kimentem, ismertem az igazgatót korábbról. Azt mondja: hát nézd, ki tudlak nevezni rögtön osztályvezetőnek, de munkád csak egy fél év múlva lesz. Ez egy szervezési osztály volna. Addig bent leszel a központban. Mondtam, jó - adjál olyat, amit rögtön tudok végezni, el kell felejtenem sok hülyeséget, valamivel le kell kötni magam. Azt mondja: adok egy másik tippet. Ugyanazt elmondta, mint az AFIT-nál a vezér: nincs magasépítési részleg, én is akarok egyet, a miniszterhelyettesnek ez a mániája, te meg magasépítős vagy, csináljuk. Vállalod? Odamentem szeptemberben.
Közben összemarakodott a főmérnök és az igazgató. Életre-halálra folyt a küzdelem. Pártszerűtlennek tartották a főmérnököt, folyt a vizsgálat. Az igazgató behívott, hogy öreg, nem tudok mást tenni, le kell állítani a magasépítést, mert nem jövedelmez, nem hoz annyit. Most én is a saját dolgaimmal vagyok elfoglalva. Menj ki mélyépítő építésvezetőnek Szentendrére. Anyagiakban semmi károsodás nem lesz. Ha ez a téma lezárul, folytatjuk. Hát mondtam: marhára kitoltál velem, most három hónap után menjek valahová? Újból helyet változtassak? Behívott a pártszervezet, teljesen egyetértenek velem, az igazgatót fölszólítják, hogy adjon más munkakört. Akkor azt mondta: nézd, legyél személyzeti osztályvezető. Mondom az igazgatónak, jó, dehát neked van személyzeti osztályvezetőd. Azt mondta: igen, de beülsz, megismered a munkáját, fél év múlva áttesszük valahova. Mondtam: ne haragudj, én üljek szembe valakivel, akinek ásom a sírját? Ez nem az én egyéniségem, ez nem megy. Azt mondja: finnyás vagy. Ő egy tipikus prolikáder volt, valamikor tábornok volt, és valami intim dolog miatt szereltették le. - Lényeg az, hogy szeptember körül már leváltották a főmérnököt fegyelmivel, az igazgatót pedig decemberben bevitték a trösztbe. Mindaz a perspektíva, ami vele kialakult, megszűnt azzal, hogy jött egy új igazgató. Aztán jött az új pártvezetőségi választás - én voltam a jelölőbizottság elnöke. Megmondták, hogy kire tippelnek, kit szeretnének párttitkárnak - csűrtem-csavartam a szót, hogy rá adják a voksot. Egy év alatt kiderült, hogy a kis lapító, hunyászkodó emberkéből, amikor hatalom került a kezébe, egy istentelen nagy ember lett, aki semmit nem ismert, csak saját érdekét. Na, akkor elmondtam neki egyszer-kétszer barátilag, aztán egyszer-kétszer plénumon is, hogy úgy érzem, melléfogtam. Berohant az igazgatóhoz és elmondta neki, hogy ő ezt nem tűri, ő lemond, mert amit ez a Sutus megenged magának... Akkor az igazgató nem azt mondja, hogy gyere be Pista, mi bajod van neked? - hanem berohannak a pártbizottságra, hogy a pártbizottság vonjon engem felelősségre, mert én a párttitkárt lejáratom. A pártbizottságon azt mondták, hogy a Sutus nem tartozik a hatáskörükbe. Vigyék taggyűlésre és vitassák meg. De mikor a beszélgetés lezajlott a pártbizottságon, öt perc múlva már jött a telefon, hogy Sutus vigyázz, itt voltak! Tudtam.
Eltelik egy pár nap, jön az igazgató a folyosón, összefutunk. Ráérsz Pista? Mondom: természetes. Hát parancsolj velem. Te vagy a góré! Gyere! Hogy vagy, mi újság? Körülírja. Mondom - te valamit akarsz. Térjünk a tárgyra. Hogy lejáratod a párttitkárt. Hát azért mégis! A vállalat egyik vezetője. No, mondom: nem tudom, hogy neked mit mondtak, de én elismétlen neked, amit én mondtam. Meghökkent, aztán mondta: Nem lenne jobb, ha kibékülnétek? Mondom: ne viccelj már, hát én nem haragszom. Hát, azt mondja, én elhiszem, hogy te jót akarsz, de erről a párttitkárt is meg kell győzni, mert le akar mondani. Hát, mondom: mondjon le, ki tartja vissza! Na, akkor újból berohantak a pártbizottságra, hogy most már betelt a pohár, most már lemond az igazgató is, lemond a párttitkár, ha velem valamit nem csinálnak.
Na, aztán körülbelül három ilyen hercehurca után, mire a végén lezárták azzal, hogy az ellenem felhozott vádak nem bizonyíthatóak. De ekkor már a helyzetem tarthatatlanná vált.
Három évvel ezelőtt - május 1-jén lesz három éve - írtam Szakali Jóskának[39] egy levelet, hogy az idegi felőrlődés

---

[39] Az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának az akkori elnöke.

határára jutottam, és visszaidézem azt amit nekem mondott, amikor a fegyelmit adta. Azt, hogy Sutus, mi elismerjük, hogy neked nagy érdemeid vannak, de a fenegyerekséget még neked se engedhetjük meg. Egyet nem felejtünk el, hogy a mi kutyánk kölyke vagy, és úgy bánunk veled, ezért nem zárunk ki a pártból, és ezért számítunk rád. Ezt egyoldalúan írtam meg. Behívatott a Jóska és azt mondja, hogy mért nem szóltál előbb. Mért vártál te tíz évet? Hát én kivártam azt a tíz évet, hogy elteljen, mert addig meg akartam a saját lábamon állni, senkitől nem akartam protekciót. Bízva abban, hogy igazság van. Akkor még szuflám is volt.

Szóval, Szakali azt mondja, hogy öreg, hát mért kellett neked tíz évet megvárni. Egy fél évet adsz, akkor rendbe rakjuk a dolgaidat. Hol tartasz? Mit akarsz? S mondom neki, hogy többet már nem tudok emberekkel foglalkozni, bár van némi rálátásom az emberekre, és állítólag könnyen elfogadnak. Oké öreg, fél év alatt megoldjuk. Kiszólt a X. kerületbe, meg Pest megyébe - mindenütt az első titkárnak. Fogadtak is. Az egyik helyen az igazgatóval megállapodtam, hogy ennyi fizetésért szociálpolitikai osztályvezetőnek oszt be. Amikor jött az időpont, amit megbeszéltünk, hogy végérvényesen megállapodjunk, kimentem hozzá és azt mondja, hogy ne haragudj, meg fogsz lepődni, nem veszlek fel. Mondom: valami kényszerítő körülmény jött közbe? Nem, de olyan véleményeket kaptam rólad, hogy te egy békétlen - így mondta: szarkeverő - ember vagy, és csak fölfordul a vállalat tőled. Meg azt mondta, hogy te az ötvenes években túlzottan balos voltál. Mondtam: látod, itt elmondom neked, hogy elismerem. És ha valaki akkor bent volt a sodrásban, ha odaadta magát, akkor nem lehetett más a párton belül, csak balos. Ezzel otthagytam őt. De addigra már nagyon kikészültem.

- A magánéletére, egészségére hogyan hatott a sok konfliktus?

- Utólag visszagondolva: 1970-ben emelték utoljára a fizetésemet. Teljesen befagyasztották a béremet, se prémiumot, se jutalmat nem kaptam. Ezt utólag helyretették úgy, hogy egy összegben adtak egy ezerforintos havi fizetésemelést. De nem is ez volt a fő baj. Most már le tudom szűrni magamnak azt, hogy ha még három évvel azelőtt adtak volna egy lehetőséget, akkor nem golyóztam volna be, nem ment volna az agyamra. Akkor még volt szufla bennem.

Nem volt meg bennem a megalkuvási készség. Csak a kompromisszumig tudtam elmenni, de sose tudok megalkudni. Most se, semmivel. Megegyezni meg tudok, de megalkudni nem. És azt hiszem, hogy ez volt a - nagy szót használok - tragédiám, a sorstragédiám, hogy egyszer-kétszer nem alkudtam meg.

- Mivel százalékolták le?

- Agyi keringési zavarokkal. Lehet begolyózásnak venni - ráment az agyamra, vagy mindegy, akárhogy nevezzük.

- Most nyugdíjat kap és itthon van?

- Ha engem a képesítésem, a szakmai képesítésem szerinti munkakörből tettek volna ilyen rokkantnyugdíjba, akkor körülbelül 7 ezer forint körüli nyugdíjam lenne. Most van a kiegészítésekkel együtt 4900 - mert befagyasztották a béremet, ahogy mondtam. Tehát körülbelül ennyit fizettem rá arra, hogy jó ügyet képviseltem. Nem halok éhen. Nincsenek anyagi gondjaim. De szóval még lehetett volna kihozni valamit, csak valahol adtak volna egy olyan szűk területet, ahol ezt mondják, hogy öreg, itt megvetheted a lábad, a többi a te dolgod. Ha a szél ledönt, te bajod. Vesd meg magad. De nem kaptam egy akkora talpalatnyi helyet, hogy stabilan meg tudjak állni.

- És hogyhogy nem alakított ki magában valami stratégiát, nem jött rá, hogy esetleg másképp kell csinálni?

- Jogos a kérdés. Jogos a kérdés: Egyszer egy maxista tanárom mondta, hogy figyeljen ide, én jóval fiatalabb és tapasztalatlanabb vagyok, mint maga, de egy jó tanácsot adok magának. Az ellenséggel harcolunk, de a férgeket eltapossuk. És maga férgekkel áll szemben. Tanuljon meg taposni. Azt mondja, tudom, hogy ez a maga alkatához nem fog menni, de próbálja meg. Mondtam neki, hogy valószínű ön jobban ismer engem, tényleg erre alkalmatlan vagyok. Szóval az összes hibám ez volt, hogy én mindig harcolni akartam, és vitával akartam érvényt szerezni az igazamnak, vagy a vélt igazamnak. Vagy megvárni, hogy valaki meggyőzön arról, hogy öreg, melléfogtál, nincs igazad. Szóval ez a lényeg tulajdonképpen benne, hogy ez vezetett örökké vissza arra az útra, ahol mindig viták között őrlődtem. Én mindig hittem abban, hogy ha ezt a szervezeti szabályzatunk írja, hát akkor ennek így kell tisztán érvényre jutni.

- De hát már többször próbáltam rátérni, hogy volt-e valami összefüggés az ön pályájának alakulása és a politikai hullámzások között?

- Nem, nem, nem, nem. Csak személyes dolgok játszottak közre. Én nem tartoztam a Rákosi-garnitúrába, mert akkor én nem voltam olyan funkcióban, hogy olyan hatásom lett volna. Még akkor is, ha voltam párttitkár abban az időben, még akkor is ha 17 éves korom óta agitáltam, és rendszeresen végeztem ilyen pártmunkát. Egy kiskatona voltam, aki nem tud mást tenni, mint amit parancsolnak. Most nem kimenteni akarom én magam ezzel. Tehát én tulajdonképpen a lehetőséget már az ellenforradalom utáni időszakban kaptam. Én az új mechanizmus előkészítésének az időszakában lettem vezető, és amikor az igazgatói beosztásomból fölmentettek, a határozat még mindig úgy szólt, hogy igazgatói munkakör betöltésére változatlanul alkalmas.

- Biztos arról is gondolkozott már, hogy mik azok a szerkezeti okok, amik miatt konfliktusaiból nem tudott kikeveredni.

- Igen. Azok a nálam 5-10 évvel idősebbek, akik a háború előtt is esetleg tettek valamit ennek a rendszernek az érdekében, vagy a régi rendszer ellen, tehát voltak érdemeik és túlnőtte őket az idő, méltánytalannak tartották, hogy ők most már nem vezetők. Úgy érzem, hogy azok engem is úgy maguk közé soroltak. Nekem sose volt és ma sincs ilyen ér-

zésem és erre büszke vagyok. Ugye most már kisebb ember vagyok, mert nem vagyok vezető, hanem szimpla gyalogember vagyok. Ez soha nem bántott. Az egyik érdememnek tartom, hogy nem lettem sértődött. Megtanultam gondolkozni. A régi rendszernek volt a csendőrsége, vakon minden végrehajtott. Ennek a rendszernek volt a proli tömege, amelyikre támaszkodott, és aki kevés öntudattal, de nagyon sok ösztönnel kiállt a rendszer mellett. Azt mondták, ezt határozták, tessék, a miénk. Egy kissé mellécsúszott úgy érzem az, hogy munkásokat vonjunk be a vezetésbe. Erőszakolják. Most hívják SZET-nek azt, amit mi szakérettségi címén végeztünk el. De szakbarbárokat neveltek belőlük. Nem lettünk egyenértékű értelmiségiek - noha kategorikusan odaraknak bennünket -, nem lettünk, mert humán műveltségünket nem tudtuk megszerezni, de utolérni sem tudtuk őket. A humán jellegű témáknál lemaradtunk vagy félrevonultunk. Mindig a cél megvalósítása felé mentünk. Tehát ezért leszeparálódtunk.
Az a Murányi Béla mondta el nekem, aki szervezte ezt a találkozót, hogy öregem, én igazgató vagyok, mérnök vagyok, produkáltam, mint mérnök, de nem fogad el a régi értelmiség. Nem fogadnak el. Szóval nem vesznek be, mert elkötelezett párttag vagyok, mert munkásból lett mérnök vagyok, és ilyen sok van. Ha valaki nem üvölt együtt a farkasokkal - jó értelemben mondom, tehát nem bántó szándékkal -, nem tud érvényesülni.
Másik dolog. Ezek a régi párttagok, akik valamikor ugye nem a rátermettség, hanem a bizalom, a megbízhatóság alapján vezetők lettek, ma úgy látják - és látok benne valami igazságot -, hogy a polgárság vezet. Tehát az a polgárság, amiről mi azt tanultuk annak idején, hogy heterogén, nem egy egységes valami, nem olyan, mint a munkásosztály. Most a vezetés, annak a nem tudom én milyen szeleknek szokták azt tisztelgetni...
- Fényes...
- Fényes szelek - igen -, azoknak a nemzedéke vagyunk mi, és én úgy tartom magamat, hogy mi azért többet tettünk annál, minthogy így félrerakjanak bennünket. Nem is tudom, vajon a társadalom hibája ez, vagy az átnevelődött vezető rétegnek a módszere, hogy félrerak bennünket. De hogy a dolgok milyen bonyolultak: amikor a fegyelmi volt, többek között ez is vádpont volt, hogy elszakadtam a munkásosztálytól, és a deklasszált értelmiségi elemekhez csapódtam.
- Ennek fényében hogyan ítéli meg, jól volt-e, hogy Ön munkásból vezető lett? Ezt személyes szerencsének kell tekintenie, vagy talán boldogabb lett volna, ha segédmunkásból szakmunkás lesz, és lassabban halad előre?
- Bontsuk ketté. Tehát azt mondom, hogy a társadalom velem és velünk nyert azzal, hogy az adott fejlődés fokán bennünket bizonyos vezetői feladatokkal megbízott, vagy lehetőséget adott. Mert biztos lehetett benne, hogy végre is hajtjuk azt a feladatot, amit adtak. Azt mondom, hogy én hálás vagyok a társadalomnak, hogy az én hat elemimből egy főiskolai végzettségű valaki lehettem, mert másképp nem biztos, hogy eljutottam volna idáig. Ez az egyik része. Na most az egyéni oldalamról nézve: sokkal többre vittem volna az életben, ha munkás maradok. Mert olyan munkás lettem volna, aki alkati adottságánál fogva a munkások érdekképviselője lehet. És ha kőműves maradok, egyénileg jobban jártam volna a pénzzel.
- Szokott erről volt szakérettségisekkel beszélgetni?
- Igen-igen. Szóval az volt a baj tudja, hogy azokkal találkoztam jórészt, akik lecsúsztak, vagy elzülöttek közülünk. Úgy szégyelltem, hogy az a nevelés, amit ott kaptunk - az a lehetőség, amit mi kaptunk..., hogy onnan valaki züllött emberré váljon. És találkoztam olyannal akivel - őszintén megmondom - nem szívesen cserélek véleményt. Teljesen szembekerült.
- Szakmai pályafutása során volt úgy, hogy szakérettségisekkel dolgozott együtt, vagy támogatta őket?
- Hát nézze, olyanok voltak, hogy amikor igazgató voltam, jöttek, hogy: emlékszel rám? és így... Akkor már tudtam, hogy lezüllött ember, akit az ital meg a lump életmód lezüllesztett. És akkor mondtam, hogy ne haragudj, abból senki nem fog megélni, hogy valamikor egy éven keresztül vele egy évfolyamon voltam, ez kevés ahhoz. Ehhez dolgozni kell. És mondtam, hogy próbálj meg máshol keresni... meg szólni az érdekedben..., de mellém te nem kellesz munkatársnak. De csak ilyenek. Szóval olyan nagyon sok kapcsolatom nem volt. Elsodort az élet, de inkább akkor kerestek meg, amikor a kitüntetésemet a sajtó leközölte, meg amikor hallották, hogy igazgató lettem. Szóval kihasználni... -
Nagyon szívesen emlékszem azokra az időkre. Mondom: nem bántam meg, de ahogy mérleget csinálok, többre jutottam volna, hogyha maradok a kőműves szakmánál. Az én tragédiám az, hogy a lehetőséget elvették tőlem. Először volt az Erzsébet-híd. Az volt legnagyobb teljesítményem. Úgy tudtam az értelmiségivel elfogadtatni magam, hogy tudtam ambicionálni őket minden kényszer nélkül, hogy szinte büszke voltam rá, meg magamra is, hogy te Úristen! Sose hittem volna. A másik dolog, hogy túl korán emeltek ki mindig, és mindig a feladat közben kezdtem beérni arra, amit vállaltam. Sose voltam kész ember, amikor kaptam a lehetőséget.
- A harminc éves találkozóra nem ment el?
- Nem. Akkor - egy ilyen rossz periódus volt rajtam. Amikor változik a légnyomás, a front jön. Néha olyan rossz hatással van, hogy - nagyon készültem rá egyébként - nem bírom. Akkor egy olyan periódusban voltam, hogy nem tudtam elmenni. De szívesen elmentem volna. Körülbelül két éve kerültem a nagy társaságot még rokoni körben is, mivel ilyen agyi keringési dolgaim vannak. Most is csak úgy megy tehát, ahogy maguk szóltak előre, hogy fognak jönni. És akkor erre fölkészültem - tehát most tudom magam spannolni. De hogy meddig fog tartani, és jön egy időszak, amikor zutty? El van vágva - és akkor le kell szunyálni. Tehát, most még tudom magam fegyelmezni, amíg ez a beszélgetés tart. Ezt

nem azért mondtam én magának - csak úgy inkább meg akarom magyarázni, hogy semmiféle egyéb tendencia nem volt. Rossz periódusban voltam. És ilyen elég sűrűn jön mostanában.

1989

- Tessék. Tessék kérdezni.
- Jó, akkor térjünk át arra, amit a telefonban is említett, a rehabilitáció kérdésére...
- Vannak benne intim részek, amiket el kell hallgatnom, de annyit el tudok mondani...
- Amikor szól, kikapcsolhatom a magnót...
- Nem kell kikapcsolni, nem fontos. Tehát amikor visszapergettem az eseményeket, előkerültek olyan papírok, amiket nem tudom, mért nem dobtam el. Átnyálazgattam, levezetgettem magamnak. És amikor kezdett kibontakozni ez a reformfolyamat, és kezdtek felszínre kerülni a dolgok, még jobban megerősödött bennem, hogy nekem elégtétel jár. Mert nem követtem el hibát, nem követtem el bűnt...
- S mit csinált?
- Megírtam az első levelet az MSZMP panaszirodájának, hogy rehabilitációs jellegű elégtételt szeretnék kapni, amihez adom az anyagokat, hogy mire alapozom. Válasz: nem tartják szociális szempontból indokoltnak...
- Szóval ez a rehabilitációs kérelme a nyugdíjra vonatkozott?
- Nyugdíjemelésre. És az erkölcsit is kértem, amit azzal indokoltam, hogy a gyerekeim előtt nem tudom magam még ma se tisztába tenni. Mert ma is fölmerül beszélgetés közben a kérdés, hogy apu, tulajdonképpen akkor mi volt a baj veled. Hát most már felnőttek vagyunk, mondd el. És amit el tudtam mondani, azt nem értették meg. Fenntartásaik voltak. Tehát én azt vártam, kimondják azt, hogy akkor törvénytelenül jártak el.
- Na most, először elutasították. És akkor maga mit tett?
- Akkor visszaírtam személyesen Grósznak, hogy a panasziroda így foglalt állást; hogy szociális szempontból nem tartják indokoltnak; hogy ezért most megismétlem a kérésem, azzal a különbséggel, nem a szociális szempontok alapján kérem, hanem úgy érzem, törvénytelenül jártak el velem a párt nevében föllépő emberek; és kérem, hogy személyesen hallgasson meg. Válasz alminger. Lényege a válasznak az, hogy nem tartják változatlanul jogosnak. Levették a napirendről. Akkor a szervezeti szabályzat adta lehetőségemnél fogva írtam a Központi Ellenőrzési Bizottság elnökének, és ugyancsak kértem tőle a személyes meghallgattatásomat. Ott sem az elnök fogadott, hanem egy munkatársa. Mondta, ha úgy érzem, nem kielégítő az ő személye, ha ragaszkodom hozzá, hogy az elnökkel személyesen beszéljek, akkor egy későbbi időpontot adnak. Mondtam, én már annyira belefáradtam ebbe is, hogy most elmondom. De egyet várok: őszintén mondja meg, jó úton járok-e, van-e jogalapja az ügyemnek, van-e remény arra, hogy ebből én valamit ki tudok hozni.

- És mit válaszolt?
- Hogy jogos. Azt mondta, adjak neki egy-két napot, és akkor hívjam föl, és ő megmondja, hogy megtalálta-e a megfelelő módot. Pár nap múlva fölhívtam és mondja, hogy talált módot, talált lehetőséget, és örül neki, hogy tud segíteni. Adott egy nevet, amit most hadd ne mondjak, magas beosztást a Minisztertanácsban. Azt keressem meg. Bementem, és mondta, megkapta az információkat, és teljes mértékben egyetért azzal, hogy nekem valamilyen úton-módon nyugdíjemelést fognak adni... Erre mondtam, hogy ez csak az egyik része a dolgonak. A másik része az erkölcsi. Azt mondja, mit akarsz? - Nagyon ideges volt. - Van ennek valami értelme? Mondom: a gyerekeim előtt szeretném, hogy tisztán álljak. Azt válaszolta erre, hogy ebben nem tudok mit tenni. Viszont azt kérte, hogy mivel ennyi évig voltam a pártnak a tagja, ne forduljak szembe a párttal, ne szellőztessem az ügyeket. És kért, hogy ezt legalább két évig tartsam be. Fáradt is voltam, már úgy értem, belefáradtam a témába, és azt mondtam, hogy rendben.
- Most mennyi az egész összjövedelme?
- Nyolcezer valamennyi. Nem tudom pontosan. Tehát a 4700 forintról eljutottam nyolcezer - valameddig.
- Na most közben megszűnt a KB, megszűnt az MSZMP. ...Maga ezt a megállapodást az illetővel változatlanul érvényesnek tartja?
- Igen. Ennyi korrektség maradt bennem. A szavamat adtam, és tartom. De minden olyan kérdésre válaszolok, ami nem személyes...
- Tehát akkor most tulajdonképpen ahhoz az egy emberhez maradt hűséges.
- Nem. A szavamhoz. És a pártnak sem lettem az ellensége. Rájöttem a hibáira, amiért nem vállalom vele a további közösséget, de semmiféle előítéletem nincs...
- Ma más a véleménye már a pártról, mint régen?
- A mai helyzetben a pártra vonatkozóan odáig eljutottam, hogy már én se vagyok az MSZMP-nek a tagja, és egyetlenegy pártnak sem vagyok a tagja. Nagyon röviden: én a magam egyszerű észjárásával úgy vezetem le: a párizsi kommün megbukott, az őszirózsás forradalom megbukott, most megbukott az Európa-szerte kialakult szocialista mozgalom, a kommunista mozgalom. Tehát nem vált be az a tétel, amivel például engem többek között párttaggá, vagy majdnem meggyőződéses taggá lehetett tenni, hogy azt mondták, a lényege a változásnak az, hogy a társadalmakban meg kell szüntetni a tőkés termelést, az egyéni kisajátítást. A szocialista társadalom célja pedig illúzió, hogy lehet társadalmi termelés, társadalmi kisajátítás. Pofonegyszerű. Pedig ez annyira hihető egy olyan félművelt kádernek, mint amilyen én is voltam. És körülbelül ezek a tételek tudtak ott tartani, és tudták elhitetni azt, hogy ez egy emberileg elfogadhatóbb, normálisabb társadalom lesz, mint a tőkés társadalmakban.
- Ha műveltebb lett volna, akkor nem hitte volna ezt el?

- Én elmondtam az előző beszélgetésben és a TV-riportban is, hogy minket szakbarbárokká tudtak csak eljuttatni, a humán műveltséget nem kaptuk meg. Pedig ma, amikor a gyerekeimtől megkérdezik, hogy milyen származásuk van, azt mondják, hogy értelmiségi. Én isten bizony, egyenértékű értelmiséginek tartom magam. Most is értelmiségi körbe dolgozom, műszaki ellenőr vagyok, ilyen félmunkakörben. Fölnéznek rám. Pedig nem titkolom, és addig, amíg párttag voltam sem titkoltam a párttagságom. Elismerem, hogy mi az, amit én is hibának tartok, de hangsúlyoztam azt, hogy mi az, amivel alapvetően egyetértek. Tehát nem tartottak, magam se tartom magam vaskalaposnak és szemellenzősnek.
- Ez mindenre magyarázat?
- Próbálom magamnak is megmagyarázni, hogy miért tettem. Miért éltem hittel, szóval nagyon sokáig meggyőződéssel... Minket egy irányba vittek. És a másik irányt nem ismerhettük meg. Magamról beszélek, de sok társamat ismerem annyira, hogy tudom mondani azt, hogy nagyon sokan hittünk ebben. És nem tudtunk egyenlő partnerek lenni, éppen a hiányos műveltségünk, vagy a gyerekszoba hiánya miatt. Nem tudtunk az értelmiségbe beolvadni. Ezt nagyon sokan megerősítették, ezt a hitemet. És ez a felettem állókra is igaz volt. Nézze, nekem olyan vezetőim voltak, vagy olyan vezetők irányítása alatt dolgoztam, akik a politikájukat, tehát a politikát úgy valósították meg, hogy én azt a marxista egyetemen szerzett képesítésemnél fogva jobban értettem, mint ők. És amikor én korrigáltam őket, és elmondtam, hogy a véleményem - hozzátettem, hogy az ismereteim, és a saját véleményem - szerint ez így nem helytálló, akkor lejárattam a párttitkárt, lejárattam azt a gazdasági vezetőt, mondjuk, egy igazgatót, aki hiányosabb, felületesebb politikai ismeretekkel, rosszul definiálta a dolgokat. Aztán ezekből származtak is bajok.
- A pártból is ezért lépett ki?
- Megundorodtam a politikától. Tehát attól, hogy kihasználják a tömeget. Én hosszú ideig tömeg voltam, és ma is oda jutottam vissza, hogy tömeg vagyok. Tehát se a gazdasági munkám, se a korom, se a társadalmi helyzetem nem olyan, hogy én valahol, valamiben még hinni tudjak. A mostani tülekedésben rengeteg jó célkitűzést hallok, de a realitását a magam ismeretei alapján nem látom megvalósíthatónak. Ma itt a bársonyszékekért és a hatalomért folyik a harc. Azzal egyetértek, hogy az a fajta politikát, amit az MSZMP képviselt, ez az ország nem tűrheti el, nem viseli el, nem lehet továbbvinni. Az alapvető reformokat elfogadom, de ennek részese már nem tudok lenni.
- Most milyen szervezetnek tagja?
- Már csak a szakszervezetnek. Semminek, semmi másnak...
- Ön úgy érzi, hogy az, ami itt történik ma, nem sérti az Ön létérdekeit?

- Nem, nem. Nem.
- A saját életében semmiféle negatív változásra nem számít?
- Nem, nem.
- Mondja, fél valamitől?
- Nem. Nem félek, mert semmi olyat nem tettem.

"Valahogy úgy gondolták, hogy az ilyen elesett emberekből csinálunk majd egy új értelmiséget..."
"Álmomban nem gondoltam volna, hogy tisztviselő lehetek..."
"Elbujkáltam és többet nem kerültem napfényre..."
"Körülbelül van tizenhárom nadrágom és körülbelül harmincegy pár cipőm..."

TAKÁCS LÁSZLÓ (beosztott egy vállalatnál)

1981-1982

Önéletrajz:

Alulírott, Takács László, Budapesten, 1930-ban, január 8-án születtem. Munkáscsaládból származom. Apám tudomásom szerint már a Tanácsköztársaság bukása után, mint baloldali nyilvántartott szerepelt. Baloldali magatartása miatt többet volt munkanélküli, mint aktív dolgozó. 1945-ben, mint kiemelt kádert, a Tanács körúti Magyar Nemzeti Bankhoz helyezték. Apám baloldali magatartása családját nehéz helyzetbe juttatta. Sokszori munkanélkülisége miatt anyám kényszerült házakhoz járni mosni, takarítani. Szűkös napi keresetéből alig sikerült megoldani a midennapi létfenntartást. Gyermekkorom a leírt körülmények miatt úgyszólván nem volt. Elemi iskolai tanulmányaimat a Pongrácz úti elemi iskolában kezdtem el, a napi iskolai oktatás után már 1943-ban Végh Imre üvegkereskedőnél dolgoztam kifutóként, 1944-ben, 12 éves koromban a Mészáros és Konrád üveg- és porcelánkereskedőnél dolgoztam vagonrakó és kocsimosó beosztásban egészen addig, amíg a háborús események ezt lehetővé tették. 1944-ig az elemi iskola hat osztályát végeztem el. 1945 után a létfenntartás érdekében anyám segítségére a megmaradt ruhaneműnkkel vidékre jártam vagonok tetején. Közben - a felszabadulás után - befejeztem a 7-8. osztály. Ifjúmunkásként tagja voltam a szociáldemokrata pártnak, később a MADISZ-nak. 1950 őszén, mint kádert, beiskoláztak a kalocsai szakérettségis kultúrmérnöki karra. Tanulmányaimat egy év után megszakítottam, rossz családi körülményeim miatt. A gyárban megszereztem a szerszámlakatosi szakmunkás bizonyítványt, és szakmunkásként dolgoztam 1952. februárig. Ekkor kiemeltek, és mint fiatal munkáskáder kerültem a normairodára. Innen 1952 őszén bevonultam és 1954-ig tényleges katonai szolgálatot teljesítettem. Leszerelésem után visszakerültem a gyárba, és azóta is itt dolgoztam különböző beosztásokban.

Íródott: 1973-ban.

- Mi volt a benyomása a harmincéves érettségi találkozón a többiekről?
- Hát ott mindenkit sikeres embernek hallottam. Harminc éve nem találkoztam velük. Amit ott meséltek ezek a fiúk, én ámultam és bámultam... Valamennyit sikeres emberként könyveltem ott el. Én ezeknek a mértékét messze nem ütöm meg. Ugye, mindenki bemutatkozott, mindenki elmondta harmincéves életpályáját. Megkérdezem maguktól, hogy volt-e negyven között olyan pályát befutó, mint én? Mert ugye most már rólam tudják, hogy milyen rettenetes nagy pályát futottam be... Egy kis beosztott vagyok egy nagy vállalatnál. Harminc évvel ezelőtt is az voltam, ma is az vagyok. Igaz, hogy nem vagyok egy törtető típus, meg nem vagyok egy észkombájn, de valahogy ezek a fiúk többre vitték. És örülök neki ezzel együtt, hogy én amilyen természetű gyerek vagyok, azért meg vagyok elégedve magammal. A fizetésem végső fokon nem rossz, és egyedüli erényemnek csak azt könyvelhetem el, hogy nem kallódtam el. Nem lett belőlem alkoholista, nem lett belőlem valami tróger. A pályám után éppenséggel kijárt volna, hogy rendkívül mélyre kerüljek...
- Vidámnak, kiegyensúlyozottnak látta a társait?
- Hát nézzék, talán nem. Érdekes volt, hogy ott mindenki úgy nyilatkozott, hogy valahogy még ma sem tudták levetkőzni ezek a fiúk, hogy milyen mélyről jöttek. És valami, valami bántja ezeket, vagy mi az istennyila. Mind elmondta, hogy milyen nehezen küzdött azért, hogy valaki lehessen. Gondolom, sok helyen kellett bizonyítaniuk. Persze megvolt a másik oldala is. Kétségtelen, hogy ők is mélyről jöttek és szakérettségisek, vagyis állami támogatott gyerekek lettek, tehát káderként indultak, és aki vigyázott, az is maradt.
- Mit jelentett az, hogy káderként indultak?
- Hát nézzék, ezalatt azt értem, hogy amikor fölmerült az, hogy beiskolázzák a szakérettségiseket, akkor egy volt főmérnök, vagy egy magasabb rangú tisztviselő fia nem került oda. Mind ilyen csóró, elesett, szegény emberek gyerekei kerültek oda. Mert az volt az irányzat, hogy ezekből válogatjuk majd ki a jövő értelmiségét. Valahogy úgy gondolták, hogy az ilyen elesettebb emberekből csinálunk majd egy új értelmiséget. És azt hiszem, hogy ezek a fiúk, ha önéletrajzot írnak, valószínűleg az enyémhez hasonlót írnak. Olyan emberek lehettek, mint én.
Én fiatalon jól éreztem magam fizikainak, nem is beszélve arról, hogy rettenetes kisebbségi érzésekkel, rettenetes rossz famíliával a háttérben, álmomban sem gondoltam volna, hogy tisztviselő lehetek. Mert az akkor - a tisztviselő - számomra az egy vasalt nadrágos, fehér inges úriembert jelentett, mindazt, ami én nem voltam.
Amikor kiemeltek normásnak, a teljesítményem miatt emeltek ki. Ámbár feltételezem, hogy végül is mindenképpen kiemeltek volna... Nem tudom, mire, de az halálbiztos, hogy kiemeltek volna.

Amikor 1950-ben betettek a szakérettségis kollégiumba, az egy óriási dobás volt. Igen. Na de, gondolják meg. Én az elemi tanulmányaimat úgy végeztem el, hogy - se ceruzám, se irkám - én úgy végeztem el a hat elemit, hogy még a hatodik elemiben is probléma volt az összeadás, mert én valójában nem jártam iskolába. Az anyám nekem egy hónapban hússzor írta, hogy beteg vagyok, otthon kellett maradnom, meg mindenféle mesét - tucatszámra írta a papírt, hogy mért nem megyek iskolába. No most, mikor engem bedobtak a szakérettségire, mit gondol, hogy lettem én ott? Tehát azok között, akik elvégezték a nyolc általános, egy-két-három-négy gimnáziumot - mi történhetett ott velem? Végső fokon rettenetes dolog volt, mikor elvittek a szakérettségire. Hogy mondjam? Ezt nem lehetett kivédeni, ide muszáj volt elmenni. De hát itthon nagyon kellett volna a keresetem...
- Édesanyja mit szólt hozzá, hogy elmegy?
- Sírt... De azt hiszem, szegény olyasmire gondolt, hogy én most elmegyek, de mire visszajövök, valami nagy ember leszek, és csodákat fogok művelni...
- Hogyan zajlott a beiskolázás?
- Valahova behívtak engem, valami minisztérium volt, vagy micsoda, leültek és elkezdtek velem beszélni, ki vagyok, mi vagyok. Azt sem tudom, hogy mit mondtam, és azt se tudom kik voltak ott. Egyet tudok: egyenként hívtak be bennünket, két-három ember elbeszélgetett velünk, hogy miről, nem tudom. Úgy ítélték meg, hogy engem nem ide, nem oda, hanem kultúrmérnöki karra iskoláztak be. Nem tudom, mi alapján válogatták ki, mert akit iskolából hoztak el, azt bölcsészkarra küldték.
- No és azt mondták, hogy mennyi kell, és punktum?
- Nem. Nem kényszer volt, hanem úgy éreztem, hogy nekem tanulnom kellene... De talán a döntő az volt, hogy enni adtak és lakást adtak. És azt hiszem, valami minimális pénzt, amiből egy hónapban egyszer haza lehetett jönni Kalocsáról. De ami ebben az időben nagy szó volt: reggelit, ebédet, vacsorát adtak. Csodálatos volt, mikor a fehér asztalon, ott a hosszú asztalon hozták a két-háromfogásos ételeket, és miután papi neveldébe voltunk, volt angolvécé. Majdnem akkor láttam először. Hát szóval, el bírják képzelni: fürdő, hideg-meleg víz és központi fűtés, mindez 1950-ben - csodálatos dolog volt.
- Kiemelt fiatal káderek voltak. Milyen mozgalmi-ideológiai tevékenységük volt?
- Semmi, a világon semmi. A párttagok tartottak taggyűlést, és voltak már faliújságok. De én semmiféle mozgalmi munkára nem emlékszem.
- Az évfolyamtársai elmondták, hogy részt vettek a téeszesítésben...
- Onnan az iskolából? Nem emlékszem rá...
- Észre sem vette?!
- Volt? Ott? Várjunk, itt valami tévedés van. Tőlünk? A fiúk mentek el?

- Bizony.
- És én észre se vettem?
- Hát... eszerint.
- Maguk azt akarják mondani, hogy együtt feküdtem hatvan emberrel egy szobában, és nem tudnék arról, hogy... De hát akkor arról tudnom kellett volna, hogy nohát, akkor most elmegyünk falujárásra, gyerekek... És mivel mentek?
- Kocsival.
- Milyen kocsival?
- Gyalog elmentek a pártbizottságra, és onnan vitték őket kocsival.
- Akkor hadd mondjam, hogy titokban csinálták. Akkor ezt titokban csinálták.
- Azután amikor Grősz érseket elvitték...
- Akkor én ott voltam.
- Akkor a szakérettségisek piros ingben, zárt alakulatban kivonultak, és végigmentek többször a városon.
- Hát, mondom én a magamét, és mindenki azt mond, amit akar. Piros ingben... azt most rögtön... hangosan... Én piros ingre nem emlékszem egyetlenegyre sem a százhúsz emberből. De hogy zártan mentünk egy párszor... igen. Elmentünk valahova, mi, a szakérettségisek, és énekeltünk mozgalmi dalokat így az utcán.
- Erre emlékszem, de hogy piros ingben?! Egyébként is, a Grőszt éjjel kettőkor vitték el!
- No most, volt egy pár évfolyamtársa, akik az ÁVH-val is együtt dolgoztak... Ültek a Grősz villájával szemben a kertben, és jegyzetelték, hogy ki megy be, ki jön ki...
- Fogalmam nincs róla. Én nem mentem be, ki se jöttem, és nem is jegyzeteltem, és nem is tudok róla.
- És meglepi?
- Igen, nagyon. Annyira meglep, hogy majdnem nem is hiszem el...
- De hát a szociáldemokrata pártnak és a MADISZ-nak tagja volt...
- Igen, tizenötéves koromban, apám révén. Ő 1945 előtt is a szociáldemokrata párt tagja volt. Emlékszem, mint régi mozgalmárnak, 1947-ben felajánlották neki azt a lehetőséget, hogy a Fegyvergyárban vállalja el az igazgatói funkciót. Nem vállalta. Erre egy bankba helyezték őt, mint melósembert, mint kádert. Egyszer-kétszer bevitt engem is, mint gyereket, és én csak azt láttam - és ez bennem is megmaradt -, hogy a tisztviselők, akik akkor még csokornyakkendőbe jártak, idősebb emberek, mint az édesapám. Mikor összetalálkoztunk ilyen tisztviselőkkel, azok megálltak a félelemtől, és félreálltak, és olyan mélyen köszöntek. Utólag az az érzésem, hogy rettenetesen félhettek tőle - apámtól - ezek a régi tisztviselők. Hogy miért, nem tudom. Szóval ő vitt el az SZDP-be. A Tüzér utcában volt ez a szociáldemokrata pártház. A felszabadulás után bevitt engem, és egy rettenetesen nagy terembe apám beszélt ott a pulpituson. Ez nekem nagyon tetszett, és akkor aláírtam a belépést. De csak rövid ideig

jártam, mert hiszen 1947-ben már elmentem rendesen munkakönyvvel dolgozni, s abban az évben megszűnt a párttagságom.
- A szociáldemokrata párt beolvasztására hogyan emlékszik vissza?
- Arra, hogy Szakasits kezet fogott Rákosival - hogy egy úton is elférünk? Nézze, erre nem emlékszem, de apámnak nagyon sok szociáldemokrata pártbeli barátjára emlékszem, akik nem helyeselték, úgy éreztek, hogy... na, most mondok egy nagy maflaságot... hogy miért nem olvad be a kommunista párt a szociáldemokrata pártba. Na! Akkor ezek így nyilatkoztak, mert még mindig visszaemlékszem, hogy az öklüket felemelték ezek a szocáldemokraták...
- Térjünk vissza a szakérettségire. Az önéletrajzában az szerepel, hogy abba kellett hagynia tanulmányait. De előbb leérettségizett?
- Hát ez óriási! Kirúgtak. Szó sincs érettségiről. Nézzék... velem közölték, hogy a Szovjetunióba kell menni... Belémbelémrúgott az ördög, és meggyőződésem..., most már védelmembe hadd mondjam el..., hogy ha eminens tanuló lettem volna, és azt mondták volna, hogy itt a vonatjegy..., lehet, hogy akkor is ellenkezőleg szaladok... Még két vagy három hétig bejártam az egyetemre abban a meggyőződésben, hogy valaki majd csak elintézi, hogy Pesten maradjak..., de ez szóba sem jöhetett. Egyszer kapott az édesanyám a minisztériumból egy papírt, hogy a rámfordított évi költség harmincnéhányezer forint. És miután nem eredményes, vagy nem kíván továbbmenni, vagy nem visszük tovább... most már hadd legyen zavaros a számomra is..., fizesse vissza a díjat. De hát visszafizetésről szó sem lehetett, úgyhogy három hét után szabályosan meglógtam. Soha többet senki hozzám nem szólt. Még írtunk egy papírt, hogy a pénzt nem tudjuk visszafizetni. Elfelejtettek, és soha többet... Elbujkáltam, és többet nem kerültem napfényre.
- Mit jelent, hogy elbujkált?
- Hát nem jelentkeztem és nem fitogtattam, nem meséltem sehol, hogy én itt jártam, ezt csináltam. Még ma is csak maguk tudják meg a bennfentes barátaim, hogy egyáltalán jártam szakérettségire. Ez az igazság. Maguk jobban tudják, volt egyáltalán valaki tőlünk, aki a Szovjetunióba ment.
- Voltak, többen is. De végül is legalább arról szerzett papírt, hogy leérettségizett?
- Én úgy tudtam a szakérettségiről, hogy ez nem elvégzett iskola, hanem durván kifejezve, egy tanfolyam, aminek az elvégzése után automatikusan felvételt nyer mindenki valahová. Én így tudtam. De erről adtak papírt? Mert nekem nincs.
- Adtak. Adtak.
- Nekem nincs.
- Szóval, visszament dolgozni, mintha mi sem történt volna...
- Mintha mi sem történt volna. Úgy is alakult ki az életem. Végső fokon innen kezdődik, ami már nem kezdődik, mert hiszen semmi sem történt ezután már. A világon semmi nem történt. Ez már olyan szabályosan alakult, mint mindenféle más

melóssal. Mert aki egy kicsit értelmesebb volt, egy kicsit odafigyelt valahova, már kiemelték. Innen már csak így ment... És most sincs sehol sem, semmiféle karrier, semmiféle pályafutás.
- De hát kiemelték, és 1952-re már normás lett!
- Igen, az csodálatos volt. Olyan környezetbe kerültem, ahol nagyon sok ragadt rám. Bekerültem az irodába, nagyon jó képességű gyerekekkel dolgoztam együtt. Náluk régebben is volt apuka valaki, legalábbis szakmunkás: igazi lakásban laktak, ahol égett a villany... Mert én már majdnem felnőtt voltam, mikor megismertem a villanyt, ugye. A normaosztályon mind középiskolai végzettségű gyerekek volta, és már ott az irodában titokban tanulták az esti egyetemet. Ezek a gyerekek nem olyan mélyről jöttek, mint én. Csodálattal néztem őket, hogy hogyan kell keresztbe tenni a lábat. Azt mondta nekem a főnököm, aki akkor járt esti egyetemre, hogy Laci, te egy hónapig ne csinálj semmit, nézd, hogy mások mit csinálnak, hova mennek, hogy mennek. Nézd meg a stopperórát, hogy működik, mit csinál, mi történik vele..., mi az a perc..., Szóval csodálatos légkörbe kerültem.
- A munkások is elfogadták magát?
- Kifejezetten szerettek. Az akkori normaosztálynak ma is híre van, patinája. Akik ott voltak, azokat elfogadták, velük engem is. Erről a társaságról nagyon ritkán sütötték el azt a viccet, hogy citromcsavarók...
- Pedig abban az időben mindenhol csökkentették a normaidőt, emelték a követelményeket...
- Ja, a sztahanovista mozgalomra gondol... Ez nálunk nem volt divat. Volt egy esztergályos, aki többszáz százalékot ért el, de most ha tetszik a Horváth Edének, ha nem tetszik a Horváth Edének, én mégis megmondom, lehetetlen volt egy nagyon finoman kimunkált normát többszáz százalékra teljesíteni. Lehetetlen volt. Ezt én akkor is színészi munkának tarottam... Az optimális jó norma volt, amit egy átlagos teljesítményű ember száz százalékra tud teljesíteni. Ez ma is szabály, akkor is az volt. Akinél egy fizikai dolgozó kétszáz százalékot tud elérni, az rossz normás. De bármilyen furcsa az élet, a normás is odafigyelt, hogy az a norma ne legyen kétszáz százalékos, és már akkor odafigyelt a fizikai dolgozó, hogy ebből ne legyen kétszáz százalék. Nem tudom, hogy értik-e? Miután ez az összhang megvolt közöttük, elfogadható volt az idő, tökéletesen spúrban voltunk... Akik ezer százalékot teljesítettek, azoknak a világon minden a kezükre volt játszva, mesterségesen bizonyították, hogy ilyen képességű emberek is léteznek... Szóval mi is nyomás alatt voltunk a Rákosi-időben, és én valahogy úgy érzem, hogy az már nem lehet tökéletes dolog, hogy újságból lyukat vágva nézelődnek a portán, és megfélemlítenek embereket.
- Jött 1956 októbere...
- Igen. Itt laktunk közel a gyárhoz. Állt itt egy vonat, ugráltak le az emberek róla, és puska volt a kezükben. És

amíg ezeket csodáltam, szólt egy fiatalember: itt van ez a puska, kitört a forradalom... És a többire nem emlékszem. Hát miután én világéletemben féltem a puskától, otthagytam, és beosontam a gyárba.
Hát milyen érdekes az élet! Én ugye, aki soha nem fitogtattam semmiféle munkásmozgalmi dolgaimat, rögtön, hogy mi a francért? - abban a pillanatban rettenetes demokrata lettem. Rögtön belémugrott az ördög. Abban a rettenetes pillanatban nagy-nagy demokrata lettem. Tudniillik, az a helyzet, hogy bármilyen furcsa, azért '45-től mégis az én pici kis életem azért fejlődött. Előrement, ugye. És rögtön eszembe jutott az Auguszta-telep, meg az állati nagy nyomor, és akkor már tényleg tudatosan... nekem az első szóra, mikor nekem azt mondták, hogy Laci, be kell jönni a gyárba, gyere be, védd a gyárat, hogy ne hurcolják szét. Itt valami érthetlen dolog történt, de vigyáztam a gyárra.
- Mért, széthurcolták volna különben?
- Nem, de valami óriási méhkas volt. Le kellett zárni a gyárkapukat, hogy idegenek ne jöhessenek be - fölborult a rend, ugye. Nem jöttek vonatok, villamosok - hétszentség, hogy nem jártak be az emberek. Az első naptól kezdve egészen a végéig a gyárban voltam, nem mint normás, mert az első volt, hogy a normásokat leváltották, megszüntették. Engem a munkástanács mindjárt leváltott, aztán én voltam a gondnok. Hol én voltam valami nagyember, félóra múlva a munkástanács eldöntötte, hogy kisember, aztán megint nagyember. A vége az lett, hogy letettek a garázsba, mint fizikai munkást, mert van szakmám. Akinek nem volt szakmája, meg gimnáziumi érettségije volt, azt meneszették.
- Az előbb azt mondta, hogy a munkások nem utálták a normásokat. Akkor mégis mért oszlatták föl?
- Nem, nem utálták. Persze nem azt mondtam, hogy csókolóztunk... Azt mondták, nincs rájuk többet szükség. Hát ott elhangzott a gyárban a saját fülem hallatára, mikor az egyik ember fölment egy ilyen emelvényre, és azt mondta: most a normások fognak dolgozni, és mi fogjuk őket mérni. Hát ilyen volt.
- A gyárőrséget a kommunista párt utasítására szervezték meg?
- Fogódzkodjon meg - meg nem mondom magának, hogy ki volt ennek az elindítója. Bennem csak most az maradt meg, hogy azért megyünk be a gyárba, hogy nehogy bárki vagy bármi illetéktelen a gyárba bemenjen, és ott valami kellemetlenséget csináljon. De egyébként semmiféle... Egyébként puskám nem volt. És itt a gyárban semmiféle dolog nem történt. Arra emlékszünk viszont, hogy egy ilyen csattanásra lettünk figyelmesek. Kimegyünk a gyárba - mi van? Hát a legnagyobb megrökönyödéssel látjuk, hogy a laboratórium tetején lévő vörös csillag leesett. Hogy most milyen szél fújta le, ez máig kideríthetetlen. De semmiféle fegyveres harc nálunk nem volt. Azt azért el kell mondanom, hogy óriási pénzért

voltunk bent, mert ezt nagyon megfizették. Szóval akkor - akkor 24 órának tekintették és valami felemelt áron fizettek. Hát ez az összkomfortos ellenforradalomi jelleg: villany, gáz volt, de melózni nem melózott senki. Még kaját is osztottunk a gyárban, ugye...
- Na most, visszatérve hogyan látja? Mi történt 1956-ban?
- Úgy egy kicsit az egész dolgot mérve: nekem ez a rendszerváltozás 1945-ben csak jót hozott. Ha nem jön el, akkor nem is tudom, valami züllött csavargó lennék... De a végén már én sem ettem azt a dolgot, tudja, hogy most ne együnk, mert majd később jobb lesz belőle. És ez már általános hang volt a gyárban, és kifejezetten komoly feszültségeket jelentett. Abban a rendszerben már, akkor 1956-ban, mikor ugye Rákosit a Petőfi Körben kis köpcösnek nevezték, akkor már rettenetes belső feszültség és elégedetlenség volt bennünk mindnyájunkban. Szóval az már azért túlzás volt, hogy egy taggyűlés fél ötkor kezdődött és a mi gyárunkban még nyolc órakor javában tartott, és egymást hátulról bökdösni, hogy el ne aludjál, mert figyelnek. És az borzalmas volt, hogy ott nem is terelték az embereket a kultúrházba, hanem mind önként ment. Az borzalmas volt, hogy mind önként ment. Mert érezte, hogy mennie kell... Ezt aztán zokon vették.
- Igen. Na most, Önt októberben a garázsba tették, és aztán? Később hova került?
- Hogy miket csináltam? Húúú! Voltam normás... normás után voltam munkaügyis... munkaügyis után voltam áras... áras után lettem terves, és ezzel kész. Most terves vagyok. Általában nem voltam vállalkozó természetü, úgyhogy egy helyben maradtam. No meg sok balhém is volt a gyárban. Például: Egyszer egy május elseje alkalmával Schaffer Kálmán, ez a szociáldemokrata üzemvezető, aki bevitt ötvenben a gyárba, óriási palávert vert ki, hogy fehér ingben, nyakkendőben mentem felvonulni, mondván hogy csak egy régi reakciósnak a fia jár ilyenben, ez meg a munkások ünnepe... Rajta viharkabát volt, magasszárú cipő, vászonköpeny és micisapka. Rettenetesen leszúrt. De ezen nem változtattam, soha. Mert még akkor, amikor nem volt ruhám, és mindig csórón jártam, eldöntöttem, hogy ha megtehetem, mindig nyakkendőbe fogok járni... Abba is járok, abba alszom, abba megyek... nekem ez nem zsenánt. És nem megszólom magukat, de én a világért föl nem veszem a farmert, pedig hát körülbelül van tizenhárom nadrágom, és körülbelül harmincegy pár cipőm. És körülbelül négy bőrkabátom... nem állok rosszul anyagilag... semmiféle problémám nincs. De ragaszkodok az inghez, meg a nyakkendőhöz, meg a kabáthoz, meg hogy valahogy kinézzek. És már a fél világ röhög a kalapomon, mert kalapban járok. Ma már Önök nem járnak kalapban. Ugye, nem járnak? Én abban járok. És három televízióm van. És tizenegy teniszütőm meg egy Zsigulim. Beteges dolog? De hát én nagyon mélyről jöttem. Ezt nehezen emésztem meg ma is. A háború végén innen harminc méterre laktunk anyámmal egy pincében, és egy éjszaka elolvadt a hó, elöntött a víz, az ajtó kifelé nyílt, és nem

tudtam mozdulni. Már a mellemig ért a víz... Az öcsémet felfelé tartottam a kezemben... és kiabáltam, hogy segítség! És akkor nem volt sikk segíteni, mert előfordult, hogy a hölgyek kiabáltak, hogy segítség!... és nem jött senki sem. Tehát én már kiabáltam segítségért a szomorú életemben. Önök soha ne kiabáljanak segítségért... Csúnya dolog. Ritka szép élmények, ugye? Hogy elájulok éhen, meg ilyen marhaságok. Meg mit tudom én, most látnak egy olyan embert, aki 18 éves koráig 42-es, 43-as cipőbe jár gyerekcipő helyett. Nem emlékszem vissza, hogy anyám vagy apám nekem zoknit vagy egy fürdőnadrágot vett volna az életében. Nem, nem emlékszem vissza. Kérdezzenek csak.
Mikor mondjuk én elmentem iskolába, én alig vártam, hogy csöngessenek, meg hogy megverjek valakit tízóraiért. Most mért ne mondjam meg őszintén maguknak? Úgyse találkozunk az életbe többet. És ez így igaz... Mért nem lehettem én másnak a fia? Akkor nem kellett volna szakérettségire mennem, és talán akkor megtanultam volna zongorázni vagy gitározni, és akkor több lehetett volna belőlem, mint most. Csúnya, de hát hadd mondjam el.
Hát amikor én bekerültem a gyárba - most hadd mondjam meg maguknak -, hogy amikor átvettem a szakmunkás bizonyítványt, azt hittem, hogy itt a csúcs. Én azt hittem, hogy te atyaisten, Takács Laci szakmunkás lett. Ez valami. A szakérettségi, az nagy kísértés volt, csakhogy abban a pillanatban el kelett felejtenem, amint vége lett, mert magam is féltem, hogy valaki felszínre hozza, s örültem, hogy mások is elfelejtették. Soha nem is beszéltem róluk.
Egyszer tettem egy kísérletet, hogy adjanak róla érettségi papírt, írtam Kalocsára, mire valaki odanyilatkozott, megszűnt iskolatípus, anyagait felszámolták...

1989

- Ma másképpen látja a világot, mint amikor utoljára találkoztunk?
- A világon semmi különösebb nem történt velem. Kicsit lelassulva, csendesen élek. És várom a nyugdíjamat.
- És a változásokról mi a véleménye?
- Én magamnak élő pali vagyok. Régen is csendben éltem és ma is. De nap mint nap sok olyan emberrel találkozom, aki annak a rendszernek is pártfogoltja volt, meg a mainak is. Ezért úgy ítélem meg, hogy egyik pártnak sem leszek a tagja. Meg aztán nyugdíj előtt ezt nem is tartanám célszerűnek.
- A szakérettségisekkel ma sem tartja a kapcsolatot?
- Régen sem és ma sem.
- Azt tapasztaltuk, hogy sok szakérettségis manapság tele van félelemmel...
- Félnek...? Mitől? És ki fél? Nem a földrengéstől... Lehet persze, hogy vannak, akik félhetnek. Ezek a fiúk a szakérettségi után kádergyerekek voltak. Én azonban nem fejeztem be az egyetemet, káder sem voltam, nekem ez mind közömbös. Ma

én úgy érzem, ha tényleg érti a szakmáját valaki, nincs mitől félnie. Ma már teljesen mindegy, hogy valaki szakérettségis volt-e vagy sem. Semmiféle félelemre nincs ok.
- És a jövő?
- Jó dolog, ami történt. Lehetetlen volt ezt a rendszert továbbvinni. Tudom, hogy a fejlődés és az új rendszer sok keserűséget fog még okozni, de lehetetlen volt a korábbi módon folytatni. Valamilyen rendet kellett teremteni. És ez sok embernek fog keserűséget okozni. Ezt a változást azonban többen várták, mint akik nem. Attól lehet persze félni, hogy holnap mit fogunk enni. De rendet kell teremteni...
Nekem eszmém a demokrácia. Megteremteni ezen a földrészen - - nem Svájc és nem Amerika -, de valami kellemes jólétet.

"Nem tudok anélkül dolgozni, hogy az a belső motiváció ne dolgozna bennem - ami osztályhelyzetemmél fogva is megvan -, hogy a társadalomnak sokat köszönhetek, azt a sok lehetőség, ami lehettem. Ez engem elkötelezetté tett. Mondhatnám örökre."

WALTER GÉZA (segédmunkás - az '56-os forradalmi bizottság tagja - marxista tanár)

1981-1982

- 1948-ig segédmunkás voltam a kaposvári Cukorgyárban. Onnan mentem a Somogy megye Néplaphoz.
- A cukorgyárból egyébként hogy került a szerkesztőségbe?
- Javaslat alapján. A párt javasolt. Onnan a járási-városi pártbizottságtól. Ott nagyon jó barátságban és ismeretségben voltam Magas Józseffel - ő volt a pártbizottságnak a titkára. Ez volt 1945-ben. Engem bármilyen pártmunkával meg lehetett bízni. Mondhatnám, ott álltam Rákosi Mátyás mellett a nagyatádi beszéden, mint R-gárdista.
- Fegyvere is volt?
- Nem volt. Csak pártrendfenntartó alakulat volt, fegyver nélkül. Csak karszalagunk volt.
- Mi akart lenni, mielőtt beiskolázták a szakérettségire?
- Újságíró. Még mielőtt a szakérettségire mentem, a Somogy megyei Néplapnak voltam másfél éven keresztül a belső munkatársa, a mezőgazdasági rovatnál. És ott nagyon megkedveltem az újságírást. Nagyon. És végső célom is az volt, hogy elvégzem az egyetemet, és visszakerülök oda.
- Miről kellett írnia a lapban?
- A kulákságról kellett cikkeket írnom. Nekem főképpen ez volt a témám - az osztályharc.
- Ez hányban volt?
- 1948-1949 körül.
- Hogyan kezdett hozzá egy-egy ilyen cikkhez?
- Összegyűjtötte az ember az anyagot, vagy maga ment ki kerékpárral valahova - vagy gépkocsin kivittek, és akkor ott összegyűjtötte az anyagát.
- Volt olyan, hogy valakiről írt egy cikket, és akkor ennek hatására az illetővel történt valami?
- Hogyne. Sajnos. Sajnos. Méghozzá a nagyatádi járási tanácselnök személyéről kellett írnom ilyen cikket - a címe meg is van talán, hogy: "Fejtől büdösödik a hal." Ez volt a címe ennek. Eléggé terjedelmes dolog volt, de én éreztem annak az egésznek a labilitását, dehát azt az illetőt, azt ki akarták valamiért nyírni. Azt én nem tudom, miért.
- És mit kellett róla írni?
- Hát olyasmit, ami rá nézve terhelő volt.
- Nem emlékszik, hogy mit írt róla?
- Nem... Hát szóval mondom, voltak olyan esetek, hogy egyszerűen az ember összegyűjtött tapasztalatába kellett belevinni azt a politikai irányvonalat, amelyet az akkori vezetés képviselt.

- Akkor nem voltak lelkiismereti problémái?
- De igen, voltak. Már akkor nekem is, meg többnek is voltak ilyenek, dehát nem írhattunk mást. Élezni kellett mesterségesen az osztályharcot, akár tetszett, akár nem. Fenn kellett tartani a kulákság elleni - és a kulákság felszámolására irányuló politikát még akkor is, ha adott esetben kimondottan a látvány erejéig...
- Amikor a Somogy megyei Néplapnál volt újságíró, akkor párttag volt?
- Akkor még igen. Vagyis 1948 körül. Igen. Megvolt a piros párttagsági könyvem.
- És a párt-egyesülés után átvették?
- Nem. A párt-egyesülés után, akkor abban az időpontban, mikor éppen szakérettségire kerültem, kérem, akkor abban az időben ezt egyszerűen... Valami összeírásból kimaradtam, és aztán vége volt. Emlékszem, plakátok jelentek meg, lehetett továbbtanulni szakérettségin - én azonban tudomást erről a kommunista pártban szereztem meg. Én 1945-ben tagja voltam a kommunista pártnak.
- Hogyan lett tagja?
- A kaposvári... - nem tudom, hogy hogy nevezik ezt a dolgot, mi van ott az Árpád utcában? A mai -, hogy is hívják azt a művelődési házat? - azzal szemben van egy épület -, még ma is megvan az épület, ahol a kommunista párt székháza volt - és oda jártunk szórakozni... Tehát valahol itt kezdődött el. És a másik: az iskolára is én így kerültem. Ilyen előzmények után, tehát munkából kerültem oda. Nem kértek ottan különösebben se bizonyítványt, semmit se...
- De volt egy felvételi beszélgetés, ugye?
- Semmiféle felvételi beszélgetés...
- Nem volt?
- Semmi. Összegyűjtöttek bennünket, ha jól emlékszem Kaposváron kellett jelentkezni és onnan többen a megyéből mentünk Kalocsára.
- Ahányan jelentkeznek annyian mentek?
- Igen. Mentünk Kalocsára. Úgy semmiféle felvétel, ehhez hasonló nem volt. Aztán onnan szelektáló volt maga az egyéves tanfolyam, mert sokan jelentkeztünk, de nagyon sokan..., a fele legalább lemorzsolódott. Mert egyszerűen nem bírták a tananyagot se, meg megfelelő szorgalommal se rendelkeztek. Így aztán lemorzsolódtak. Nekünk néhányunknak megvoltak az alapjaink. Mi el tudtuk végezni, de bizony ott aztán óriási kínnal, szenvedéssel jutottak túl az érettségin.
- Akkoriban párttag volt?
- Nem.
- Dehát 1945-ben belépett a pártba!?
- Hát aztán ez közben megszünt.
- Meddig volt párttag?
- 1948-ig.
- De volt ott a szakérettségis kollégiumban, a diákoknak pártszervezetük meg ifjúsági szervezetük is, és Ön akkor ezt nem tartotta fontosnak, vagy nem jelentkezett...

- Nem. Nem tudom. ELég az hozzá, hogy én magam nem is szorgalmaztam - annyira el voltam én foglalva a magam munkájával, reggeltől estig el volt foglalva az ember, hogy nem is...
Mi elbújtunk többen ott a Pintérrel - Pintér Istvánnal, Kiss Lászlóval, akik nagyon komolyan fogták fel a tanulást. És ez volt a szerencsénk, mert kezdettől fogva a leghatározottabban, legkomolyabban belemerültünk a saját problémánkba.
- Ebben az időben zajlott Kalocsán a Grősz érsek perének előkészítése. És amennyire a volt évfolyamtársai elmondták, ebben a szakérettségis évfolyamnak - legalábbis a városban - volt szerepe.
- Erre emlékszem.
- Arra is emlékszik-e, hogy az érseki könyvtárat kipakolták, elszállították?
- Nem. Mi egyébként az érseki könyvtárba bejártunk. Be lehetett - szabad bejárás volt... És mi ki is használtuk az alkalmat és kerestük az egyházi tanítás világnézeti alapjait, összehasonlítva mindazt, amit nekünk tanítottak. Szóval érdekes, mondhatnám kutatómunkát végeztünk. Bejárhattunk az érseki könyvtárba. Elég nagy könyvtár volt.
- Arról tudott, hogy az évfolyamtársai között voltak olyanok, akik magának a Grősz letartóztatásának az előkészítésében részt vettek?
- Nem tudok róla.
- A Szabad Nép-agitációkra emlékszik?
- Ilyen szervezésre emlékszem. Az ötvenes évek elején... Igen.
- És mit kellett csinálni?
- Hát ilyen... nekünk előzőleg adtak ilyen brosúrákat. Azokat át kellett tanulmányozni, hogy mik a szövetkezeti gazdálkodásnak az előnyei a paraszt számára. Hát mi azokat áttanulmányoztuk. És ennek az ismeretében kivittek bennünket, már pontosan nem tudom, Kalocsának a környékén valamelyik faluba.
- És sokan mentek? Hányan?
- Sokan. Nem tudom megmondani, de mit mondjak? - azon az évfolyamon 70-80-100-an voltunk.
- És együtt, mindannyian kimentek egy-egy faluba?
- Sokan. Különféle - külön helyekre.
- Egyszerre hányan mentek?
- Hát körülbelül olyan tizenöten.
- S akkor ott egyes embereket kellett megkeresni?
- Bementünk egy-egy házba, hárman-négyen voltunk elosztva - általában a haverok együtt...
- És kik adták az instrukciót mielőtt elindultak?
- Bementünk a pártbizottságba... És oda hívattak, ott gyűjtöttek össze bennünket, mint népnevelőket. Onnan kivittek bennünket a faluba gépkocsival. Aztán leszálltunk és ott osztottak el bennünket: ebbe az utcába ennyien mennek - abba az utcába annyian mennek, és akkor...
- És házról házra mentek?
- Házról házra.
- És az hogyan történt?

- Nekem az volt a tapasztalatom akkor már, hogy meglehetősen elhúzódnak az emberek. Főképpen az idős emberek maradtak otthon. Akikkel nem lehetett érdemben beszélgetni, mert azok nem tudtak aláírni semmit se.
- Ott rögtön alá kellett volna íratni a belépést?
- Igen, hát ha aláírta. Meg volt nálunk belépési nyilatkozat.
- Maguk vitték a belépési nyilatkozatot?
- Vittük.
- És volt olyan aki aláírta?
- Hát nagyon kevés akadt. Meglehetősen ellenállás volt tapasztalható. És a magunk részéről ezt meg is értettük.
- Magát hova küldték miután befejezte az egyetemet?
- A kaposvári Munkácsy gimnáziumba, 1955 őszén kezdtem dolgozni.
- Mennyi ideig tanított ott?
- Három évig. Nagyon kedves fogadtatás volt. Most már nem él az igazgatója az akkori leánygimnáziumnak. Meghalt szegény azóta, de a nevét, azt nem...,pillanatnyilag nem jut eszembe -, Vályi Armand -, eszembe jutott. Az volt az igazgatója. Nagyon kedvesen fogadott. Maga az egész tantestület, annak ellenére, hogy többségében régi polgári vágású tanárok... Tehát a többség ilyen volt. Ém meg visszakerültem oda, akik között mint diák fejlődtem.
- Na most, 1956-ban itt volt Kaposváron, ugye? És itt mi történt?
- Én nem vettem részt semmilyen különösebb megnyilvánulásban. Talán egy dolog történt, hogy a tanári kar engem választott meg küldöttnek, a megyei forradalmi bizottságba.
- Mit kellett csinálni mint küldöttnek?
- Semmit se, csak hallgatni kellett kérem. Mert ott volt egy - már megint a nevekkel vagyok hadilábon - tanár volt, ő vitte a szót ott a bizottságban. De ott egyébként kommunista elvtársak stb., - szóval becsületes emberek - voltak.
- A forradalmi bizottságban?
- Nem, a Forradalmi Nemzeti Bizottságban.
- Miért épp magát választották meg a gimnáziumból?
- Azt én nem tudom különösebben megindokolni.
- Nem emlékszik?
- Az a tanári karon belül történt. Az a megválasztás. Mert minden üzemnél, iskolánál küldöttet kellett választani. Hát ott is. Az igazgató - Vályi Armand - ugye összehívta az értekezletet, hogy ki menjen oda. Hát azt mondta, hogy ő nem megy el, azt mondta, hogy hát javasol engemet, menjek el én. Elfogadják? Oszt elfogadták. Így kerültem én oda.
- És akkor elment a megyei bizottság ülésére?
- Igen. Egy pár ülésen voltam, aztán nem is voltam. Különösebben nem is volt semmi. Én - én nem csináltam semmi ilyent...
- Hogy látta? Mi történt 1956-ban? Mit gondolt akkor?
- Hát meglehetősen, nagyon bonyolult volt számára ez. Mint ahogyan ma is nagyon bonyolult sok kérdés számomra. A mai viszonyaink között. Én nagyon érzékeny vagyok a politikára. Mondhatnám azt: megtanítottak, megtanultam azt, hogy saját helyzetemet, munkámat, kitűzött céljaimat, az ország érdekeivel összhangban dolgozzam ki. Mondhatnám, hogy ez a felelősségtudat - ez sokszor túlhajtott nálam. Nem tudok anélkül dolgozni, hogy ez a belső motiváció, ne dolgozna bennem - ami osztályhelyzetemnél fogva is megvan -, hogy a társadalomnak sokat köszönhetek, azt a sok lehetőséget, ami lehettem. Ez engem elkötelezetté tett. Mondhatnám, örökre. És ez vezérel. Az a tudat, hogy ez a társadalom énértem nagyon sokat tett, ezért mindhalálig becsülettel dolgozni kell. Úgyhogy én nem tettem semmi különösebbet. Én - már mondtam - nem, nem emlékszem annak a tanárnak a nevére, aki gimnáziumi tanár volt a Munkácsyban - nem, nem a Munkácsyban tanított akkor, a másik gimnáziumban - fiúgimnáziumban. Az volt a vezéralak kérem szépen, és kijelentette azt, hogy mindenképpen képviselő akar lenni, és Magyarországon polgári demokrácia lesz, meg ehhez hasonlót. És mindezzel nem értettem egyet.
- És azzal egyetértett, ami addig történt? Tehát 1949-től 1956-ig.?
- Hát voltak dolgok, amivel egyetértettem.
- És voltak, amivel nem?
- Igen. Azzal feltétlen egyetértettem, hogy felkarolta a munkásság gyermekeit, és az új értelmiség megteremtésével valóban a kultúrforradalmat hajtotta végre Magyarországon. Mert ez akárhogyan is, így van. És ez az, amivel minket, egyszerű gyerekeket, gyerekkorban szegényeket, maga mellé tudott állítani. Akinek nem volt más választási lehetőségük. Én a Rákosi-politikával több vonatkozásban ma is egyetértek. Lehet, hogy ez úgy hangzik... de én a mai lazasággal, fegyelmezetlenséggel szemben, ami található, nem is kevés helyen - még a mi iskolánkban is, ami megmutatkozik a gyerekek magatartásra való nevelésében is - mindenben. Bizony szigorúbb elbánásban részesültünk mi abban a korban. Minket megtanítottak dolgozni, mert élni kellett.
- Mitől lenne a Rákosi-politika a gyermeknevelésben jobb?
- Sokkal határozottabb és a gyerekekkel szemben reálisabb követelményeket állított, és...
- Alacsonyabbakat?
- Nem. Megfelelő magasságokat. Nem volt nagyobb követelmény. Nem volt annyira túladminsztrálva maga az egész közoktatás, mint amennyire ma már azzá válik.
- Túl bonyolulttá?
- Bonyolult. Áttekinthetetlen. Egyszerűbb volt. Nem vitatkoztunk módszerekben, hogy ki mit csinál - az eredményt nézték, hogy az tudott vagy nem tudott.
- És a gyereknevelésben is jobb volt a Rákosi-rendszer?
- Sokkal határozottabban és keményebben megkövetelték a tanulóktól - tőlünk is, hozzáteszem - a pontosan végzett munkát.
- A rendet.
- A rendet. A fegyelmet.
- És akkor a büntetés is erősebb volt?
- Az is erősebb volt. Olyan nem volt, hogy egy iskolán be-

lül ahányan vagyunk, annyi nézetet vallunk, és - és a sok bába között elveszik a gyerek.
- Magának, úgy is, mint szegény sorból fölemelkedett fiatalembernek - és a többieknek, mint értelmiségjelölteknek, vagy értelmiségieknek -, nem okozott valamilyen konfliktust az, hogy az észleltek és a politikai indíttatásuk nem felelt meg egymásnak?
- De ilyen volt. Kokrétan: olyan dolgok jelentkeztek - emlékszem rá vissza -, volt egy érettségi évzáró. A növendékeket ugye az igazgató búcsúztatta. Én végighallgattam az ő előadását - hát mindenről beszélt, csak éppen a szocialista rendszerről nem beszélt egy szót se. Vége volt az ünnepségnek - nagyon jó barátságban voltunk -, mondom Vályi Armandnak: Te - mondom -, ide figyelj Armand - mondom. Ez hallatlan szép, szentimentalizmussal átszőtt beszéd volt, de - mondom - nekem az az érzésem, hogy te itt elkened, hogy ezek a gyerekek hova illeszkedjenek be. Mondom - miféle társadalomról szónokoltál te, mert azt a szót, ki se ejtetted, hogy szocialista társadalom. Azt mondja, hogy nagyon helyes a megállapításod. Nagyon helyes...
- És mivel indokolta?
- Mivel indolta? Már elég nyiltan folyt 1956 elején - már az elején, még hol vagyunk az ősztől - az új dolgok szervezése. Már 1956 elején érezni lehetett, hogy itt valami olyasmi van, ami akaratunk ellenére történik... Valahogy én görcsösen belekapaszkodtam volna egy társadalmi rendszerbe, ami engem fölemelt. És lehetővé tette... és most látok valami bomlást. Megoldhatatlannak látszó problémák egész sorát a politikában. Az ember úgy érzi, mintha kihúznák a talajt alóla. Valahogy ilyen, ehhez hasonló érzésem volt. Úristen! egy pillanatra talán fel is rémlett bennem a gondolat azokban a hónapokban, hogy hát hiszen mindaz, ami történik... Ha itt lényeges visszalépés történik a politikában - nekünk végünk van. Mármint szakérettségiseknek.
- Ötvenhatban ezt érezte. Mit válaszolt ez a Vályi Armand erre a...
- Nagyon őszinte ember volt, és ezt nagyon becsülöm benne. Mert amikor 1956 őszén erre még egyszer visszatértünk - erre a problémára - ott a tantestület előtt, akkor nem nyilatkozott. Azután összetépte a párttagsági könyvét ott a nevelőtestület előtt és azt mondta: te vagy a kommunista.
- És a saját életéből visszaemlékszik valamilyen olyan konkrét eseményre, ahol azt a bomlást érezte, hogy kicsúszik a lába alól a talaj?
- Ezt érezni lehetett a sajtóban is. A költészetben, az irodalomban...
- Mire figyelt fel?
- Költeményekre.
- No most, akkor térjünk vissza az 1956-os időszakra. Tehát érezte, hogy bomlik az egész...
- Igen. Szóval megélénkültek az olyan eszmeáramlatok ott a nevelőtestületen belül is - s ezt nyiltan hangoztatták -,

hogy a szocializmus már rég elveszett. Meg ehhez hasonló gondolatok egész sora.
- Ez egy régi garnitúra volt?
- Régi garnitúra volt. Régi garnitúra volt. No és ezzel szemben ott álltam én, mint szakérettségit végzett maxista tanár. Mert hát engem másképp se hívtak, mint marxista tanár.
- Egyedül volt ilyen abban az iskolában?
- Egyedül. Egyedül voltam.
- És volt valamilyen rendőri ügy ebben az iskolában - ebben az időszakban - 1956 körül?
- Rendőri ügy?
- Igen. Tehát még október előtt volt-e valami, ami magában azt az érzést keltette, hogy minden felbomlik?
- Nem tudom elmondani másképpen: odajártak abba a gimnáziumba esti tagozatra az ávósok. Ávós tisztek, akik hát érettségi bizonyítványt akartak szerezni. Én azt a módot, ahogy azok érettségi bizonyítványhoz jutottak, összehasonlítottam azzal, hogy én mennyit küszködtem azért, amit megszereztem - és akkor azt ajándéknak kellett tekintetni. És ha netán valamelyik tanár - még én is -, ha nem engedte át a vizsgán... Egyetlen esetet tudnék mondani. Volt egy ávós százados és hát tételeket kellett húznia, mert hát úgy volt. Kihúzta a francia fölvilágosodást kérem, és elkezd nekem körülbelül negyedórát kertelni. Mellébeszél. Végül azt mondtam neki: legyen szíves százados elvtárs, beszéljen a témáról. Mi? Hogy ő?!... meg ehhez hasonló. Ő nem a témáról beszélt? Még neki állt följebb. Neki állt följebb. Kérem szépen, tetszik tudni, mi történt? Engem másnap elvittek az ávóra. Elvittek az ávóra kérem szépen. Ez így történt. Hogy én közönségesen a burzsoá demokráciát támogatom - ezt a szemembe vágták ott. És hiába védekeztem: hát ne hülyüljenek. Hát nem így mondtam, de hát majdnem ez tört ki belőlem. Hát úristen, mit akar? Én ennek a társadalomnak a legproletárabb rétegéből származom. Ez a társadalom emelt föl értelmiségivé. Én akarom a polgári demokráciát? És kérem szépen, majdnem bűnvádi eljárást indítottak ellenem.
- Ez hányban volt?
- Valamikor 1956 elején.
- Ott is tartották az ávón?
- Hát azzal fenyegették, hogy ha én nem vagyok hajlandó átengedni ezeket a tanulókat kérem szépen, akkor engem bent tartanak, meg befűtenek, meg ehhez hasonló dumákat beadtak nekem.
- Mit gondolt, mikor engedik el?
- Azt nem tudtam, de tudom, hogy hova visznek, nem az első ilyen eset volt a városban, hogy a tanári karban elterjedt az ilyen vélemény, hogy vigyázz, mert ha nem engeded át, akkor ez meg ez fog történni...
- No most akkor jött lassan az október, és akkor mi történt?
- Hát mondom, én a bizottságban - engem választottak be abba a forradalmi nemzeti bizottságba. Aztán az én tevékenységem: egy pár ülésen ott részt vettem... végeredményben én...

- Miről volt ott szó?
- Hát ott sok mindenkről szó volt. Sok mindenről szó volt, méghozzá igen meglepő dolgok játszódtak ott le néhány óra leforgása alatt. Én csodálkoztam is azon, hogy az emberek akik ott ülnek - hát a legtöbb munkásember volt, meg párttagok voltak -, neves, funkcióba levő egyének és kérem, máról holnapra odaáll melléjük a hadsereg ugye - az ellenforradalom mellé, mondhatnám így már... Én akkor már nem tevékenykedtem ott, mikor már azok fegyveres ellenállást szerveztek, meg ehhez hasonlókat - én nem tevékenykedtem semmit se... hát én nem kaptam büntetést se, mert én tovább tanítottam a gimnáziumban. Nyilván ha eláztattam volna magamat, majd...
- Ön októberben, rögtön 23-án azt gondolta, hogy ez ellenforradalom?
- Nem gondoltam én azt. Nem is lehetett pontosan meghatározni, hogy mi lesz ebből. Sőt - azért mentem el néhány gyűlésre, hogy valahogyan tisztázódjék: Úristen, mit akarnak itt? Ez teljesen összekeveredett, kavarodott. Valami volt kérem - az egységes politikai platformról az elején se lehetett beszélni. Mindenkinek volt valamilyen véleménye. Valaki szidta az oroszokat azért, mert Magyarországot tönkretették, elhurcoltak innen mindent. Magyarország függetlenségi kérdését feszegették ugye, mert Magyarország ugye ki van szolgáltatva a Szovjetuniónak - ehhez hasonló nézetek. Elsősorban mondhatnám, hogy így eltolódtak a viták a magyar nemzeti függetlenség körül. Ez volt - mondhatnám - a leghatásosabb érv is, amivel...
- És ez nem volt rokonszenves magának?
- Nem. Megmondom miért. 1945-ben volt szerencsém megismerkedni közelebbről a harcoló szovjet katonákkal. Hozzánk is beszállásoltak néhányat - a kaposvári lakásunkba -, mert kicsi kis szegényes lakás volt, de beszállásoltak. Megvannak a fényképek róla még most is, azokról a szovjet katonákról, tisztekről, akikkel nekem személyes jó barátságom alakult ki.
- Édesanyja hány éves volt akkor?
- Édesanyám... hát olyan negyven - harmincnyolc körül lehetett.
- 1945-ben akkor harminckilenc volt. Nem volt problémája a katonákkal?
- Nem. Nem voltak nekünk a katonákkal problémáink, sőt... És ha most is arra gondolnék, hogy netán egy háború esetén - amely előfordulhatna! - én teljes szívemmel éppen ezek mellé az emberek mellé állnék. Én nem tudnám megtagdni őket, mert énnekem olyan közvetlen emberi kapcsolatom alakult ki... és lehet bármilyen politikai vezetés, lehet bármi változás, de az emberi viszonyok nem változnak meg. Az emberi kapcsolatok nem változnak meg.
- Most azt szeretném kérdezni, hogy akkor azokkal a függetlenségi gondolatokkal ugyan nem értett egyet, mégis elment abba a bizottságba, mint a forradalmi bizottságnak egyik küldöttje. Mi volt tehát az, amiért mégis elment?
- Érdeklődtem.

- És az elején örült annak, hogy Nagy Imre lett a...
- Miért örültem volna? Semmi okom nem volt, hogy örüljek neki.
- Hanem? Ellenezte?
- Hát azt mondhatnám, hogy az események után alig tudtam magam is zöldágra vergődni ebben a bonyolult politikában. Nem... nem, hiába...
- Mi történt 1956 októbere után? Meddig tanított még?
- 1958-ig.
- Forradalmi bizottsági tagsága, illetve a küldött megbízatása semmilyen következményekkel nem járt? Most nemcsak úgy, hogy elbocsátották, hanem egyébként sem?
- Nem. Ha esetleg föl tetszenek lapozni a Somogy megyei ellenforradalmi folyóiratot, illetve kiadványt, abban a nevem ott van. Később Nánásiné, a megyei tanács elnökhelyettese nekem szegezte a kérdést, hogy mit csináltam 1956-ban. Maga mit csinált? Hogy az én nevem hogyan került a lapokba? Hát én - engem is elfogott a Szent Antal tüze mindjárt -, hogy én mit csináltam? - És maga mit csinált 1956-ban? Akkor mit csinált? Mert kérem szépen, mondhatnám, hogy sokan elmenekültek, elmenekültek kérem, feladva mindenüket, széttépve a párttagsági könyvüket - az egy olyan lombhullás volt ilyen értelemben, hogy azt nem lehet elképzelni. Azért mondom, ezt le kellene írni, jól átgondolva az egészet, az eseményeket, hogy mit látott ott az ember összeomolni néhány óra alatt. Egy egész felépített... - mit tudom én, nem jut eszembe pillanatnyilag -, de az igazgatómtól kezdve tépegették össze a párttagsági könyvüket. Hát akkor mi volt ez az egész, úristen?! Ilyen a világ képmutatása? És most itt van az én tragédiám. Ebbe van beleágyazva. Én kitartottam mindmáig a meggyőződésem mellett. Később, 1958 őszén saját kérésemre, elsősorban lakáshiány miatt, mert bent laktunk a szertárban - és az is szükségessé vált idővel, szóval egy kis szertárban laktunk bent a gimnáziumban a fiammal..., hogy nyugalmunk nem volt...
- Miért? Nem kapott támogatást lakásra?
- Nem tudom, miért nem kaptam támogatást.
- Sokan kaptak, nem?
- Lehet. De most mentünk fűhöz-fához, a megyei tanácshoz...
- Nem lett volna jobb, ha párttag?
- Lehet.
- És nem kérte soha a felvételt?
- Nem. De a magam lelkiismerete tiszta - én ennek a társadalomnak ma is töretlen híve vagyok. Aztán Csödőbe kerültem, nyolc esztendőn keresztül tanítottam az általános iskolában. Népfront-elnök voltam, és nyolc esztendőn keresztül ezt betöltöttem, ezt a szerepet úgy, hogy kulturális tevékenységünk olyan színvonalon volt, hogy Veres Péter ie eljött hozzánk. Ezt elmondhatják Csödőben rólam, a legnagyobb elismeréssel.
Annyira lelkiismeretes vagyok a pártmunkában tessék elhinni, hogy sokszor kerültem olyan helyzetbe, hogy párttagok éppen én ellenem támadtak. A pártmunkába én ellenem támadtak. Tes-

sék elhinni, kérem szépen. Egyetlen esetet mondok el. Ez megintcsak... az Önök őszintesége visz rá, hogy elmondjam, különben nem mondom el senkinek se. Szerettem velük elbeszélgetni, minden problémájukról. Hozzám is eljöttek, mint népfront-elnökhöz - ha valaki nem intézkedett a tanácsnál eljöttek hozzám, mert tudták, hogy én úgyis bevasalom rajtuk... amit lehet. Egyik alkalommal Csödő és Kutas - ez a két község nincs messze egymástól - egyesíteni akarták a földművesszövetkezetet. Az eredmény egyenlő volt a nullával. Ezt a közösséget nem tudták meggyőzni arról, hogy hát: egyesüljetek. Itt már nemcsak az egyesülés forgott kockán, mert ez már valahogy mellékes dolog lett nekem, mert az volt az érzésem, hogy itt megint valahol valami olyasmi történik, amire az én életemben már van párhuzam. Többek között az erőszakos téeszesítés. Mást se tudtam gondolni. Itt borultam ki. A saját vesztemre borultam ki. Azon a gyűlésen legalább száz ember volt ott. Márpedig ha akarják, ha nem akarják, Csödő és Kutas egyesülve lesz. Fölálltam. Nem tudtam megállni. És akkor számon kértem az előadótól: ismeri-e, mi az a szocialista demokrácia? Ismeri azt egyáltalán, hogy egy közösségnek a döntése e szempontból milyen jelentős? Hogy nem lehet erőszakot alkalmazni. Ebben az egész község elítéli. Kérem szépen, engemet ezzel kinyírtak, mert határozat jött rá: itt mese nincs, végre kell hajtani. Végre is hajtották. Mit törődtek azzal, hogy a gyerekek esetleg buszra várakozva vagy anélkül, esetleg gyalog mennek haza. Nem volt érdekes. Hát ezek ellen fölléptem. Vesztemre léptem föl. 1965-ben engem elbocsátottak az állásomból, sőt bekerültem kérem szépen a megyei ügyészségre, illetve a rendőrségre. Tizenegy napot bent ültem a zárkában.
- Emiatt a felszólalás miatt?
- A felszólalás csak a kezdet volt. Csak a kezdet volt. Hanem mit hoztak ezek össze vétkemül, az aztán még sajnálatosabb.
- Mi történt azután?
- Mi? Ott helyben volt egy rendőr, Fadgyas Józsefnek hívták -, nem felejtem a nevét, mert ez eléggé emlékezetes esemény. Egyik alkalommal mi elbeszélgettünk - 1956-ról beszélgettünk. Elmondtam a kaposvári eseményeket: mi történt ott. Ő is elmondta a magáét, meg akik ott voltak, mind elmondták a tapasztalataikat anélkül, hogy egymást mit tudom én - meggyőztük volna a nézeteinkről. Eseményeket mondtunk el. Ő maga a rendőr is elmondta. Aztán az lehetséges, hogy én a fogalmazásomban talán nem figyeltem oda, hogy az ellenforradalmat ugye forradalomnak neveztem, illetve hát használtam ezt a szót, hogy forradalom, holott hát ugye ellenforradalom... Elég az hozzá kérem szépen, hogy engem emiatt 15 nap zárkába tartottak és addig nem engedtek el - és ez volt a legszörnyűbb -, nem engedtek el addig annak ellenére, hogy mindvégig kitartottam a magam álláspontja mellett, amíg rá nem kényszerítettek a...
- Mire?

- Hogy beismerjem a rendőr álláspontját. A rendőrségen ez történt.
- Hát mivel kényszerítették?
- Hát nem engedtek haza.
- És be kellett ismernie, hogy... azt mondta, hogy forradalom?
- Igen, be kellett ismernem - ott mese nem volt. Én tizenegy napig kitartottam, de a tizenkettedik napon már nem tudtam. Ott volt a két családom otthon - teljesen ki voltam szolgáltatva. Idegileg teljesen kiborultam. Ez akkora csapás volt nekem, hogy azt nem is tudtam hova tenni. Hát, mondom, engem 1956 után nem ítéltek el semmiért se. És kérem szépen, folytatódott a dolog. Folytatódott, mert ezzel még nem ért véget. Felbomlott a családi életem. Nem éppen ez az eset játszotta a főszerepet benne. Feleségemnek a hibái is közrejátszottak ebben. Mert becsületes ember voltam, és én a családomért éltem, és engem nem érdekelt más senki. A családom érdekelt. De sajnos a feleségem más természetű volt. És emiatt fel is út, le is út. Elváltunk 15 évi házasság után.
- Akkor 1965-ben?
- Igen - hatvanhatban. Hatvanhétben pontosan - mert nem emlékszem -, hát valamikor a hatvanas évek végén következett ez be. Kérem szépen, ezzel nem ért véget a rendőrségi ügy, megkezdődött a bírósági tárgyalás.
- Mi volt a vád?
- A vád kérem szépen, hát - izgatás. Izgatás. Igen. Úgyhogy meglehetősen - nagyon nehéz helyzetbe jutottam annak ellenére, hogy a falu aztán a végtelenségig kiállt mellettem. Illetve ki akart állni, de nekem utólag a párttitkár elmondta: megmondták neki, ha a faluban bármi történik énmellettem, akkor vesznek ők is.
- Közben a két község egyesülése megtörtént?
- Nem. Nem történt meg. Nem ment végbe az egyesülés.
- És akkor mi volt a bíróságon?
- A vád: izgatás. Én azt a bíróságon kérem visszautasítottam a vádat, és kértem a felmentésemet. Én hoztam bizonyítékokat magamnak.
- Ügyvédje volt?
- Nem volt.
- Maga védekezett?
- Igen. Elszedték a naplómat, pedig abba nagyon sok minden volt, és utána megtanultam, hogy többé naplót nem írok. Nem írok...
- Ott a bíróságon vették el a naplóját?
- Nem. A rendőrségen. Kérték tőlem: van-e naplóm? Tessék - mondom -, itt van. És odaadtam mindent. A végén nem adtak vissza semmit.
- Mióta írta a naplót?
- Hát egy évtizeden keresztül. És abba kérem, a naplóban, ellenem egyetlenegy olyan megjegyzést nam találtak, ami rám nézve terhelő lett volna.

- És mégis az izgatást arra alapozták, amit a naplóban találtak?
- Nem. Nem arra, amit a naplóban találtak, csak arra, amit a rendőr mondott. A rendőrt is fölvádolták - aljas módon kihasználták ellenem a rendőrt. Nahát megígérték azt - utólag mindent megígértek -, hogy az előléptetést...'
- A valódi ok ez a felszólalás volt, nem?
- A valódi... az indította el, és kerestek lehetőséget. No most hol lehet hozzányúlni? Mi az, ami sérthető? Hát ugye a sérthető pont, amit ugye a nyakam köré verhetnek, ha csinálok valamit...
- Mikor 11 napig bent volt a rendőrségen, megmondták, milyen ügyben tartják bent?
- Nem mondták meg. Kijöttek kérem szépen a BM-től - két személy: egy őrnagy volt, meg egy valami más tiszt kérem, és eljöttek hozzám lakáskutatás, házkutatás... S aztán csak néztem, hogy mondom: Úristen, mit akarnak? Fegyverrejtegetés, hogy van-e fegyver. Mondom: nincs, nem is volt fegyverem. Hát ők átkutatnak mindent. Úristen! még az is eszembe jutott: hátha eldugtak valahogy... mert utólag, évekkel... ha netán valaki ezt megtette volna, hogy a fegyvert eldugja, és én nem tudok róla, úristen! hát végem van. Végem van.
- Mutattak valami papírt? Amikor bevitték, akkor volt-e valami írás, hogy azért viszik be, mert Ön ellen bűnvádi eljárás lesz?
- Igen. Egy feljelentés érkezett ellenem Fadgyas rendőr részéről, hogy hármasban beszélgettünk, hogy én izgatást hajtottam végre.
- Tehát izgatás. No és egy tárgyalása volt?
- Nem. Az első Nagyatádon volt. Ott 8 hónapi letöltendő börtönbüntetésre ítéltek minden további nélkül, koholt vádak alapján. Annyira, hogy maga a koronatanú - a második személy aki ott volt -, egy szerelő, az visszalépett. Azt mondta: Hazugság az egész, a rendőr kényszerítette őt, hogy ezt mondja. Mindezek ellenére...
- A bíróságon volt?
- Bíróságon. Bent van a jegyzőkönyvben, hogy a tanú megtagadta vallomását. És mindezek ellenére kérem, fenntartották. Én fellebbeztem. Mindezek ellenére a megyei bírósághoz. Ott már fogadtunk ügyvédet. Bár az ügyvéd azt mondta, hogy ilyen ügyet nem fogad el... hogy ő is '56-os volt... ő is be volt füródve valami miatt. Lehet - nem tudom -, de ő azt mondta, hogy ő ezt nem fogadja el, ott lesz a bíróságon, de ő nem ártja bele magát.
- És akkor végül mi történt?
- Mit ad az úristen kérem szépen, a bíró kioktatta ott az ügyvédet. Az oktatta ki, aszongya: hogyan gondolja maga? Nem látja, aszongya, hogy itt az iratokban súlyos ellentmondások vannak? Hogy a maga koronatanúja megtagadja a vallomását, és visszavonja? És másképp adja elő.
- Ez másodfokú volt?
- Ez másodfokon volt.
- Ez hol volt?

- Kaposváron, a megyei bíróságon. És ott kérem szépen kaptam egy felfüggesztett börtönbüntetést. Három évi próbaidőre felfüggesztve. Ezzel ért véget. És bennem összeomlott egy világ.
- Ez a három évi felfüggesztett, ez meddig jelentett priuszt?
- Hetvenig - hetvenig. Kikerültem az állásomból.
- Hova került?
- Elmentem Kaposvárra a Gépjavító Állomásra dolgozni, mint segédmunkás. Na de aztán 1960-ban egy jó barátommal találkoztam véletlenül a vonaton. Ő tagja volt a szakszervezeti munkaügyi bizottságnak. Kérdezte, hogy hol dolgozom, mert látta, hogy munkásruha van rajtam. Aszongya, hogy: mit csinálsz? Hova mész? Mondom, dolgozni megyek. És így elmondtam neki a történetet. Hát azt mondja: ez nem igaz. Ez nem igaz. Aztán körülbelül másnap vagy harmadnap megfogalmazott egy levelet a minisztériumba valami ismerősének. Elég az hozzá, hogy körülbelül egy hét leforgása alatt el kellett menni együtt a minisztériumba. Ott valaki - nem nem emlékszem rá - fogadott bennünket, és én a Fővárosi Nevelőotthonhoz kerültem, Szőlősgyörökre. Ott voltam Szőlősgyörökön egy évig, utána meg Fonyódon voltam még. Ott összeütközésbe kerültem a szakszervezeti bizalmival, aki útilaput kötött a talpam alá. Onnan jöttem tulajdonképpen ide Somogyvárra, hirdetés alapján, történelem-magyar szakos tanárnak.
- És mikor lett napközis tanár?
- Akkor lettem napközis tanár, amikor idehoztak egy csomó képesítés nélkülit, aztán elszedték tőlem fokozatosan a tárgyamat - a magyart is, mert közben meg akarom említeni még, hogy magyar szakra jártam egyetemen, három évet szigorlattal együtt elvégeztem, államvizsgára azonban éppen az időszak, amibe (belekerültem) - említettem: a csödői tragédia, a család felbomlása kérem teljesen tönkretett. Nem tudtam letenni, nem mertem elmenni államvizsgázni. Elvégeztem a három évet, a szigorlatokat...
- Hogyan szedték el a szaktárgyait?
- Az van benne a jegyzőkönyvben, hogy mit tudom én, a korszerű eszközöknek, korszerű tanítás elveinek az alkalmazásával javasolják, hogy csináljon az ember írásbelit, meg ehhez hasonló... szóval ezek az újabb eljárások a tanításban, - hogy mondjuk ezeket én a magam részéről nem tudtam megemészteni. Egyrészt azért, mert a bemutató tanításokban, amelyeket rendeztek a járásnál, visszataszító tünetek voltak. Hogy egyik alkalommal egy történelem órán a Kommunista Kiáltványt dolgozzák fel - a marxizmusnak az alapját. És ott csoportos munkamenet volt. Ugye ez ment. Erőszakolták - akárhogyan. Csoportos munka, mert ez a korszerű. Hát én korszerűnek mindent lehetségesnek tartok, ami ennek a társadalomnak az érdekeit szolgálja. Én így fogalmazok a magam számára: minden korszerű, ami ennek a kornak az érdekeit képviseli. Lehet az a régiből, lehet az újból is. Szétaprózódott az a csoport is ott, összevisszaságok keletkeztek, anarchia keletkezett, amikor a gyerekeknek elő kellett volna adni, a lényeget megfogalmazni. A tanár meg csak ép-

penhogy ott volt azon az órán. Hát ott kérem minden hiányzott. Feldolgozták azok, idéztek, mindennel jöttek ott kérem, csak egyetlenegy dolog nagyon hiányzott: a meggyőződés. A meggyőződés - az hiányzott. A politikai álláspont hiányzott belőle, hogy a nevelőnek ott, ex cathedra a maga meggyőződéséért oda kell állni. Az hiányzott belőle.
- És hogy van az, hogy maga sosem ellenkezik, amikor ilyesmi történik? Mért nem ellenkezik?
- Én ellenkezek, csak eltaposnak.
- Miért? Mért tudják eltaposni?
- Mért tudnak eltaposni? Mert magamon kívül nincs más, csak az igazságérzetem. Senki. És ez túl kevés.
- De hát vannak, akik sikeresen harcolnak a saját érdekeikért...
- Vannak. Akiknek vannak összeköttetéseik.
- És magának egyáltalán nincsen?
- Nekem nincsen. Semmilyen nincsen.
- Mire vezeti vissza azt, hogy ilyen kudarcokkal terhes az elmúlt huszonöt éve?
- Megmondom nagyon őszintén, mert ezen én is elgondolkoztam. Az én sorsomban, az én meggyőződésemben, amit énvelem végrehajtanak, azt végrehajtják magasabb szinten másnál is. Az elméletben, a gyakorlatban és mindenképpen.
- Ezt hogy érti?
- Úgy értem, hogy az, ami énbennem történik, az én meggyőződésemmel szemben, az történik más vonatkozásban is. Ha én kiszolgáltatottja vagyok egy ilyen társadalomnak, ahol szocialista viszonyokat alakítunk ki, ha én így nem tudok utat törni a magam meggyőződésével, akaraterejével, mindenével, számtalan akadályba ütközve, és sok esetben tragédiába fúlóan kérem, akkor itt kérem valami más hiba is van. Más is. Az én sorsom bele van ágyazva valami másba is. Vagy én vesztettem el a józan ítélőképességemet, vagy körülöttem úgy megváltoztak a dolgok, amelyekkel nem is tudok lépést tartani. Vagy nem is lehet lépést tartani.

.............( )
1981-1982

Amikor a nyolcvanas évek elején megismerkedtünk beszélgető-partnereinkkel, közülük egyet találtunk, aki véleményünk szerint minden szempontból igazán sikeres karriert futott be, bár az ő élete is sokfelé kanyargott. Már a szakérettségi után huszonvalahány évesen jelentős politikai pozíciót töltött be a korszak egyik legismertebb szervezetében, majd 1956 után szakmát váltott, és az 1960-1970-es években sok sikert hozó értelmiségi pályát futott be. Éppen ezért szerettük volna, ha a megidézett életutak az övével fejeződhettek volna be. Sajnos nem így történt. De az okok talán nem lényegtelenek. Amikor könyvünk befejezése előtt őt is megkerestük újból, nem vállalta sem a mai magnós beszélgetést, sem az egykori interjú publikálását. Nem saját személyes döntéséből adódott így, hanem a fia nyomatékos kérésre, aki úgy vélte, kettőjük megítélését és pályáját az interjú negatívan befolyásolná. Pedig az egykori beszégetés egy tisztességes ember életét tükrözi, akinek sok mindent meg kellett próbálni, de semmiféle bűnt nem követett el. Mi tehát az, ami a döntés mögött munkálkodik? A félelem. Ami nemcsak azokban él, akik így vagy úgy részt vettek az utóbbi évtizedeink történéseiben, de azokban is, akik épp csak megszülettek akkor. A félelem, ahogy mindannyiunknak szembe kell néznünk a múltunkkal, legyen az bármilyen. Ezért is szeretnénk mégegyszer megköszönni partnereinknek, hogy vállalták beszélgetéseinket, talán ezzel hozzásegítve néhányunkat a kor és az emberek megértéséhez, és mindennapi félelmeink csökkentéséhez.

FÜGGELÉK

1981. november 20. Budapesten, a Rézkakas vendéglő különterme:

Kedves elvtársak, kedves barátaim!

Szeretettel és tisztelettel köszöntelek benneteket mai találkozónkon - remélem, mindannyiunk nevében mondhatom: Köszöntöm azon vezetőinket, tanárainkat és volt tanulótársainkat is, akik valamilyen oknál fogva ma nincsenek, vagy nem lehetnek itt velünk.
Mindjárt szeretném megragadni az alkalmat és felolvasni igazgatóhelyettesünk levelét, amit távolléte kimentéseként írt:
"Mindezideig nem írtam, próbáltam egyengetni lehetőségeimet, hogy részt vehessenek a találkozón. Sajnos, ez nem lehetséges. Néhány sorral köszöntelek benneteket. Illyés azt írta: »Azt, hogy a nép fia vagy, igazolnod, sej! ma nem azzal kellene, honnan jössz, azzal, ecsém, hova mész.« - És látom előttem névsorok, közületek számosan az átlagosnál nagyobb érdemeket és megbecsülést szereztetek, vezető posztokra is kerültetek. Büszke vagyok rátok, és büszkén hivatkozom rátok. Most immár történelmi távlatból nézve átérzem, hogy részesei voltunk egy olyan közösségnek, amely a tudatosság és az ösztönösség útjain haladva, kiemelkedő szerepet játszott a demokratikus és a szocialista értelmiség megteremtésében. Szívből köszöntelek és ölellek benneteket a harmincéves találkozó alkalmából. Boldogságot, jó egészséget és sikeres munkát kívánok, baráti üdvözlettel:
Bánáti Tibor"

Azzal folytatnám, hogy pontos adataink ugyan nincsenek, és nem is szeretnék ünneprontó lenni, de úgy érzem, egykori kollektívánkból néhányan az élet természetes rendje szerint eltávoztak. Fejünket meghajtva őrizzük meg emléküket. Az emlékezésnél megmaradva, 1950 őszén 132 fiatal ült Kalocsán az iskolapadban, hogy 17 vezető és tanár segítségével teljesítse a párt megbízását, azt a feladatot, hogy tehetséges munkás- és parasztfiatalokból kinevelődjön országunk új értelmisége. Közülük 60-an a műszaki, 61-en a tanári pályára készülve tették meg a kezdő lépéseket. Nem voltunk könnyű helyzetben, hiszen mindannyian a munka kü-

lönböző területeiről, a tanulástól, a rendszeres elméleti munkától elszokva lettünk kisdiákok. De élt bennünk a tanulás, a bizonyítás és a tudás vágya... Vezetőink és tanáraink áldozatkész munkájuk eredményeként sikkerrel vizsgáztunk. 1951 őszén aztán ki-ki megkezdte a választott szakon egyetemi tanulmányait. A kezdő nagy kollektíva azonban szétesett. Kisebb csoportok továbbra is megtarották munka- vagy baráti kapcsolataikat, a többség azonban az élet viharai közben - mert volt ilyen - messzebb kerültek egymástól. Most azonban harminc év után mégis hozzáfogtunk egy találkozó megrendezéséhez. Bonyolult dolog, nehezen megy, adatok hiányában nem tudtunk mindenkit kiértesíteni. Remélem, mostani találkozásunk újabb barátok felkutatását eredményezi majd, és legközelebb többen összejövünk, hogy találkozzunk, lássuk egymást, szót és véleményt cseréljünk, beszéljünk sikereinkről. Lesz itt egy olyan nem titkolt vágyunk is, hogy mérleget készítsünk, ha másért nem - hát mások okulására arról, hogy a kezdeti lendület, az elvetett mag mivé lett, hova fejlődött. Arra kérlek benneteket, tevékenykedjetek ennek érdekében, tartsunk a jövőben szorosabb kapcsolatot, és minél hamarabb minél többet találkozzunk. Most pedig azzal szerettem volna befejezni, hogy ürítsük poharainkat, de ezt majd elkövetjük akkor mindannyiunk egészségére, hogyha meg lesznek töltve.

Köszönöm, hogy megjelentetek, és kívánok jó estét, jó szórakozást mindnyájatoknak.

Áll. Szakérettségis Kollégium
Kalocsa, Haynald u. 19-21.
97/1952.

JEGYZŐKÖNYV

Felvétetett Kalocsán, 1952. május 9-én 11 órakor a kalocsai Állami Szakérettségis Kollégiumban megtartott rendkívüli gyűlésről.
Jelen vannak: Jenei József igazgató, Szász Károly tanulmányvezető, Tóth Pál Zoltán, Károlyi Ferenc nevelők, Tömösközi Imre párttitkár, Tóth István DISZ-titkár és a Kollégium hallgatósága.

Szász elvtárs bejelenti, hogy miért volt szükség ezt a rendkívüli gyűlést összehívni.
Beszél az ellenség befurakodásáról soraink közé, vigyázatra int mindenkit, hogy a káder-nevelő intézményeinkben is igyekszik az ellenség befurakodni és meglapulni. Közénk is befurakodott, éspedig Sz. Kovács Lajos. Félrevezette a beiskolázó hatóságot és minket is. Helytelen adatokat adott be kérelmében, mellyel felvételét kérte a szakérettségire. Az adatok ellenére is tagadja a valóságot.

Jenei igazgató elvtárs: kaptunk egy levelet Takács Sándor politikai tiszt elvtárstól, melyben felhívják figyelmünket, hogy Sz. Kovácsnak be kell vonulnia. (Felolvassa a hivatalos jelentést. Tartalma mellékelve) A felvételi kérelmét nem látta sem a párt, sem a DISZ, sem DÉFOSZ. Illegális úton kellett, hogy a papír eljusson idáig. Hazugságok sorozata kísérte eddig útját. Felkéri a tagságot, keményen bírálja el Sz. Kovács ügyét.

Hozzászólások:

Kormos: Miért nem ismeri el a hivatalos adatok valódiságát?
Szerémi: Egyik szavával agyonüti a másikat. Bevallása szerint csak 2 1/2 kh. földje volt, és mégis 26 kh-t adtak be.
Dénes: Olvassa fel azt a levelet, amit ma kapott szüleitől.
Sz. Kovács: Fölolvassa a levelet, melyben írnak szülei Takács elvtársról.
Haloff: Az ügy annyira világos, hogy nincs ok a további kivizsgálásra. Javaslom, hogy zárjuk ki soraink ból.
Tömösközi párttitkár: Már a Párt régen foglalkozik ezzel a kérdéssel. Biztosan azonban csak most tudtuk meg a konkrét dolgokat. Én is javaslom a kizárását.
Tóth: Nemcsak minket vezetett félre, hanem okiratot is hamisított. Ne engedjük ki a kezeink közül, hanem adjuk át az illetékes hatóságoknak.

Erdei: Ő is romboló munkát végzett, illetve akart végezni, ilyen esetet nem szabad megtorlatlanul hagyni.
Naprovszki: Adjuk át a kivizsgálást a hatóságoknak.
Tóth, DISZ-titkár: Jól játszott szerepet, azonban minden szervezeti adatot elveszünk tőle.
Meri: Ne csak őt zárjuk ki, hanem induljon eljárás azok ellen is, akik miatt sikerült ide bejutnia.
Szász elvtárs: Javasolja a szavazást, hogy kizárják-e.
A tagság egyöntetűen elfogadta Sz. Kovács Lajos kizárását.
Szász elvtárs ezek után a rendkívüli gyűlést bezárta.

Jenei József igazgató sk.
Szász Károly tanulmányvezető sk.
Tömösközi Imre párttitkár sk.
Tóth István DISZ-titkár sk.

P. H.

Pásztor Sándor jegyzőkönyvvezető sk.

Másolat

az 1952. május 9-én 11 órakor a Kalocsai Állami Szakérettségis Kollégiumban megtartott rendkívüli gyűlés jegyzőkönyvéhez.
97/1972. koll. sz.
Tárgy: Szarka Lajos behívási ügye
Kiskunhalasi honvéd kiegészítő
parancsnokságnak.
Kiskunhalas

A Kalocsai Állami Szakérettségis Kollégium gépészmérnöki osztály hallgatója, Szarka Kovács Lajos (1930. Gyöngyösi Erzsébet) 1952. február 12-én "Behívóparancsot" kapott, 1952. február 18-án 8 órára a fentnevezett kiegészítő parancsnoksághoz vonuljon be.
A Kollégium vezetősége hivatkozással a 1023/16/f. 1951. sz. Min. Titk. rendeletre, kérte nevezett tanulmányi szolgálathalasztását a Szegedi 13. Kiegészítő Parancsnokságtól. Nevezett 1951. október 17-én sorozáson vett részt Kalocsán, mint ittlakó. A Bajai honvéd kiegészítő parancsnokság szolgálati halasztásban részesítette, amit az összeírási lapjára is rávezetett.
Kérjük tehát Szarka Lajos szakérettségis hallgató "Behívóparancsát" hatálytalanítani és arról az Igazgatóságot postafordultával értesíteni, mivel a behívás téves, úgy tanulmányi munkájában, mint anyagi téren visszaesést jelentene. Behívóparancsát és összeírási és sorozási igazolványát csatalom.

Kalocsa, 1952. február 12.

Express-ajánlott!

Bizalmasan kezelendő
Jenei József igazgató s. k.
Kiskunhalasi honvéd kiegészítő parancsnokság
445/kieg.-1952. sz.
Tárgy: Szarka K. Lajos behívási ügye.
Állami Szakérettségis Kollégium, Kalocsa

Jenei József igazgató

Az elvtárs 97/1952. számú ügydarabára közlöm, egyben felhívom a figyelmét az ügy kivizsgálására.
Szarka K. Lajos Béla (1930. Gyöngyösi Erzsébet) Kiskunmajsa, Árpád u. 40. sz. alatti lakos megbízhatatlan, kulák származású. S ezért e szerint is kezelendő. 1951. tanév kezdetén az iskola igazgatóságoknak felül kellett vizsgálni a hallgatók szociális helyzetét, s így a nem oda való elemeket tovább tanításban nem részesítik.
Átiratukkal igazolják, hogy Önök ezt nem tették meg és átiratukban még anyagi dolgokra is hivatkoznak.
Elgondolásom szerint csak az lehet az oka, hogy eddig nem jött tudomásukra, hogy a fent említett kulák, megbízhatatlan. A dolog tudomásul vétele után az intézkedés tárgyát kérjük parancsnokságunkra jelenteni, hogy utána is azt az illetékes hatóságoknak jelenteni tudjuk.
Amennyiben Önök intézkedni nem tudnának, úgy ezt is jelentsék, hogy a Megyei Oktatási Osztály keresztül ezzel kapcsolatban intézkedésünket megtehessük.

1 db melléklet

Kiskunhalas, 1952. évi február hó 15-én.
Takács Sándor fhdgy. s. k. pol.ti.

Áll. Szakérettségis Kollégium
Kalocsa, Haynald u. 19-21.
97-2/1952. koll. sz.
Tárgy: Szarka Kovács Lajos behívási ügye
Kiskunhalasi Honvéd Kiegészítő Parancsnokság,
Kiskunhalas

445/kieg.-1952 sz. átiratára (ügyinéző: Takács Sándor fhdgy. pol. til.
Szarka Lajos (1930. Gyöngyösi Erzsébet) behívási ügyére jelentem, hogy nevezett "Jelentkezési lap"-ját és "Önéletrajz"-át átvizsgáltam, melyből nem tűnik ki, hogy kulák származású volna. Nevezettel ahogy elbeszélgettem, ugyanazokat az adatokat állapítottam meg, mely a "Jelentkezési lap"-ján és az "Önéletrajz"-án szerepelnek, melyet csatoltan felterjesztettem kulák származásának újbóli felülvizsgálata végett. Ha nevezett valóban kuláknak bizonyulna, úgy kérem az ügyet jelenteni a Bács-Kiskun megyei Tanács VB. X. Oktatási Osztály, Kecskemét, Pf. 14. Jókai u. 1. sz.-on keresztül a Közoktatási Minisztérium Szakérettségis Ügyosztályának, Budapest, V. Szalay u. 10-14. sz.

Nevezett jelentkezési lapját és önéletrajzát kivizsgálás után kérem vissza.

Kalocsa, 1952. február 20.
Jenei József igazgató s. k.

Áll. Szakérettségis Kollégium,
Kalocsa, Haynald u. 19-21.
97/1952. koll. sz.
Tárgy: Sz. Kovács Lajos behívási ügye

Kiskunhalasi Honvéd Kiegészítő Parancsnokság
Kiskunhalas

Hivatkozási szám: 445/kieg.-1952. sz. Takács Sándor fhdgy. pol. t.
Hasonszám alatt megküldtem Sz. Kovács Lajos (1930. Gyöngyösi Erzsébet) szakérettségis hallgató behívási ügyéhez nevezett jelentkezési lapját és önéletrajzát azzal, hogy azt kivizsgálás után kérem vissza.
Mivel ezek nálunk elfekvő írásos káderanyag, mivel azzal el kell számolnom, ismételten kérem szíveskedjék visszaszármaztatni.
A kérdéses anyagokat február 20-án küldtem meg pságnak.

Kalocsa, 1952. május hó 7-én
Jenei József igazgató s. k.

Kiskunhalasi honvéd kiegészítő parancsnokság
1339/1952. pol. sz.
Tárgy: Sz. Kovács Lajos behívási ügye

Áll. Szakérettségis Kollégium, Kalocsa

97/1952. sz. hivatkozom, melyben felhívják figyelmemet az okmányok megküldésére. Az okmányokat valóban sokáig magamnál tarottam, erre azért volt szükséges, mert saját magam akartam meggyőződni ügyéről. Mivel hogy nálunk minden hadkötelesről pontos adatokra van szükség. E hó 6-án személyesen kintjártam Kkmajsai lakásukon és előző munkahelyein. Meg kell mondani, hogy amit életrajzában beállított Sz. Kovács, az egyáltalán nem fedi a valóságot. Ezért ellene okirat hamisítás váda is felmerül.
Szülei kulákok, 36 és félhold földjük volt felszabadulás előtt. Modern tanyaépületekkel és külön egy belterületi fél ház. Ebből leánytestvérének, Idának adtak 8 kholdat, 26 kt. holdat 1950. évben lemondtak, aminek művelését jelenleg kötelezettség képpen vállalták. Kulcsár Elek, Szarka Kovács Ida férje 70 holdas, azaz (80 hold) felüli kulák, akit két esetben csuktak be szabotálásért.
Sz. Kovács Lajosnak is apja tanyáján szavarmarhái vannak.
Környékbeli gépállomásokról kulák származása és magatartása miatt lett elbocsájtva és nagyon megvannak ütközve, hogy hogyan kerül ilyen személy szakérettségire.
Kivizsgálásom eredményét megküldöm a megyei tanács oktatási osztályának.

Okmányait pedig mellékelem.
Jelentkezési lap.
Önéletrajz mellékelve.

Kkhalas, 1952. május 8.
Takács Sándor fhdgy. kieg. pol. ti. s.k.

Kalocsa, 1952. május 9-én P. H. Jenei József igazgató s. k.
Kalocsa, Haynald u. 19-21.

JEGYZŐKÖNYV

Felvétetett Kalocsán, 1952. VII. 30-án 14 órakor az Állami Szakérettségis Kollégium igazgatói irodájában, Pécsi Józsefné konyhalány kihallgatása tárgyában.
Jelen vannak: Jenei József igazgató, Szász Károly tanfolyamvezető, Boromissza István jkvvezető, Manalakosz Filiposz, Bioleszkász Vaszilisz szakérettségis hallgatók, Lakatos Péterné és Pécsi Józsefné konyhalány.

Jenei József igazgató: tudomásomra jutott, hogy tegnapelőtt, 28-án a folyosón 4-en politikai vitát folytattak munkaidő alatt. Adják elő az elvtársak miről volt ott szó.

Lakatos Péterné: előadta, hogy magam részéről keveset szóltam bele, az egész azon kezdődött, hogy rajzoltak egy nőt, mely Pécsiné lett volna. Aztán szó került a vallásról, az 5 éves tervről és a szocializmusról.

Szász Károly tanfolyamvezető: lett volna szó Görögországról, a koreia kérdésről, külpolitikai helyzetről, valamint belpolitikai kérdésekről.

Manalakosz-Bioleszkász: egybehangzóan elmodották, hogy Pécsi Józsefné azt mondta, hogy "az én nyakamon kereszt van, az az Istenem, nektek pedig Sztálin". "mit érdekel engem korea, mi közöm van nekem a munkásosztályhoz"... "elveszik a fejadagot is, meg itt úgy nevelnek benneteket, ahogy ők akarják." "A sztrájkok is, amit az újságok írnak az sem igaz, itt nincs szabadság, itt nincs Szabad-Magyarország".
Erre mi előadtuk, hogy látjuk az épülő szocializmust.

Szász elvtárs: tudomásom szerint Pécsiné azt is mondta, hogy kifosztják a parasztságot.

Manalakosz: igaz, hogy mi a beadással nem vagyunk tisztába, de tudomásunk szerint ez mindenkinek kötelessége.

Pécsiné: hogy a fejadagot bekell adni azt nem helyeslem, de a fölösleg beadását azt helyeslem.

Szász elvtárs: beszélt volna még családi viszonyáról, hogy a fiát állásából kitették volna, az ember annyit sem keres, hogy megéljen, nem érdemes élni sem.

Pécsiné: én nem is gondoltam arra, hogy ti ennyire felfújjátok a dolgot. Én különben 1/4-re sem emlékszem. Ne keverjétek össze Kossuthot a vasúttal.

Manalakosz: nem kell tagadni, ne nézzen annyira kisfiúnak minket, hogy félreértettük volna a kijelentéseit.

Jeleni József igazgató: ne folytassunk itt politikai vitát. Pécsiné kijelentése, hogy ami nekem a kereszt, az nektek Sztálin. Aki így beszél az a béketábor ellensége házon belül, vagy házon kívül. Mi kommunisták nemzetköziek vagyunk.. Aki pedig így beszél, az ellen harcolunk. A begyűjtés ellen is súlyos kijelentéseket tett Pécsiné. Hogy nálunk nincs fejadag, azt én már megmondtam a szakszervezeti napon. Alkalmazottaink arra pedig nincsenek felhatalmazva, hogy munkaidő alatt a hallgatókkal politikai vitát folytassanak.

Szász elvtárs: a begyűjtési törvény pedig azt írja elő, hogy az idén a beadás a cséplőgéptől történik.
Nekünk pedig minden hallgató nevelésével el kell számolnunk. Hogy számoljunk el, ha alkalmazottaink az ellenség, a kulák, az egyházi reakció hangját használják. Igaz, hogy mi már egyszer folytattunk eszmecserét és akkor megállapítottam, hogy politikailag nem képzett, mert nem olvas újságot.

Pécsiné: igaz, hogy 7 évig tanyán laktunk a külvilágtól elzárva, most pedig nincs időm, hogy politikailag képezzem magam, vagy újságot olvassak.
Manalakosz és Bioleszkász: elvtársak végül még hozzáfűzték, hogy Lakatosné egypárszor szól a vitába, de hozzászólásai jóindulatú volt.
A jegyzőkönyvet felolvastuk, azt helyesnek találva lezártuk.
K. m. f.
Szász Károly s. k. Boromissza István s. k. Jenei József s. k.
P. H.

Részletek egy iskolai érettségi dolgozatból
(Kalocsa, 1951. nyara, Szakérettségis Kollgéium)

PETŐFI ÉS A NÉP

A tizenkilencedik században országunk igen válságos helyzetben volt. De nem csak akkor, hanem előtte is meg utána is megmaradt ugyanaz a helyzet, ahogy volt. Közben változások voltak, kisebb-nagyobb megmozdulások, de lényeges változás nem történt. Súlyos terhek voltak a jobbágyokra róva. Ezeket a terheket nem csökkentették, hanem méginkább fokozták a magyar földesurak, akik úgy éltek, mint valami kiskirály. Szívták a nyomorgó népnek a vérét és bőrüket lehúzták volna, ha azok nem védekeznek. A törvény nem védte meg őket, hiszen, ha törvénybe mentek, az még rosszabb volt, mert bíráik a

földesurak voltak. Ők ítélkeztek a jobbágy sorsa felett és kíméletet nem ismertek. A törvény ma az igazságot szolgáltatja és nem a fordítottját, mint a múlt században. Ez így volt és ez történelmi és irodalmi tény. Ma azonban már kemény ököllel sújt le az igazság minden ellenségre, de akkor még nem volt egy kemény ököl, nem volt, aki ezt az öklöt létrehozta volna. És ha lett is volna, nehezen tudott volna nagyot ütni, hiszen a magyar népnek, a nyomorgóknak nem csak magyar ellenségük volt, hanem osztrák is. A Habsburgok uralkodtak Ausztriában, Magyarországon és még több országban, melyet gyarmatukká tettek. Dinasztikus kapcsolatot építettek ki Európában és hatalmukat növelték. Országunkon nyomot hagyott az uralmuk. Addig, amíg a nyugati államok fejlődtek, mi csak egy helyben álltunk és nem haladtunk együtt a fejlődéssel. Úgy iparilag, mint mezőgazdaságilag, az elmaradott országok soraiba sorolták hazánkat, ami főleg a dolgozókra volt káros, mert a megélhetésük nem volt biztosítva máról holnapra. Ezt a sorsot, a nyomort, a szenvedést akarták megszüntetni azok a forradalmi mozgalmak, amelyek ekkor kezdtek kibontakozni a francia forradalom hatására. Európa szerte forradalmi láz terjengett s főleg a gyarmati és elnyomott országokban, ahol meg akartak szabadulni a függéstől és szabad országban akartak élni. Ezen országok közé sorolandó Magyarország is. Meg akart szabadulni az igától a nép és független országban akart élni. A hegyekben, a sziklák között és a folyók mentén a tél rendszerint igen kemény és hideg szokott lenni, amit már megszoktak az ottlakók. Az Alföldön azonban enyhébb a tél általában és ez így is van jól, ez természeti adottság. De azonban ez a tél 1822-ben az Alföldön mégis nagyon zord volt. A hó süvített, melyet a szél korbácsolt egyik háztetőről a másikra. A megfagyott jégcsapok az eresz alján fehérlettek. A ház, amely nádfedeles volt, belül pedig izzott a parázs. Az asztalon egy lámpa gyenge fénye melett egy emberi fej volt látható, aki padon ülve nagyokat bólogatott a fejével. De nicsak, hirtelen felkapja és hallgatózik, majd lassan a szobaajtóhoz lépeget, ahonnan egy kisgyermeknek a sírása hallatszik. 1823. január 1. Ekkor született Petőfi Sándor Kiskőrösön abban a házban, ahol még egy órával előbb egy ember - az apja - nagyokat bólogatott. Bepólyázták a kisgyermeket és bölcsőbe helyezték. Ezután az idő nagyon gyorsan telt. Kiskunfélegyházára mennek lakni és ott kezdődik a pályafutása a gyermeknek. Szülei nagyon szegények voltak és nem nagyon tudták támogatni fiukat, hogy iskolába tudjon menni. De ő ennek ellenére iskolába megy Selmecre, majd később Pápára. Ezen idő alatt próbálkozik a színészettel, de ez nem neki való, amire csak később jön rá. Katonának is elmegy, de csakhamar otthagyja a katonaéletet. Ez idő alatt megismeri az élet nehézségeit, látja a népnek a nyomorúságos életét, az urak önkényét és elhatározza, hogy míg él, harcolni fog az urak ellen. Nagy hatással voltak rá a forradalmak, melyek külföldön játszódtak le. Fiatal diák korában már bekapcsolódik az irodalmi

életbe és kisebb-nagyobb verseket ír. Verseiben még érezhető, hogy mint útkereső még nem tudja mélyen átgondolni azt amit ír, de már szilárdan kiáll a nép mellett. Népdallal próbálkozik, de csakhamar rájön, hogy ezen a téren nem tudná a népet igazán szolgálni és csakhamar felhagy a népdalírással. Új utakon kezd járni és csakhamar az emberi nyomorúságnak a mélyére lát.

PETŐFI ÉS A NÉP

"Abban a korban, amikor Petőfi a magyar költészetben feltűnt, Európában a vihar szele egyre jobban erősödött. Európa-szerte az elnyomott népek megkísérelték a hatalmas nyomort lerázni vállaikról.
Ebben az időben tűnt fel Marx majd Engels, az elnyomottak nagy tanítói, akik világító fáklyaként vezették az emberiséget a felszabadulás útjára. Sokat sanyargatott hazánkban feltűnt a nép nagy fia, Petőfi Sándor.
Született Kiskőrösön, apja hentes, édesanyja jobbágy családból származott. Aszódon már diákkorában színész akart lenni... Jó tanuló volt és ezért az igazgató bezárta a kollégiumba, hogy megakadályozza. Ekkor megfogadta, hogy egész életét a zsarnokság megszüntetése ellen fogja szentelni. Selmecbányán megbukott egyik magyarellenes tanára révén... Februárban költeményeit hóna alá véve elindult Pestre, hogy ott azokat kinyomtatva a nép számára juttassa... Bármennyire súlyos körülmények között élt, mégis optimizmussal tekintett a jövőbe!... A költő hivatását igen szemléltetően írja meg a "XIX. század költői"-ben. Rámutat hogy a költőnek elöl kell haladnia és csak az fogjon hozzá a költészethez, aki nem a maga baját akarja megírni abban... Tehát jogot, jólélet és kultúrát, ezt akarta már akkor a nagy költő. Minden tudásával a népért harcolt. Azt akarta Petőfi, ami ma beteljesült a dicső Szovjetunió segítségével. A nép felszabadult az évszázados elnyomás alól. A Szovjetunió nagy vezérének a magyar nép nagy barátjának Sztálin elvtársnak és a Pártnak köszönhetjük, hogy mindezt amit nagy költőnk már 1848-ban meglátott és harcolt érte, mindez ma beteljesült. Petőfi plebejusi származása hozzásegítette ahhoz, hogy a nép ügyét világosan láthatta."

Részletek egy iskolai érettségi dolgozatból
(Kalocsa, Szakérettségis Kollégium, 1951 nyara)

A magyar orosz kapcsolatok történelmünk folyamán

A magyar nép száramzásának és vándorlásának a helye a mai Szovjetunió területe.... Ezek a népek már műveltebbek voltak, mint a magyarok. Fejelettebb termelőeszközzel rendelkeztek. Ezt bizonyítják az akkor elsajátított és ma is használt szavaink, amelyek idegen eredetűek.
A magyar állam kialakulása után közvetlen kapcsolat jött létre I. András és Jaroszláv Kievi fejedelem között. I. András a kievi fejedelem támogatásával megvédte országunkat a külső és belső támadókkal szemben és megszilárdította uralmát. Keletről nyugat felé irányuló mongolok támadásait az orosz nép hosszú időn át felfogta. Az orosz nép hősiességének köszönhető, hogy országunkat csak a tizenharmadik században érte a mongol támadás. Az orosz nép segítette ezáltal, hogy a feudális rend megerösődjék hazánkban is...
Mátyás király diplomáciai kapcsolatot létesített III. Iván moszkvai fejedelemmel. Ez is bizonyította a magyar és orosz nép barátságát...
A 48-as magyar szabadságharc leverését a cári seregek támadása döntötte el... A szabadságharc leverésére küldött orosz katonák többsége kényszerből harcolt a magyar nép ellen. Több esetben megtagadták a harcot és ezért sokat kivégeztek közülük. Ekkor is megmutatkozott az orosz és magyar nép baráti kapcsolata.
Az 1914-es világháború idején a burzsoázia és földbirtokosok uralma szembefordította egymással az orosz és magyar népet. A fronton harcoló katonák felismerték a két nép közötti viszony lényegét és amikor csak lehetett nem ölték meg egymást...
A Szovjetunió hadserege felszabadította hazánkat a német fasizmus igája alól. Lehetővé tette számunkra, hogy elindul-junk a felemelkedés útján... A romok helyén ma hatalmas gyárak, üzemek ontják termékeiket a békés építés számára.
A Szovjetunió segítsége nélkül ma nem építhetnénk a szocializmust hazánkban...
A magyar és orosz nép barátsága évszázadokra vezethető vissza. Ez a barátság mégjobban elmélyült a magyar és szovjet nép között, amióta a világ dolgozóinak harcát irányítja a bölcs Sztálin.

Köszönetet mondunk Soltész Anikónak a kézirat szerkesztésében nyújtott segítségéért.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ 5
A SZAKÉRETTSÉGI ELŐZMÉNYEI 6
A FORDULAT UTÁN 13
BÁNÁTI TIBOR 21
LENCSÉS PÁL 25
MIKSÓ LÁSZLÓ 37
SUTUS ISTVÁN 49
TAKÁCS LÁSZLÓ 71
WALTER GÉZA 81
.... 95

FÜGGELÉK 97

Szociológiai füzetek

52

Kovács M. Mária - Örkény Antal

KÁDEREK

1991

Kiadja az ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet
és Továbbképző Központ